

TENDENCES EIROPAS AUGSTĀKĀS IZGLĪTĪBAS STRUKTŪRĀS

Projekta ziņojums Boloņas konferencei 1999. gada 18.-19. jūnijā

**autori –
Gijs Haugs un Jete Kiršteina**

Ziņojums sagatavots pēc
Eiropas Savienības Rektoru Konferenču Asociācijas un
Eiropas Universitāšu asociācijas pasūtījuma
ar Eiropas Komisijas finansiālu atbalstu

**TULKOJIS ANDREJS RAUHVARGERS
REDIĢĒJUSI IEVA BRENSONE**

**PUBLICĒTS LATVISKI AR GIJA HAUGA, JETTES KIRŠTEINAS
UN EIROPAS SAVIENĪBAS REKTORU KONFERENČU ASOCIĀCIJAS PIEKRIŠANU**

1999. GADA AUGUSTS

Saturs

Tendences Eiropas augstākās izglītības struktūrās.....	2
Tendences un aktuālie jautājumi Eiropas izglītības struktūrās	4
Tendences un aktuālie jautājumi Eiropas izglītības struktūrās:	6
1. AUGSTĀKĀS IZGLĪTĪBAS STRUKTŪRAS: CIK LIELĀ MĒRĀ TĀS KONVERĢĒ?	6
2. Galvenās tendences, kas ietekmē kvalifikāciju arhitektūru	10
3. Iespējamie ceļi nākotnē.....	14
* Kopīga, bet elastīga kvalifikāciju struktūra	15
* Eiropas dimensija studiju jomu kvalitātes nodrošināšanā un vērtēšanā.....	17
Kvalitātes standarti transnacionālajai izglītībai	18
IV. kādai jābūt Eiropas augstākās izglītības telpai?.....	20
Atlasītas literatūras norādes	20
1. Pasludinātais mērķis “saskaņot” augstākās izglītības sistēmu arhitektūru.....	23
2. Pretrunīgais priekšlikums par Eiropas mēroga augstākās izglītības kvalifikāciju shēmas izveidi pēc 3, 5 un 8 studiju gadiem.....	23
3. Deklarāciju paraksta četru lielāko ES valstu ministri, kas ir atbildīgi par augstāko izglītību.....	24
Secinājumi:	25
Kas ir un kas nav Sorbonnas deklarācija.	25
Studiju struktūras un augstākās izglītības sistēmas ES/EEA valstīs īss apskats	27
Ievads.....	27
1. Nacionālās augstākās izglītības iestāžu un kvalifikāciju shēmas.....	27
3. Prasības uzņemšanai augstskolā	30
4. Kvalitātes nodrošināšanas un akreditācijas/ atzīšanas procedūras.....	30
5. Starptautiskās kredītpunktu pārneses un atzīšanas sistēmas	32
Akadēmiskā gada organizācija	32
Mācību maksas sistēmas.....	33
Studentu atbalsta sistēmas	33
Starptautiskās studiju un karjeras konsultāciju sistēmas.....	33
I PIELIKUMS.....	34
Dažādu valstu augstākās izglītības sistēmu profili	34
Izglītības sistēmu profili	35
1. tabula: Augstākās izglītības sistēmas un grādu struktūras	44
Literatūra	58

Tendences un aktuālie jautājumi Eiropas izglītības struktūrās

GIJS HAUGS

GALVENO ASPEKTU KOPSAVILKUMS

Šis dokuments ir paredzēts kā ieguldījums darbā, kas tiek veikts kā turpinājums 1998. gada jūnijā pieņemtajai Sorbonnas deklarācijai, kura aicina harmonizēt augstākās izglītības sistēmu arhitektūru Eiropā. Tā galvenie nolūki ir atrast šo sistēmu konverģences jomas Eiropā (galvenokārt ES/EEA valstīs) un saskatīt ceļus uz tālāku un aptverošāku konverģenci nākotnē.

Esošo struktūru apskats parāda studiju programmu un grādu struktūru ārkārtīgi lielo sarežģītību un daudzveidību Eiropas valstīs. Sorbonnas deklarācija rekomendē organizēt studijas pirmsdiploma un pēcdiploma¹ ciklos, taču tā nenorāda šo ciklu ilgumu. Sekojošās diskusijas koncentrējās uz "Eiropas" modeļa eksistenci vai tā rašanos, kurā būtu 3 galvenie līmeņi, kuru apguvei nepieciešamas 3, 5 vai 8 gadus ilgas studijas.

Skaidri pierādījumi konverģencei uz 3-5-8 modeli netika atrasti. Bakalaura tipa programmas, neatkarīgi no tā, vai tās attiecīgajā valstī ir tradicionāli eksistējušas, vai pašlaik tiek ieviestas, parasti ilgst no 3 līdz 4 gadiem un daudzās Eiropas valstīs, kurās netiek izmantots bakalaura grāds, pirmā grāda apguve ilgst 4 gadus. Tajā pašā laikā ir lielāka konverģence uz maģistra līmeņa studijām 5 gadu ilgumā, taču doktora programmu ilgumā atkal nav novērojams 8 gadu standarts. Jāatzīmē arī, ka, kaut arī Apvienotā karaliste, ASV un vairums pasaules valstu, izņemot kontinentālo Eiropu, izmanto divslāņu (pirmsdiploma-pēcdiploma) studiju sistēmas, studiju ilgums un grādu struktūras būtiski atšķiras gan šo valstu starpā, gan to iekšienē, un studiju ilguma mērīšanai ir tendence tikt veiktai kredītpunktos, nevis gados.

Var identificēt vairākas nozīmīgas **tendences, kas ietekmē grādu/kvalifikāciju struktūras Eiropā.** Pastāv stiprs un aizvien pieaugošs spiediens no valdību puses studiju ilguma samazināšanai, kurš vispirmām kārtām ir vērsts uz reālā studiju ilguma samazināšanu līdz to oficiālajam ilgumam (daudzās valstīs oficiālais studiju ilgums tiek pārsniegts par 2-4 gadiem)², taču nesen ir radusies arī tendence ieviest pirmos grādus tādās valstīs, kurās tradicionāli ir garas studiju programmas bez iespējas tās atstāt starpposmā. Nesenās reformas Vācijā un Austrijā deva iespēju augstskolām pēc vēlēšanās ieviest **jaunas bakalaura/maģistra programmas** paralēli tradicionālajām diplomstudijām, kamēr Francijā³ un Itālijā esošās programmas pārveido, radot pirmos un pēcdiploma ciklus. Daudzās citās valstīs divslāņu sistēmas elementi jau pastāv un šķiet, ka ir ļoti maz tādu ES/EEA valstu, kam nav, vai kas neeksperimentē ar divslāņu studiju programmām vismaz daļā no savas izglītības sistēmas.

Valstīs ar bināru augstākās izglītības sistēmu robežšķirtne starp universitātes un neuniversitātes sektoriem (un grādu struktūrām tajos) kļūst aizvien izplūdušāka. Lielākā daļa valstu ir pieņēmušas vai veido sistēmas akadēmisko kredītpunktu pārnesei un, kaut arī mazākā mērā, kredītpunktu uzkrāšanai; lielākā daļa no tām ir savietojamas ar ECTS sistēmu, kas gūst arvien lielāku atbalstu augstskolās. Daudzās valstīs ir novērojama noteikta tendence uz lielāku universitāšu autonomiju vienlaicīgi ar jaunām iniciatīvām kvalitātes kontrolē un novērtēšanā.

Pēdējos gados Eiropas augstākā izglītība ir **saskārusies ar izaicinājumu no ārpuses.** Transnacionālā izglītība angļu valodā, kuru piedāvā ārzemju/aizokeāna filiāļu, frančizēto⁴ programmu veidā vai ar elektroniskiem līdzekļiem, Eiropas valstīs ir strauji pieaugusi; paralēli tradicionālajām, valsts regulētajām nacionālajām

¹ Oriģinālā *undergraduate and graduate*

² Latvijā savukārt skan ierosinājumi atļaut vienā gadā apgūt divu gadu kredītpunktus... Kādu gan iespaidu tas varētu atstāt uz Latvijas diplomu prestižu ārzemēs? – *A.R.*

³ Francijā tradicionāli iespējams iegūt starpdiploonus pēc gandrīz katra studiju gada. Ir grūtības ar to Francijas starpposmu diplomu atzīšanu citās valstīs, kuri ir vai nu zem bakalaura līmeņa, vai starp bakalaura un maģistra līmeni.

⁴ *franchised programmes* – programmas, kuras ārvalsts augstskola nerealizē, veidojot pati savu filiāli, bet gan nodod to realizācijai kādai vietējai iestādei (kurai bieži vispār nav augstskolas statusa), beigās piešķirot savu diplomu – *A.R.*

izglītības sistēmām ir izveidojies vesels jauns augstākās izglītības piedāvājuma sektors, kuru līdz šim Eiropas valdības un universitātes ir gandrīz pilnībā ignorējušas⁵.

Ir ierosināti četri galvenie saskaņotas **darbības ceļi, lai stimulētu vēlamo Eiropas kvalifikāciju struktūru konverģenci un caurspīdīgumu**.

* Ar ECTS savietojamas kredītpunktu uzkrāšanas sistēmas pakāpeniska ieviešana. Tas stimulētu nacionālo sistēmu elastīgumu (īpaši mūžizglītības attīstības kontekstā), tuvinātu tās citu citai un arī pasaules sistēmām un atvieglotu mobilitāti ES/EEA telpas iekšienē un uz ārpusi.

* Kopējas, tomēr elastīgas shēmas veidošana attiecībā uz kvalifikācijām. Eiropā nav vēlēšanās veidot stingru vienveidīgu modeli (kā piem. 3-5-8 modelis) un tāds arī nav iespējams. Vienlaikus ar esošo sistēmu un notiekošo reformu analīzi šāda plaša shēma kalpotu par kopēju atskaites punktu, tajā pašā laikā pieļaujot elastīgumu un atšķirības starp valstīm un priekšmetiem (studiju ilgums ir jāizsaka nevis gados, bet akadēmiskajos kredītpunktos, kas sekmīgi jāapgūst, lai sasniegtu atbilstošo līmeni):

- subgrāda līmenis (diploms, apliecība):
- ECTS kredītpunkti, kas atbilst studijām līdz 2 gadiem;
- pirmā grāda līmenis (bakalaurs/*honours*⁶ vai cits pirmais grāds):
- ECTS kredītpunkti, kas atbilst ne mazāk kā 3 un ne vairāk kā 4 gadu studijām, maģistra līmenis: ECTS kredītpunkti, kas atbilst aptuveni 5 gadu studijām, no kurām vismaz 12 mēnešu kredītpunkti ir maģistra līmeņa studijās; doktora līmenis: dažādi (kopējais apjoms ap 8 gadiem).

Galvenie noteikumi augstvērtīgu bakalaura/*honours* tipa pirmo grādu radīšanai pašlaik tiek veidoti. Svarīgākie faktori ir: jaunu studiju programmu radīšana (nevis tīra eksistējošo programmu pārakošana), garantēts līmenis (ko mēra drīzāk pēc iegūtajām zināšanām un kompetences, nekā pēc studiju laika), reālās iespējas darba tirgū, skaidrs nodalījums no pēcdiploma studijām, kā arī oficiāla akreditācija. Īsās maģistra programmas (12 mēnešu) sniedz noteiktas iespējas mobilitātei Eiropas ietvaros un starptautiskai konkurētspējai.

* Pastiprināta Eiropas dimensija kvalitātes nodrošināšanā, tās vērtēšanā un akreditācijā:

- salīdzināmas kvalitātes nodrošināšanas sistēmas, īpaši attiecībā uz sliekšņa standartu noteikšanu, balstoties vairāk uz apgūto (rezultātiem), nekā uz izmantoto laiku un programmas saturu (ieguldījumu);
- neatkarīgs novērtējums, kā rezultātā tiktu iegūti Eiropas kvalitātes apliecinājumi plašās priekšmetu jomās⁷; pašreizējo neatkarīga novērtējuma vakuumu Eiropā būtu vislabāk piepildīt, radot no nacionālajām un Eiropas varas iestādēm neatkarīgas aģentūras, kuras darbotos pa studiju jomām; tās varētu balstīties uz attiecīgajās jomās esošajiem un topošajiem Eiropas mēroga sadarbības tīkliem;
- koordinēta pieeja kvalitātes standartiem transnacionālajai izglītībai⁸, kas risinātu jautājumu par ārējo izglītības piegādātāju atzīšanu.

* Laut eiropiešiem izmantot jaunās studiju iespējas. Savietojamas kredītpunktu sistēmas, saprotamas grādu struktūras, pastiprināta kvalitātes nodrošināšana un darba tirgus tālāka “eiropizācija” ir tie strukturālie uzlabojumi, kas varētu radīt veselu jaunu studiju iespēju kopumu visiem; to ietekme būtu vēl lielāka, ja tie tiktu izmantoti kopā ar tādiem pasākumiem, kā īso maģistra grādu ieviešana, kas radītu jaunus mobilitātes tipus, tālāka ENIC un NARIC tīklu attīstība, Eiropas mēroga dimensija studiju konsultēšanā un atlikušo šķēršļu novēršana studentu un mācībspēku mobilitātei.

Ierosināto darbības virzienu kopīgā ietekme arī darītu Eiropas augstāko izglītību vairāk izprotamu un pievilcīgu studentiem, mācībspēkiem un darba devējiem citos kontinentos, tie pastiprinātu Eiropas konkurētspēju un tādā veidā palīdzētu konsolidēt (vai, pēc daudzu domām, atjaunot) tās lomu un ietekmi pasaulē.

⁵ 1998. gadā darbu uzsāka Eiropas padomes un UNESCO ENIC tīkla izveidota darba grupa, kura analizē transnacionālo izglītību. Tā ir izstrādājusi kodeksu transnacionālās izglītības piedāvātājiem un strādā pie rekomendācijām transnacionālās izglītības ceļā iegūto diplomu atzīšanai. Abus dokumentus plānots pieņemt ENIC tīkla ikgadējā apspriedē 2000. gada maijā – A.R.

⁶ par atšķirībām britu *bachelor* un *bachelor honours* – grādos sk. 11. piezīmi un tai atbilstošo sadaļu tekstā.– A.R.

⁷ Šie lielā mērā ir autora personīgie uzskati. Vairāku valstu pārstāvji ir atzīmējuši, ka sadarbība kvalitātes vērtēšanā ir vēlama, tomēr gala lēmumu pieņemšana ir nacionāls jautājums – A.R.

⁸ skat. 5. piezīmi.

Tendences un aktuālie jautājumi Eiropas izglītības struktūrās: Gijs HAUGS

Šī dokumenta galvenais mērķis ir sniegt informāciju par Eiropas augstākās izglītības sistēmu pašreizējo uzbūvi, pēdējā laika attīstības tendencēm un iespējamiem ceļiem to arhitektūras izmaiņā. Tas paredzēts kā turpinājums 1998. gada maijā pieņemtajai Sorbonnas deklarācijai un kā ieguldījums ministru/valdību un augstākās izglītības pārstāvju apspriedei Boloņā 1999. gada 18-19. jūnijā.

Augstākās izglītības sistēmu arhitektūras apskats un to analīze pēc definīcijas aptver visus dažādos augstākās izglītības veidus, kaut gan dažas no apskatāmajām tēmām būs konkrēti atbilstošas universitāšu izglītības apakšsistēmai. Kaut arī galvenokārt tiek konkrēti apskatītas ES/EEA valstu izglītības sistēmas, perspektīva, kuras ietvaros parādās jaunās tendences un aspekti, lielā mērā attiecas uz Eiropu kopumā.

Nemot vērā iztirzājamo jautājumu spektra apjomu, šis ziņojums neskars tālāk minētos aspektus, kaut arī tie ir būtiski un veido kopējās Eiropas augstākās izglītības arhitektūras būtisku sastāvdaļu:

- Eiropas direktīvas, kas nosaka specifiskus noteikumus apmācībai un kārtībai, kādā iespējams uzsākt profesionālo darbību noteiktās reglamentētajās profesijās,
- to studiju programmu struktūra, kuras sagatavo darbam šajās profesijās Eiropas Savienībā.

Tā mērķu kopuma ietvaros, kas minēts iepriekš, šis dokuments centīsies:

- fiksēt svarīgākās konverģences un arī diverģences jomas dažādu Eiropas augstākās izglītības sistēmu un apakšsistēmu starpā,
- identificēt nozīmīgas tendences Eiropā un to globālo vidi, kurai var būt ietekme uz šīm struktūrām,
- kā arī parādīt iespējamus ceļus lielākai konverģencei un darbības efektivitātei nākotnē.

1. AUGSTĀKĀS IZGLĪTĪBAS STRUKTŪRAS: CIK LIELĀ MĒRĀ TĀS KONVERĢĒ?

* Eiropā ir pat vairāk sistēmu, nekā valstu

Viens no Jettes Kiršteinas veiktā pētījuma (sk. ziņojuma II daļu: Informācija par studiju struktūrām ES/EEA valstu augstākajā izglītībā), kā arī citu darbu galvenajiem secinājumiem ir tas, ka studiju, studiju programmu un grādu kopaina tiešām ir ārkārtīgi sarežģīta un daudzveidīga, turklāt tā cēlonis ir atšķirības tādos būtiskos faktoros kā:

- vidējās izglītības tips, tās plašums un ilgums, kam ir neapstrīdamas sekas attiecībā uz beidzēju vecumu un sagatavotību tālākām studijām;
- subsistēmu⁹ eksistence vai to iztrūkums konkrētajā augstākās izglītības sistēmā, to attiecīgā loma un apjoms un attiecības starp tām, jo īpaši pārejas iespējas no vienas uz otru;
- uzņemšana augstākajā izglītībā (no pretendentu brīvas izvēles līdz dažādām atlases formām un *numerus clausus* visos vai dažos atsevišķos sektoros);
- mācību maksa (no bezmaksas studijām līdz diferencētām vai vispārinātām studiju maksas sistēmām);
- studiju organizācija laikā (no gada kursiem līdz bloku moduļiem), izvēle (kas mainās no pilnīgi noteiktiem studiju plāniem līdz gandrīz brīvai izvēlei), eksāmenu biežums un veids (nepārtraukti eksāmeni, noslēguma eksāmeni katram kredītpunktam, vai tikai bloku eksāmeni pēc vairākiem studiju semestriem);
- un, protams, iegūstamo grādu struktūra, ilgums, tips un skaits.

Galvenais secinājums ir tāds, ka šādos apstākļos grādu un grādu struktūru salīdzinājumam ir jēga tikai noteiktās robežās. Tas zaudē nozīmi, ja ignorējam faktorus, kas atstāj ietekmi uz tā eksistenci nacionālajās sistēmās. Neskatoties uz to, sekojošajās lappusēs tomēr tiks izdarīta virkne salīdzinājumu, vienmēr tomēr paturot prātā šo fundamentālo piezīmi par salīdzinājuma jēgu, kaut arī pati piezīme tekstā vairs neatkārtosies.

Neatkarīgi no tā, vai sistēma oficiāli ir unitāra vai bināra, nacionālo sistēmu arhitektūra var būt ārkārtīgi sarežģīta. Vienas valsts robežās var pastāvēt līdz pat 100 dažādām akadēmiskām kvalifikācijām un tāds pats skaits studiju programmu, kuras saista virkne dažādu "tiltu". Šajā sakarībā ir vērts atzīmēt, ka potenciālā Eiropas kvalifikāciju shēma nekādā gadījumā nevar būt mazāk sarežģīta par sarežģītāko no nacionālajām sistēmām, kuras tā aptver.

⁹ t.i., dalījuma universitātes un neuniversitātes tipa augstākajā izglītībā – A.R.

* Nav konverģences uz striktu 3-5-8 modeli

Sorbonnas deklarācija rekomendē organizēt studijas pirmsdiploma ciklā, kā rezultātā tiek iegūta pirmā kvalifikācija, un pēcdiploma ciklā, kura rezultātā tiek iegūta maģistra vai doktora kvalifikācija, taču tā nedod norādes par šo ciklu ilgumiem. Kaut arī Sorbonnas deklarācijā norādes par studiju ilgumiem nav, Eiropā ir notikušas plašas debātes par šo jautājumu, balstoties uz apgalvojumu, kas izteikts Attali ziņojumā¹⁰ Francijas valdībai par (vienota) Eiropas augstākās izglītības modeļa eksistenci (vai tā rašanos), kurš pamatots uz studiju un grādu secību 3-5-8 gados. Neeksistē modelis, kas pilnīgi atbilstu šai struktūrai.

Konverģence uz modeli, kurā pirmais grāds ir tikai un vienīgi 3 gadu ilgš, ir neliela

Nevienā no Eiropas valstīm nav 3 gadu pirmā grāda vispārējās sistēmas visos augstākās izglītības sektoros un visās disciplīnās.

Apvienotajā karalistē, kur lielākās daļas (parasto – *A.R.*) bakalaura grādu iegūšana tiešām prasa 3 gadu studijas, paralēli pastāv daudzi grādi, kuri prasa ilgāku laiku (parasti 4 gadus), īpaši, taču ne tikai programmas, kuras ietver uz darbu balstītus mācību periodus (sendviča modelis) vai integrētus studiju periodus ārzemēs (piem., moderno valodu studijās). Gandrīz visus britu grādus var iedalīt “parastajos” un “honours”, kuru atšķirība nav viennozīmīgi saistāma ar studiju ilgumu un parasti arī ne ar būtiskām atšķirībām programmas profilā¹¹; “honours” grādi ietver noslēguma darbu un to iegūšanai parasti pretendētājam ir jābūt ar noteiktu atzīmju līmeni (atšķirībā no vienkāršas ieskaitīti/neieskaitīti sistēmas). Dažās jomās, piemēram, inženierzinātnēs, pastāv 4 gadu programmas, kuru rezultātā iegūst pirmo grādu, kas saucas maģistrs (*M.Eng.*). Skotijā pirmā grāda ieguve parasti prasa 4 gadus un to sauc par bakalauru (bet atsevišķos gadījumos – par maģistru).

Dānijā un Somijā, kur bakalaura grādi tika ieviesti attiecīgi 1988. un 1994. gadā, bakalaura programmu ilgums ir 3 gadi, taču tās nepastāv visos profilos. Arī citās valstīs, kurās pastāv bakalaura grādi, to ilgums mainās no 3 līdz 4 gadiem (piem., Īrija, Malta, Islande, Čehija, Slovākija).

Tur, kur bakalaura studijas ir bāzētas uz kredītpunktu sistēmu, studenti var iespaidot savu reālo studiju ilgumu, atsevišķos gadījumos to nedaudz samazinot, bet parasti – ievērojami palielinot un studējot paralēli darbam. Šādos gadījumos ir labāk izteikt studiju faktisko garumu nevis gados vai semestros, bet gan iegūstamo kredītpunktu daudzumā. Sakarā ar daļlaika studiju un mūžizglītības attīstību, tas iegūst arvien lielāku nozīmi diskusijā par kvalifikāciju struktūru, gan atsevišķu valstu, gan Eiropas līmenī.

Kā redzams no Jetes Kiršteinas sagatavotajām tabulām, gan universitātēs, gan pārējās augstskolās ir daudz 4 gadus ilgu studiju programmu pirmā grāda iegūšanai. Tas pats ir vērojams daudzās valstīs, kas šajās tabulās nav atainotas, piemēram, Rumānijā un Bulgārijā, un lielākajā daļā *License* grādu programmās Šveicē.

Visnotaļ acīmredzama ir parādība, ka pirmajiem grādiem atbilstošo studiju garums (vai nu tās noved pie bakalaura tipa grāda, vai nē) daudzās valstīs, piem., Zviedrijā, Vācijā un Nīderlandē, būtiski mainās atkarībā no studiju disciplīnas (nerunājot par medicīnas studijām, kuras ir daudz ilgākas jebkurā valstī). Inženierzinātņu, juridisko zinātņu un skolotāju izglītības programmām ir tendence atšķirties no pārējām. Pat tādās valstīs, kur citās disciplīnās ir ieviesti bakalaura grādi, noteiktas inženierzinātņu un tehnoloģijas studiju programmas ved tieši uz maģistra grādu (Dānija, Somija, Lielbritānija).

Bez tam ir jāņem vērā, ka lielākajā daļā valstu (piem., Austrijā, Dānijā, Vācijā, Itālijā, Grieķijā un vairākās citās) ir milzīgas atšķirības starp studiju oficiālo un reālo garumu, jo studentiem bieži nepieciešami līdz pat 7 gadiem 4 vai 5 gadu studiju programmu apguvei; uz oficiālo studiju ilgumu balstītiem salīdzinājumiem un iespējamai sistēmu grupēšanai uz šāda pamata nav jēgas, ja tie nesaistās ar pasākumiem, kas vērsti uz reālā studiju ilguma samazināšanu un tā tuvināšanu teorētiskajam studiju ilgumam.

¹⁰ Gatavojoties konferencei Sorbonnā 1998. gadā, Francijas valdība **tikai savām** vajadzībām bija uzdevusi profesoram Attali sagatavot ziņojumu par attīstības tendencēm Eiropā. Šis ziņojums radīja lielus pārpratumus, jo tajā bija citām valstīm nepieņemamas idejas, kas tika kļūdaini pierakstītas pašai Sorbonnas deklarācijai. Pārpratoms novērsa uzmanību no Sorbonnas deklarācija izteiktās svarīgās atziņas, ka Eiropai jāstrādā pie ļoti atšķirīgo un cita citai neizprotamo izglītības sistēmu tuvināšanās. Šī iemesla dēļ Gija Hauga ziņojumā vairākkārt parādās skaidrojumi par to, kas Sorbonnas deklarācijā ir teikts un kas tajā nav teikts.

¹¹ Autors nepiemin to, ka britu universitātēs ir virkne programmu, kuras ir plānotas “honours” grāda ieguvei un kur “parastais” bakalaura grāds nemaz netiek piešķirts. Šajos gadījumos studiju ilgums lielākoties ir 4 gadi. Kontinentālajā Eiropā britu *honours* parasti pielīdzina citu valstu pirmajam grādam, kamēr parastajam *bachelor degree* (3 gadi) vairākās valstīs uzstāda papildprasības uzņemšanai maģistra līmeņa studijās – *A.R.*

Pēdējais, bet ļoti nozīmīgais novērojums attiecībā uz 3-5-8 “modeļa” pirmo posmu ir tāds, ka tas nepievērš uzmanību lielam studentu skaitam, kas studē īsās, 1-2 gadus ilgās subgrādu programmās dažāda veida augstākās izglītības iestādēs, piem., IUT¹² pie franču universitātēm, *Tecnico Superior* Spānijā, “augstāko nacionālo grādu” (HND) programmās britu “Colleges of Further Education”¹³. Attiecības starp šīm studijām un bakalaura programmām ir jāskata kā kopējās augstākās izglītības struktūras integrāla sastāvdaļa, īpaši ņemot vērā paredzamo augstākās izglītības lomas pieaugumu mūžizglītībā.

Konverģence uz maģistra grādiem pēc aptuveni 5 gadus ilgām studijām ir liela

Pat ņemot vērā novērojumus par studiju laika kā salīdzināšanas kritērija ierobežoto nozīmi, var apgalvot, ka Eiropā ir liela konverģence uz kopējo studiju ilgumu aptuveni 5 gadi maģistra līmeņa grādu iegūšanai, lielākā daļa valstu un disciplīnu atzīst, ka ir relatīvi viegli salīdzināt šā līmeņa grādus, pat tajos gadījumos, ja attiecīgais grāds atbilst garai studiju programmai bez starpposma izejas iespējām, vai arī studiju secība tā iegūšanai ir organizēta atšķirīgos veidos: 4 gadi +1 vai 3 + 2 vai pat 2 + 3 (franču *Grandes Ecoles*).

Nacionālo sistēmu konverģence uz (aptuveni) 5 gadu maģistra studijām atvieglo kopējas kvalifikāciju sistēma shēmas pieņemšanu, tajā skaitā arī attiecībā uz tiem līmeņiem, kas ir augstāki vai zemāki par maģistra līmeni.

Interesanti atzīmēt, ka valstīs, kurās tradicionālas ir garas vienslāņa studiju programmas (piem., Vācija, Austrija, Šveice, Itālija, līdz nesena pagātnei arī Zviedrija un Somija), valdības šķiet apņēmušās samazināt reālo studiju laiku līdz oficiālajam studiju ilgumam aptuveni 5 gadu garumā.

Protams, vidējam studiju ilgumam līdz maģistra grāda iegūšanai ir izņēmumi, turklāt daži no tiem ir visai īpatnēji (piem., Oksfordas vai Kembridžas beidzējiem maģistra grāds tiek piešķirts pēc noteikta laika bez jebkādam tālākām studijām), citi ir vispārīgāka rakstura: piem., franču *Maîtrise* var tikt apgūts 4 gados¹⁴ (bieži darba devēju vidū pastāv uzskats, ka Francijā īstais “pirmais” grāds ir *Maîtrise*, nevis trijos gados iegūstamais *Licence*), arī britu studenti, atkarībā no savas izvēles, dažos gadījumos var apgūt viengadīgu maģistra programmu pēc trīs gadīgas bakalaura programmas.

Tur, kur maģistra studijas ir atdalītas no pirmsdiploma studijām, to garums mainās no viena līdz diviem gadiem. Apvienotajā karalistē daudzas “iemācītās” maģistra programmas¹⁵ iespējams apgūt 12 mēnešos, kamēr vairāk pētnieciski orientētajām programmām ir tendence būt garākām, tomēr nav iespējams atrast vienu noteiktu kopsakarību starp programmu raksturu (iemācītās, pētnieciskās, vai dažkārt abu kombinācija) un to ilgumu. Daudzām citām valstīm ir garākas, parasti 2 gadu programmas, kuru rezultātā tiek iegūti gan “profesionālie”, gan “zinātniskie” maģistra grādi.

Doktora studiju ilgumam nepastāv 8 gadu standarts

Doktorantūras studiju un doktora grādu salīdzinājums un atzīšana nav problēma, vismaz ne no akadēmiskā viedokļa. Taču nav pierādījumu, ka studijas līdz doktora vai Ph.D. līmenim normāli ilgst 8 gadus: tā ir ļoti nepastāvīga joma, kurā studiju ilgums ir daudz vairāk atkarīgs no disciplīnas, nevis no nacionālās grādu sistēmas. Ļoti nedaudzās valstīs pastāv doktora grāda starppakāpe (ar nosaukumiem, kas var izraisīt pārpratumus, kā, piemēram, *Licenciati* Somijā vai *M.Phil* Apvienotajā karalistē), vai arī pastāv – īpaši centrālajā un Austrumeiropā – “augstāks doktora grāds” (vai “habilitācija”) kā pats augstākais grāds akadēmiskajā karjerā.

Līdz ar to nav liela pamata secināt, ka Eiropas augstākās izglītības sistēmas konverģētu uz 3 galvenajiem kvalifikāciju līmeņiem pēc 3, 5 un 8 gadus ilgām studijām. Tomēr, vai pastāv kādi ārēji cēloņi, kas liktu pārveidoties šādā virzienā?

¹² “universitāšu tehnoloģiskie institūti”, šīm iestādēm aptuveni līdzinās Latvijas “augstskolu koledžas” – A.R.

¹³ pašreizējā britu forma “neuniversitātes” augstākajai izglītībai.

¹⁴ Šajā gadījumā papildus jāpaskaidro, ka tikai franču *Maîtrise* nosaukums skan līdzīgi maģistra vārdam. Gan pašā Francijā, gan ārpus tās, lai iestātos doktorantūrā, pēc *Maîtrise* iegūšanas jāstudē vēl viens gads – A.R..

¹⁵ Britu sistēmā grādus šķiro “iemācītajos” (*taught degrees*), kuru iegūšanai parasti nav vajadzīgs noslēguma darbs un “pētnieciskajos” (*research degrees*), kuros noslēguma darbs ir obligāts. Jaunām vai mazām augstskolām bieži tiek dotas tiesības patstāvīgi piešķirt “iemācītos” grādus, bet “pētniecisko” grādus piešķir universitāte, kura ir uzņēmusies izsniegt savus diplomus pēc studijām attiecīgajā augstskolā un atbildēt par to kvalitāti. – A.R.

* Vai pastāv “anglosakšu” vai ASV modelis ?

Vienas no bažām, kas tika izteiktas, apspriežot 3-5-8 modeļa iespējamību, bija tās, ka šādā veidā, iespējams, Eiropa vienkārši importētu ārēju “anglosakšu” (un galvenokārt amerikāņu) modeli.

Kopīgais britu un ASV sistēmās, kā arī tajās sistēmās, kas virknē valstu ir iespaidojušās no abām minētajām (piem., Britu nāciju sadraudzībā¹⁶, Latīņamerikā, Āzijā un pēdējā laikā arī bijušajās komunisma zemēs), ir pamatstruktūra, kurā tiek nošķirtas pirmsdiploma un pēcdiploma studijas. To definīcija, organizācija, attiecīgā loma un lielums var mainīties gan valstu, gan studiju jomu starpā, robežšķirtne starp tām var būt izplūdusi un to galvenais uzsvārs var būt mainīgs. Tomēr plaši pielietotais sadalījums pirmsdiploma un (pēc)diploma studijās ir tik lielā mērā izplatīts pasaulē, ka tā neieviešana varētu padarīt kontinentālo Eiropu par izolētu relatīvas nesavietojamības salu. Sorbonnas deklarācijā vairāk nekā skaidri parādās vēlme stimulēt pārbīdi šajā virzienā.

Tomēr vienots “modelis” studiju programmu un grādu garumam un struktūrai neeksistē un nepastāv arī kāds iedibināts vai vispārīgs starptautisks standarts. Britu bakalaura grādu un maģistra programmu arvien pieaugošā daudzveidība ir jau pieminēta. Mazāk zināms varētu būt tas, ka ASV sistēma, kura ir augsti strukturēta augstskolu un akreditācijas orgānu ziņā, tajā pašā laikā uzrāda milzīgu daudzveidību studiju programmās, studiju ilgumā un iegūstamo grādu veidos.

Vispirms ir jāatzīmē tas, ka, lai gan akadēmiskā kalendāra un sarakstu sastādīšanai izmanto gadus un semestrus, akadēmiskās pamatvienības ir kredītpunkti. Visi kursi ir novērtēti kredītpunktos un studentiem ir iespējas dažādos variantos paātrināt savas studijas (“*advanced placement*”¹⁷, kamēr tie vēl mācās vidusskolā, papildkursi semestra laikā, vasaras studijas). Atšķirībā no Eiropas, mācību maksu nosaka iegūto kredītpunktu skaits un tos nerēķina pēc mācību gadiem vai semestriem.

Vairāk nekā trešdaļa ASV studentu mācās nevis universitātēs, bet “vietējās koledžās” (“*community colleges*”) kuras piedāvā plašu profesionālās izglītības kursu spektru un 2-gadīgas programmas, kuru rezultātā iegūst “asociēto grādu” (“*associate degree*”) humanitārajās zinātnēs, dabaszinātnēs vai lietišķajās zinātnēs. “Asociētā grāda” īpašnieki var pretendēt uz tālākām studijām universitātē, parasti uz līguma pamata starp attiecīgo koledžu un tuvāko universitāti tajā pašā štatā. Vietējās koledžas ir būtiska ASV sistēmas sastāvdaļa un to neievērošana transatlantiskajos salīdzinājumos var novest pie lielām kļūdām interpretācijā.

ASV pastāv ļoti liela bakalaura grādu dažādība. Vairums no tiem ir daudz mazāk “profesionalizēti” nekā attiecīgie grādi Eiropā un daži paši prestižākie no tiem var tikt apgūti neatkarīgās humanitāro zinātņu (vai pirmsdiploma) koledžās, kas piedāvā 4 gadu vispārīgas izglītības programmas humanitārajās un dabas zinātnēs. Neskatoties uz to (un ņemot vērā atšķirīgas darbā pieņemšanas ierāžas un to, ka ASV šobrīd ir labākas nodarbinātības iespējas nekā vairumā Eiropas valstu), grādu īpašnieki tomēr var iekļauties darba tirgū. Dažas prestižas universitātes var ierobežot savu sagatavoto bakalauru iestāšanos pēcdiploma studijās un uzņemt galvenokārt tos, kas nāk no neatkarīgajām koledžām vai citām universitātēm. Profesionālās studijas tādos priekšmetos kā medicīna vai jurisprudences sākas tikai pēc bakalaura līmeņa. un to rezultātā iegūst īpašus M.D. vai J.D. grādus (kas nav pētnieciskie doktora grādi, kaut arī tiem ir šādi nosaukumi). Maģistra programmu apguve parasti prasa 2 gadus, turklāt dažās jomās (piem., menedžmentā) uzņemšana prestižākajās programmās var būt atļauta tikai pēc ievērojama sekmīgas profesionālās pieredzes perioda.

Papildus tam, ka ASV sistēma pieļauj daudzveidību, tā vienlaikus arī mainās. Universitātes ir apzinājušās tās problēmas, kuras rada ārkārtīgi elastīgais, “bezkaulu” jeb “kafetērijas” modelis¹⁸, tādēļ tagad tās piedāvā vairāk strukturētus grādus, kuri balstās uz virkni “skeletu veidojošu” kursu un ierobežotākām izvēles iespējām; daudzās programmās ir no jauna ieviestas aptverošas esesjas vai eksāmeni. Ir no jauna izprasts tas, kāda nozīme ir garām programmām ar plašu bāzi tādās jomās kā inženierzinātnes, kurās vadošās universitātes ir izstrādājušas “vienlaicīgi beidzošās” programmas, kas ir paredzētas izciliem studentiem, kuriem pēc 5 gadu studijām

¹⁶ Britu bijušās kolonijas un domīnijas – A.R.

¹⁷ ASV vidusskolēniem ir iespējas attiecīgos mācību priekšmetus apgūt arī daudz augstākā līmenī, nekā to pieprasa vidusskolas programma, pēc tam centralizēti kārtojot “*advanced placement*” eksāmenus koledžās vai universitātēs un iegūstot kredītpunktus augstskolas studijām. Jāatceras tomēr, ka ASV vidusskolās priekšmetu programmu prasības ir daudz zemākas, nekā virknē Eiropas valstu. Šī iemesla dēļ Eiropas universitātes bieži vien pieprasa “*advanced placement*” testus profilējošos priekšmetos kā nosacījumu ASV vidusskolas absolventa uzņemšanai augstskolā.

¹⁸ Kurš pieļauj gandrīz pilnīgi brīvu studenta apgūstamo kursu izvēli un kurā grādu var iegūt, savācot nepieciešamo kredītpunktu skaitu, neraugoties uz to, vai atsevišķajiem kursiem ir pietiekams kopsakars – A.R.

vienlaikus piešķir bakalaura un maģistra grādus. Vēl viena ievērojama atšķirība no (kontinentālās) Eiropas¹⁹ ir tā, ka profesionālie tituli, piemēram, arhitekts un inženieris, ir pilnībā nošķirti no akadēmiskajām studijām; tos beidzējiem parasti piešķir attiecīgās jomas profesionālās organizācijas, turklāt parasti tikai pēc 3-5 gadu profesionālās pieredzes perioda un papildprasību izpildes.

Galvenais secinājums no šiem novērojumiem ir tāds, ka ASV sistēmai ir sava struktūra, loģika, vēsture un arī savas vājās puses un grūtības. Tai ir ietekme uz sistēmām citur pasaulē, tajā skaitā uz kontinentālo Eiropu, taču tā neapšaubāmi ir arī ietekmējusies no Eiropas sistēmu īpašībām. Mēģinājumi kopēt ASV (vai jebkuras citas valsts) sistēmas daļas Eiropā bez tās pamatu veidojošās plašās izglītības un sociālās infrastruktūras būtu lemti neveiksmei. Eiropai jāveido pašai sava sistēma(-as), kas atbilstu tās vajadzībām, –protams, kā jau agrāk minēts, necenšoties izolēties no attīstības tendencēm pasaulē.

2. Galvenās tendences, kas ietekmē kvalifikāciju arhitektūru

* Valdību spiediens īsāku studiju virzienā

Būtiska tendence, kas novērojama daudzās valstīs, ir valdību spiediens uz reālā studiju ilguma samazināšanu. Šķiet, ka Dānija un Austrija var sacensties par to, kurā no viņām ir “lēnākie” studenti pasaulē, kas 7-8 gados beidz oficiāli 5 gadus ilgas studijas. Līdzīga problēma ir novērojama Vācijā, Itālijā (tikai trešdaļa no personām, kas iestājušās *Laurea* programmās, tās pabeidz un tikai 11% no beidzējiem to veic paredzētajā laikā), Nīderlandē un Francijā (tikai apmēram trešdaļa studentu, kas iegūst franču *Maitrise*, to veic plānotajos 4 gados).

Šīs nobīdes iespējamie izskaidrojumi ietver:

- enciklopēdiskas programmas;
- beidzēju bezdarbu;
- bezmaksas izglītību, bieži vien kombinācijā ar zemu motivāciju, kura rodas no automatiskas studiju izvēles bez jebkādam atlases procedūrām iestājoties,
- daļslodzes darbu (arguments, kas gan nešķiet pārāk pārliecinošs, ja ņemam vērā salīdzinājumu ar Lielbritāniju, ASV vai Īriju, kur lielākā daļa studentu studijas beidz paredzētajā laikā).

Šīs parādības negatīvās sekas ir:

- liels atskaitīto īpatsvars, it īpaši pirmajos studiju gados – kā redzams no OECD ziņojumiem;
- vēla iesaistīšanās darba tirgū (28 vai pat 30 gadu vecumā), kuru arvien vairāk uzskata par negatīvu faktoru konkurētspējai darba tirgū, jo beidzēji no citām izglītības sistēmām darba tirgū nonāk jau 22 vai 23 gadu vecumā, turklāt ir zināms, ka zināšanu novecošanās ātrums tagad ir lielāks nekā jebkad agrāk, un ka darba devēji raugās uz personīgā laika menedžmentu kā uz indikatoru, pēc kura var spriest par sagaidāmo sniegumu nākotnē;
- intereses trūkums no ārzemju studentu puses;
- nevajadzīgi augstas izmaksas gan pašiem studentiem/ģimenēm, gan sabiedriskajiem resursiem;
- nedemokrātisks tādu sistēmu aspekts, kuras var atbaidīt studentus no mazāk nodrošinātiem sociālajiem slāņiem jau ar studiju ilgumu un kuras rada grūti pārvaramus šķēršļus mūžizglītībai;
- papildus grūtības piesaistīt studentus tādām jomām, kā dabaszinātnes un tehnoloģija, kurās daudzās valstīs netiek nodrošināta plānotā uzņemšana, kas nākotnē izraisīs prasmju trūkumu galvenajos ekonomikas sektoros.

Daudzu valstu valdības ir pievērsušās šim jautājumam jau vairāk kā desmit gadu garumā, taču pēdējos gados ar aizvien lielāku noteiktību. To pirmie pūliņi ir vērsti uz faktiskā studiju ilguma saīsināšanu līdz teorētiskajam, kas galvenokārt veikts, realizējot finansiālus pasākumus, tādus kā grantu saņemšanas ilguma ierobežošana (piem., Vācija, Nīderlande, Dānija), to pārvēršana par aizdevumiem, ja tiek pārsniegts studiju laiks (Nīderlande, Dānija), “vēlo” studentu izslēgšana no tā studentu skaita, pēc kura piešķir finansējumu augstskolai (Somija) vai diferencētas studiju maksas pirmsdiploma un pēcdiploma studijām (Īrija un, citādā veidā, Apvienotā karaliste).

Fakts, ka daudzu valstu valdības Eiropā ir pievērsušās uzmanību spēcīga, konkurētspējīga, bet programmu ziņā īsāka neuniversitātes sektora veidošanai, kā arī aizvien pieaugošā studentu tendence izvēlēties šo augstākās izglītības tipu, arī norāda uz studiju laika saīsināšanas tendenci.

Nesenā pagātnē valdības ir paziņojušas par saviem plāniem samazināt arī studiju teorētisko ilgumu, ir pieaugusi arī to modeļu pievilcība, kuriem raksturīgas īsākas pirmās kvalifikācijas ar sekojošām pēcdiploma studijām, kurās jau piedalās mazāks skaits studentu. Šie paši apsvērumi izskaidro arī tendenci uz bakalaura un maģistra grādu ieviešanu tādās valstīs, kurās tie tradicionāli nepastāvēja.

¹⁹ Būtībā situācija kontinentālajā Eiropā nav tik atšķirīga. Arhitekta profesiju regulē atsevišķa ES direktīva un arhitektūras studiju beidzējam nav tiesības saukties par arhitektu, kamēr to nav atļāvusi profesionālā asociācija. Šis ierobežojums lielā mērā attiecas arī uz inženieriem. – A.R.

* Augošais jaunu bakalaura/maģistra programmu vilnis

Kaut arī šī tendence nebūt nav kvalificējama kā vispārēja, var skaidri saskatīt arvien paātrināto virzību par labu bakalaura grādu ieviešanai sistēmās, kurās līdz šim pastāvēja galvenokārt vai vienīgi garas studiju programmas, kurām nebija izejas punkta pirms maģistra līmeņa sasniegšanas.

Blakus Apvienotajai karalistei un Īrijai, kurās bakalaura grādi ir tradicionāli, vēl divas valstis – Dānija 1988. gadā un Somija pēc 1994. Gada – ieviesa bakalaura grādus gandrīz visās studiju jomās. Abas valstis ziņo, ka reforma nav bijusi pārāk veiksmīga, jo lielākais vairums studentu izvēlējās studēt līdz maģistra līmenim, savukārt darba devēji izrādīja niecīgu interesi par bakalaura grādu ieguvušajiem. Dānijā tajā pašā laikā tika novērota arī studentu pārgrupēšanās pēc bakalaura studijām, izvēloties specializācijai tādas universitāšu piedāvātās nozares, kuras bija atšķirīgas no sākotnējās.

Vācijā federālā augstākās izglītības likuma grozījumi 1998. gadā atļāva universitātēm un arodaugstskolām²⁰ ieinteresētājās federālajās zemēs ieviest jaunas bakalaura un maģistra programmas. Bakalaura programmas var ilgt no 6 līdz 8 semestriem, bet maģistra – no 2 līdz 4 semestriem; ja tās tiek piedāvātas kā viena otrai sekojošas stadijas garā studiju programmā, kopējais studiju ilgums nedrīkst pārsniegt 10 semestrus. Jaunās programmas var gan aizvietot tradicionālās, gan arī tikt ieviestas tām paralēli, bet papildus valsts finansējums netiek piešķirts. Paredzēts, ka augstskolas ievirza savus studentus tā, lai tie laikā pabeigtu studijas. Šie pasākumi vienlaikus liek pamatu kredītpunktu uzkrāšanas un pārnese sistēmas ieviešanai. Jaunā sistēma tiks novērtēta pēc 5 gadiem.

Aptuveni 80 1998. gadā uzsāktu bakalaura un maģistra studiju programmu apsekojums rāda, ka:

- lielākā daļa šo programmu ir dabaszinātnēs un tehnoloģijā (turpretī nevienas jurisprudencē un gandrīz nevienas humanitārajās un sociālajās zinātnēs, izņemot menedžmentu);
- lielākā daļa izmanto tikai angļu mācībuvalodu vai izmanto to dažādās kombinācijās ar vācu valodu;
- tikai nedaudzas atsaucas uz ECTS kredītpunktu sistēmu;
- neatkarīgi no tā, vai tās tiek piedāvātas atsevišķi vai kā garās programmas divi posmi, vairums bakalaura programmu ilgst 6 semestrus un vairums maģistra programmu – 4 semestrus, piedāvājot dažādas iespējas iegūt arī vācu *Diplom* pēc bakalaura un maģistra grādu iegūšanas, lielākoties tam nepieciešams papildus studiju periods;
- pastāv viena samērā netipiska programma, kuras rezultātā 8 semestros vienlaicīgi iegūst *Fachhochschule* diplomu un amerikāņu MBA.

Šo jauno programmu profilējums, attiecības starp tradicionālajiem vācu *Diplom* vai *Magister* un bakalaura un maģistra grādiem, reakcija no jauno un tradicionālo programmu studentu puses un darba devēju attieksme, domājams, drīz sniegs ārkārtīgi interesantu informāciju par divslāņu programmu nākotni Vācijā.

Austrijas valdība ir tikko pabeigusi likuma labojumu projektu, kas paredz izmaiņas tajos pašos virzienos, kādos tās notiek Vācijā: brīvprātīgu bakalaura grādu ieviešanu pašreizējo studiju programmu vietā, kredītpunktu sistēmu, bakalaura grāda iegūšanu 3-4 gados, bet maģistra – gadā (izņemot humanitāro zinātņu universitātes), bez papildfinansējuma.

Itālijā turpinās plaša reforma, kuras mērķis ir visu Itālijas izglītības sistēmas arhitektūru pieskaņot topošajai Eiropas augstākās izglītības telpai. Tā paredz atkāpties no tradicionālā viena grāda un ietver šādus pasākumus:

- vispārēju “iso” *laurea*²¹ ieviešanu pēc 3 gadu studijām un jauna “specializētā *laurea*” pēc 2 gadu papildus studijām;
- 5 plašu disciplīnu jomu noteikšanu, katrai nosakot savas programmu pamata prasības un noteiktām grādu “klasēm”, ko nosaka valsts;
- būtisku universitāšu autonomiju attiecībā uz programmu saturu (līdz 34% kredītpunktu) kopīgo noteikumu ietvaros katrai disciplīnu jomai un grādu klasei;
- grādu grupēšanu “klasēs” ar minimālajām prasībām katrai klasei (attiecībā uz, piemēram, transversālajām iemaņām, vispārējām zināšanām un studentu iespējamo izvēli) un vienādu juridisko vērtību visiem vienas “klases” grādiem, neatkarīgi no programmu satura atšķirībām un specifisku denomināciju konkrētās universitātēs;
- vispārējas kredītpunktu sistēmas ieviešanu, kas balstās uz ECTS sistēmu;
- pašnovērtēšanas procesu stimulēšanu un ārējās novērtēšanas lomas paplašināšanu visos līmeņos.

Francijā paredzēts “izcelt” bakalaura un maģistra līmeni pašreizējā daudzslāņu²² nacionālo diplomu sistēmā, taču bez obligātas ārējās kvalitātes vērtēšanas vai attiecīgo programmu pārveidošanas; tomēr dažas universitātes ir

²⁰ *Fachhochschulen*

²¹ Agrākais *laurea* programmu garums bija 4-6 gadi, šis grāds parasti tika starptautiski pielīdzināts maģistra līmenim – *A.R.*

izvēlējušās pārveidot programmas, turklāt uz brīvprātības pamatiem tiek ieviests jauns “profesionālais *licence*”²³ grāds, kura mērķis ir panākt efektīvāku iekļaušanos darba tirgū teorētiski pēc 3 gadus ilgām studijām. Jauns grāds *Mastaire* tiks ieviests studentiem 2 gadus pēc *Licence* iegūšanas vai *Grande Ecole* pabeidzot.

Virkne Centrālās un Austrumeiropas valstu savu augstākās izglītības sistēmu reformu ietvaros arī ir ieviesušas bakalaura un maģistra grādus. Bulgārijā tikko pieņēmusi likumu, kas ievieš Sorbonnas deklarācijas principus.

Daudzās citās valstīs pastāv iespēja ieviest bakalaura un maģistra grādus un tā tiek izmantota atšķirīgā apjomā. Norvēģijā kā atsevišķs studiju virziens pastāv studiju programmas angļu valodā. Zviedrijā nacionālie grādi ir iztulkoti angļiski²⁴ un to angļiskajos tulkojumos attiecīgi izmantots bakalaura un maģistra nosaukums. Nīderlandē dažas universitātes ir izteikušas nodomu ieviest bakalaura/ maģistra struktūru²⁵.

Šķiet, ka pēc dažādo iepriekšminēto reformu ieviešanas tikai nedaudzās ES/EEA valstīs nav vai tās neeksperimentē ar divslāņu studiju programmām vismaz daļā izglītības sistēmas (Grieķija, Nīderlande²⁶ un zināmā mērā arī Spānija).

*** Universitātes un neuniversitātes sektoru robežas izplūšana**

Vairākās valstīs ar bināru augstākās izglītības sistēmu robežas visu izglītības sistēmas ainā notiekošo izmaiņu rezultātā robeža starp universitātes un neuniversitātes apakšsektoriem arvien vairāk izplūst:

- vairākās valstīs (piem., Beļģijas flāmu kopienā, Nīderlandē un Dānijā) universitāšu studentu skaits jau ir mazākumā salīdzinot ar neuniversitātes tipa iestāžu studentu skaitu, virknē citu valstu neuniversitātes sektorā studentu skaita pieaugums ir daudz straujāks nekā universitāšu sektorā;
- ir pieņemti jauni likumi, kas attiecas uz visu augstāko izglītību un attiecina vienādus noteikumus uz visām iestādēm (Zviedrijā, jaunais Polijas likums) vai arī kas rada kopīgus orgānus tādiem mērķiem, kā, piemēram, kvalitātes vērtēšana (piem., Portugāle) vai arī visaptverošas kvalifikāciju shēmas (Skotija);
- Vācu *Fachhochschulen* ir oficiāli saņēmušas atļauju savās starptautiskajās publikācijās vai darījumos saukt sevi par “Lietišķo zinātņu universitātēm” un Nīderlandes *Hogescholen* – par “Profesionālo studiju universitātēm”;
- starptautisku sadarbības līgumu rezultātā daudzas iestādes ir pavērušas saviem studentiem iespējas, kas regulējošu noteikumu dēļ nebija viegli sasniedzamas mājas valstī²⁷ (piem., *Fachhochschule* students iegūst britu maģistra grādu, kuru tad var izmantot, lai turpinātu studijas doktorantūrā Vācijas universitātē);
- lielākajā daļā valstu ir pieaugušas iespējas pārnest kredītpunktus vai citādā veidā panākt neuniversitātes sektorā iegūtas izglītības atzīšanu universitātēs (konkrēti tiešu uzņemšanu maģistratūrā vai doktorantūrā). Itālijā, kur kā reformu daļa plānots jauns neuniversitātes sektors (“integrēta tehniskā augstākā izglītība”), tiek paredzēti “tilti” uz universitātes sektoru;
- neuniversitātes tipa augstskolām ir dota atļauja piedāvāt pilnus grādus²⁸ (piem., *licenciaturas* Portugāles *Politecnicos*), maģistra grādus (kā Vācijā) vai Ph.D. programmas (Zviedrija, Norvēģija);

²² skat. 3. piezīmi

²³ *license* – franču 3 gadu grāds, kas aptuveni atbilst bakalaura līmenim. Dažos gadījumos citas valstis savam bakalaura līmenim pielīdzina nākošo franču grādu – četrgadīgo *Maîtrise*. – A.R.

²⁴ Zviedrijā grādu tulkojumi ir ietverti likumā jau pirms Lisabonas konvencijas pieņemšanas. Gan Lisabonas konvencija, gan Eiropas Vienotā Diploma pielikuma vadlīnijas pieprasa netulkot nacionālo grādu nosaukumus, lai “neuzvedinātu” ārvalstu diplomatinējus uz konkrētiem salīdzinājumiem. Lai nebūtu pretrunā ar starptautiskiem dokumentiem, zviedri parasti savu grādu angļiskos nosaukumus pieraksta kā “*Swedish bachelor*” un “*Swedish master*”. – A.R.

²⁵ Nīderlandē situācija izmainījās pagājušā gada beigās (dažus mēnešus pēc G.Hauga ziņojuma publicēšanas). Virzoties Boloņas deklarācijas nospraustajā virzienā, Nīderlandē ir uzsākta pirmās – bakalaura – pakāpes ieviešana un attiecīga grāda piešķiršana līdz šim eksistējušajās maģistra līmeņa *doctorandus* programmās. Līdz ar to Nīderlandē Universitātēs un neuniversitātes tipa augstskolās pēc 3 gadu studijām tiks piešķirts vienāda nosaukuma grāds – bakalaurs. – A.R.

²⁶ skat. iep. piezīmi.

²⁷ Var jautāt, vai šis rezultāts ir viennozīmīgi pozitīvs. Šādas starptautiskās sadarbības rezultātā viena valsts nopelna, apmācot otras valsts studentus, taču faktiski tā iejaucas attiecīgās otras valsts izglītības politikā. Tomēr var jau būt, ka tas ir veids, kā starptautiskie procesi piespiež atsevišķas valstis mainīties līdz Eiropas kopējai virzībai. – A.R.

²⁸ Šķiet, ka autors šeit domā to, ko mēs Latvijā saucam par “akadēmiskiem grādiem” – A.R.

- vairākās valstīs specializētās koledžas ir apvienotas aptverošākās un lielākās iestādēs, kurām ir lielākas iespējas sevi parādīt un konkurēt gan savas valsts ietvaros, gan starptautiski.

Daļa valstu skaidri izsaka savu vēlmi saglabāt bināro sistēmu (piem., Īrija), tajā pašā laikā dažās citās valstīs tiek apspriests jautājums par iespējamu pāreju uz unitāru sistēmu, kas ietver dažādus iestāžu tipus vienādā statusā. Pieaugošā konkurence par studentiem, statusu un naudu, domājams, šo tendenci pastiprinās un tas neapšaubāmi izraisīs sekas vispārējā augstākās izglītības sistēmu arhitektūrā un kvalifikāciju shēmās.

*** Ar ECTS ieviešanu kredītpunktu sistēmas iegūst pamatu**

Pieaugošs valstu skaits ir jau ieviesis vai pašlaik ievieš (Vācijas, Itālijas, Šveices universitātes) akadēmisko kredītpunktu pārneses un mazākā mērā arī kredītpunktu uzkrāšanas²⁹ sistēmas. Vairāk nekā divas trešdaļas ES/EEA valstu izmanto kredītpunktu sistēmas, kas ir vai nu definētas likumos, vai noteiktas, vienojoties pašām augstskolām. Redzami izņēmumi šajā ziņā ir Francija, Austrija, Beļģija (franču kopiena) un Grieķija.

Visas kredītpunktu sistēmas tiek uzskatītas par savietojamām ar ECTS, tomēr ar zināmām rezervācijām pret Spānijas un Portugāles kredītpunktu sistēmām, kurās kredītpunkti ir piesaistīti kontaktstundām, nevis studentu studiju slodzei kā ECTS. Jaunajai Itālijas kredītpunktu sistēmai būtu jābūt 100% savietojamai ar ECTS un tā kalpos arī kredītpunktos novērtētu mūžizglītības pasākumu attīstībai. Visās sistēmās kredītpunktu pārneses joprojām ir tās augstskolas ziņā, kurā students to pieprasa.

Kā jau bija sagaidāms, vienlaikus ar kredītpunktu sistēmas ieviešanu notiek pārbīde uz 2 semestru sistēmu kā galveno akadēmiskā gada organizācijas formu. Visas ES/EEA valstīs, izņemot Spāniju, izmanto 2 semestru sistēmu kā galveno vai vienīgo, kaut gan ne vienmēr vienādā veidā (kā to pierāda, piemēram, Itālijas “kompaktie semestri”, kas atbilst gada kursam, kas ir kondensēts 1 semestrī) un arī ne vienmēr tādā formā, kas būtu savietojams ar starptautisko praksi.

Vairākās valstīs piem., Apvienotajā Karalistē ar CATS³⁰ un SCOTCATS, tiek veikti pasākumi, lai izstrādātu kredītpunktu uzkrāšanas un pārneses sistēmas, kas aptvertu gan akadēmiskus, gan arī vairāk tehniskus un profesionālus kursus.

*** Vairāk autonomijas - vairāk vērtēšanas**

Daudzās valstīs ir novērojama virzība uz lielāku universitāšu un dažos gadījumos arī citu augstākās izglītības iestāžu autonomiju. Nesen pieņemtajiem likumiem Austrijā, Itālijā, Somijā, Polijā visiem ir šāda ievirze, kaut arī jēdziena “universitāšu autonomija” nozīme dažādās valstīs ir visai atšķirīga, piemēram, attiecībā uz valsts piešķirtā finansējuma izmantošanu, personāla pārvaldi, iespēju vai tās trūkumu izvēlēties studentus, paaugstināt mācību maksu vai piešķirt grādus.

Tajā pašā laikā šo virzību pavada jaunas, stingrākas vai detalizētākas kvalitātes nodrošināšanas un vērtēšanas procedūras. Dažos gadījumos viena un tā pati vērtēšanas sistēma aptver visus augstākās izglītības sektorus (Portugāle, Apvienotā Karaliste). Jaunā Itālijas aģentūra aptvers pētniecības (tāpat kā agrāk) un mācību darba (jaunums) vērtēšanu un tai palīdzēs 5 specializētas aģentūras katrā no piecām plašajām disciplīnu jomām. Jaunā aģentūra, kas Vācijā izveidota pie KMK³¹, sadarbībā ar reģionālajām un specializētajām (priekšmetu) aģentūrām akreditēs jaunās bakalaura/maģistra programmas. Arī Nīderlande plāno ieviest akreditāciju kā kvalitātes nodrošināšanas elementu.

Augstskolu mācību darbības vērtēšanas rezultāti arvien vairāk tiek ņemti vērā, aprēķinot augstskolai piešķiramo valsts finansējumu

*** Aizokeāna izaicinājumu ietekme**

Eiropas augstākā izglītība saduras ar jaunu vidi, kuras būtiskas iezīmes ir globalizācija, jaunas komunikāciju tehnoloģijas, angļu valoda kā labprātīgi pieņemts kopējās saziņas līdzeklis, augoša konkurence un lielāka komercializācija.

²⁹ Vairākās valstīs kredītpunktus izmanto tikai, lai aprakstītu un pārnestu citā augstskolā apgūtu studiju daļu, bet ne programmas sastāvdaļu īpatsvara un visas programmas apjoma mērīšanai – *A.R.*

³⁰ *Credit Accumulation and Transfer System* – Kredītpunktu uzkrāšanas un pārneses sistēma

³¹ Izglītības ministru konference.

Šo tendenču redzamākais rezultāts ir pilnīgi jauna sektora parādīšanās blakus tradicionālajai, nacionālajai, valsts regulētajai un bieži vien bezmaksas augstākajai izglītībai Eiropas valstīs:

- ārvalstu/aizokeāna universitātes arvien intensīvāk piesaista maksas studentus no Eiropas; bez pietiekamas ievēribas ir palicis fakts, ka deviņdesmito gadu sākumā ASV studējošo eiropiešu skaits pirmo reizi pārsniedza amerikāņu studentu skaitu Eiropā – parādība, kas kopš tā laika ir kļuvusi izteiktāka un kas var attīstīties vēl tālāk, jo amerikāņu universitātes sakarā ar krīzi Āzijā un Latīņamerikā arvien pastiprina savas mārketinga aktivitātes Eiropā;

- ārvalstu universitātes atver savas filiāles Eiropā savā vārdā vai arī noslēdzot frančīzes līgumu ar kādu vietējo iestādi Eiropā, šādā veidā transnacionālie studenti reizēm pat var iegūt ārzemju grādus neatstājot savu valsti vai arī dažkārt tiem jāizbrauc uz ārzemēm, lai pabeigtu studijas un iegūtu grādu;

- strauji pieaug transnacionālās, ārzemēs bāzētās tālmācības piedāvājums, galvenokārt to piedāvā vispārārzītas akreditētas universitātes, taču vēl nesenā pagātnē kvalitātes vērtēšanas aģentūras pievērsa maz uzmanības universitāšu darbības kvalitātei ārpus savas valsts robežām; pašlaik tirgū ienāk arī tīri komerciāli piedāvātāji (kā Fēniksas universitāte, kura pašlaik veido veselu virkni pasniegšanas punktu lielākajās Eiropas pilsētās); iespējams, ka viss šis jaunais augstākās izglītības sektors nākotnē sprādzienveidīgi attīstīsies līdz ar mūžizglītības attīstību, kura paredzama moduļu veidā un kuru daudzās Eiropas valstīs visticamāk veiks nelielas privātas iestādes.

Kopumā līdz šim visai līdzīgi visā Eiropā gan universitātes, gan valdības pašlaik notiekošo un potenciālo ofšora³², frančīzētās un atvērtās transnacionālās izglītības augsni ir vai nu ir lielā mērā ignorējušas, vai uzskatījušas to par maznozīmīgu draudu savām izglītības sistēmām. Tomēr šīs izglītības ekspansijai ir jābūt saviem iemesliem virs un ārpus tā iemesla, ka studijas šajos transnacionālās izglītības veidos parasti notiek angļu valodā. Transnacionālā izglītība bieži balstās uz lielākajai daļai (kontinentālās) Eiropas universitāšu nepazīstama tipa profesionālu mārketingu (kaut arī liela daļa šo Eiropas universitāšu varētu pašas uzsākt starptautiskas aktivitātes, balstoties uz saviem plaši pazīstamajiem un slavenajiem vārdiem). Bet dziļākos līmeņos varbūt var atrast arī nepatīkamākus izskaidrojumus, piemēram, ne visai glaimojošo viedokli, kāds ārzemju studentiem ir par servisa līmeni (apmešanās vietas, datori) un attieksmi pret studentu vajadzībām Eiropā, vai Eiropas studentu vēlmi ārzemēs maksāt par kaut ko tādu, ko tie nesapņem mājās.

3. Iespējamie ceļi nākotnē

Šīs sadaļas nolūks ir noteikt darbības sfēras un prioritātes, kas varētu veicināt vēlamo kvalifikācijas struktūru konverģenci un caurspīdīgumu Eiropā.

Tiek ierosināti četri ceļi *apvienotai* rīcībai:

- vispārināta Eiropas kredītpunktu sistēma;
- kopīga, bet elastīga kvalifikāciju struktūra;
- pastiprināta Eiropas dimensija kvalitātes nodrošināšanā un vērtēšanā;
- iespēju radīšana eiropiešiem izmantot jaunās mācīšanās iespējas Eiropā.

* ECTS arī kā Eiropas kredītpunktu uzkrāšanas sistēma

Pašreizējā ECTS versija ir galvenokārt kredītpunktu pārneses sistēma, kura ES programmu dzimšanas laikā tika izstrādāta, lai veicinātu mobilitāti un sadarbību augstākajā izglītībā. Tās papildoma kredītpunktu uzkrāšanā augstskolās varētu palīdzēt mobilizēt Eiropas potenciālu lielākai elastībai, daudzveidībai un efektivitātei. Tas atvieglotu arī mobilitātes palielināšanos un padarītu Eiropas augstāko izglītību vieglāk izprotamu studentiem (un darba devējiem) no citurienes (vairums pasaulē izmantojamo kredītpunktu sistēmu ir veidotas, balstoties uz vai piemērojot ASV sistēmu – tas ir faktors, kas nebūt ne mazā mērā veicinājis lielo studentu skaitu, kas, piemēram, no Āzijas valstīm studē ASV).

Laika gaitā plaša ECTS kā uzkrāšanas un pārneses sistēmas izmantošana varētu novest pie tādas sistēmas izveidošanās, kas:

³² Ofšora augstākās mācību iestādes un programmas - iestādes un programmas, kas dēvē sevi par piederīgām kādas citas valsts izglītības sistēmai, taču pastāv pašas par sevi un nav saistītas ne ar vienu reālu attiecīgās ārvalsts augstskolu, piem., "Amerikāņu universitāte" Parīzē (arī "Amerikāņu universitāte" Bulgārijā), kurai nav saistības ne ar vienu augstskolu ASV – A.R.

- būtu izmantojama visos augstākās izglītības sektoros (sekojot britu CATS un SCOTCATS modeļiem, kuri aizvien vairāk pārsedz arī tālākizglītību), kaut arī tās attīstība varētu notikt pa daļām, sākot ar universitātēm un tām ļoti līdzīgām augstskolām;
- nosegtu visas mācīšanās formas: pilna vai daļlaika, kā arī mūžizglītības, kursa darbus, kā arī neatkarīgas esejas, stažēšanos vai iepriekš apgūtas zināšanas;
- atļautu pārejas visas Eiropas mērogā, nodrošinot ekvivalenta (nevis identiska) ārzemēs apgūta studiju posma atzīšanu;
- atšķirotu dažādu tipu kredītpunktus (vispārējos, specializētos, maģistra līmeņa);
- pielāgotos gan augsti strukturētām programmām, gan arī tādām, kurās ir lielāka izvēles brīvība;
- palielinātu reaģētspēju gan uz atšķirīgajām studentu vajadzībām, gan uz mainīgajiem nodarbinātības profiliem;
- būtu savietojams ar Eiropas kvalifikāciju struktūru, kā tas apskatīts tālāk;
- un pilnībā respektētu augstskolu autonomiju (bez obligātām prasībām atzīšanai, izņemot brīvprātīgi noslēgtus apmaiņas līgumus).

Kaut arī kredītpunkti ir balstīti uz teorētiskajiem studiju laikiem, kredītpunktu sistēmu pastāvēšana var palīdzēt samazināt studiju reālo ilgumu, kā arī atskaitīto īpatsvaru.

Kaut arī dažādās Eiropā pastāvošās atzīmju sistēmas ir pārpratumu avots pat ECTS ietvaros, atzīmju izmantošana jā saglabā un nav pieļaujams ieviest vienkāršu ieskaitīts/neieskaitīts sistēmu (t.i., tādu sistēmu, kas nenoskaidro atšķirīgus sasniegumu līmeņus).

Nemot vērā vairuma augstskolu mācībspēku un administratoru joprojām ierobežoto pieredzi kredītpunktu sistēmu un konkrēti ECTS izmantošanā, būtu vēlams organizēt virkni informācijas un apmācības semināru, lai izklaidētu pārpratumus un bailes, kā arī novērstu sistēmas attīstības izkropļojumus.

* **Kopīga, bet elastīga kvalifikāciju struktūra**

Galvenie saskaņojumi Eiropas kvalifikāciju shēmā

Stingrs, vienvēidīgs modelis (kā 3-5-8 modelis) Eiropas augstākās izglītības vidē nav ne vēlams, ne realizējams.

Eiropā un citur eksistējošās sistēmas tā vietā drīzāk norāda uz arhitektūru, kas balstās uz 4 pakāpieniem, atbilstoši galvenajiem ieejas līmeņiem profesionālajā dzīvē vai attīstības soļiem studijās. Vidējais ilgums, kas nepieciešams katra pakāpiena sasniegšanai ir

aptuveni 2, starp 3 un 4, aptuveni 5, aptuveni 8 gadi,

taču (kā norādīts sadaļā par kredītpunktu uzkrāšanu) studiju garums jāmēra nevis gados, bet gan kredītpunktu skaitā, kas sekmīgi jāapgūst, lai sasniegtu atbilstošo līmeni. Tātad galvenie līmeņi (paturot prātā, ka viena akadēmiskā gada studiju slodze atbilst 60 ECTS kredītpunktiem) būtu jāsaprot šādi:

- subgrāda līmenis: ECTS kredītpunkti, kas atbilst 2 gadu studijām;
- pirmā grāda līmenis: ECTS kredītpunkti, kas atbilst ne mazāk kā 3 un ne vairāk kā 4 gadu studijām;
- maģistra līmenis: ECTS kredītpunkti, kas kopumā atbilst aptuveni 5 gadu studijām, no kurām vismaz 12 mēnešu apjomā ir maģistra līmeņa kredītpunkti;
- doktora līmenis: kopējais apjoms ap 8 gadiem augstākās izglītības studiju atkarībā no studiju jomas.

Šāda atskaites sistēma, kas ļauj būt elastīgiem un var ietvert atsevišķu valstu vai atsevišķu disciplīnu vajadzības, tajā pašā laikā būtu saskaņā ar Sorbonas deklarāciju un realizējamo reformu kopējiem mērķiem un līdzīgo formu. Tas piedāvātu sekojošas pozitīvas iezīmes:

- subgrādu ietveršanu kopējā shēmā ar palielinātām iespējām atbilstošu kredītpunktu pārnesei turpmākām studijām globālā mūžizglītības sistēmā;
- iespējas organizēt pirmo grādu apguvi 3 vai 4 gados; 4 gadu programmas ir pierastas daudzās Eiropas valstīs, tās ir vieglāk savietojamas ar nacionālajām prasībām tādu amatu ieņemšanai, kuros tiek pieprasīts akadēmiskais grāds³³, un tās atļauj daudzveidīgākas programmas juridiskajās, zinātniskajās un tehnoloģijas nozarēs, kurās jā sāk ar plašas teorētiskās bāzes apguvi. Grādiem, kas balstās uz 3 gadu ekvivalentu ECTS kredītpunktos, atsevišķos gadījumos varētu pievienot laiku praktiskam darbam, pētījumu projektu veikšanai vai valodu komponentei, rezultātā iegūstot grādu, kam nepieciešams 4 gadu ekvivalents ECTS kredītpunktos;

³³ Kā redzam, šeit faktiski ir dota atbilde uz Latvijā reizēm aktuālo jautājumu, kurā brīdī var apgalvot, ka personai ir "pabeigta augstākā izglītība." – A.R.

- nelielā disciplīnu skaitā vai nelielā augstskolu skaitā varētu izmantot garākas studiju programmas, kas vestu tieši uz maģistra grādu;
- pirmo grādu vidējais ilgums laika gaitā vairāku pretējos virzienos darbojošos faktoru ietekmē var mainīties: tradīcijas, mācību maksas sistēma, studentu vervēšanas paradumi varētu uz laiku virzīt uz 4 gadu programmu pusi; no otras puses, pastāv spēcīgi faktori, kas īsākā vai garākā laika periodā var stimulēt 3 gadu programmas: Eiropas direktīva, kas nosaka to kvalifikāciju savstarpēju atzīšanu, kas iegūtas vismaz 3 gadus ilgās studijās, augošais spiediens uz sabiedrisko izdevumu samazināšanu, pieaugošā konkurence par vietējiem un ārzemju studentiem un mūžizglītības attīstība.

Vēl viens interesants aspekts ir tas, ka šāda shēma būtu kopsolī ar priekšlikumu, kas Dīringa ziņojumā izteikts Lielbritānijai un kurā izšķir sekojošus līmeņus:

Subgrāda līmenis:	Apliecība
	Diploms
Grāda līmenis:	Bakalaurs
	<i>Honours</i> ³⁴
Pēcdiploma ³⁵ :	Maģistrs
	Doktors

Šajā modelī pirmā grāda studijas no jauna tiek iedalītas (parastā) bakalaura un *honours* līmeņos un tieši tas ļauj šo modeli saistīt ar iepriekš minētajiem 3 vai 4 gadu pirmajiem grādiem. Dīringa ziņojums paredz, ka studentiem, kas apgūst plašas programmas un sekmīgi iegūst 180 ECTS kredītpunktu³⁶ ekvivalentu, piešķir bakalaura grādu. *Honours* grādiem būtu nepieciešams noteikts minimālais skaits specializācijas kredītpunktu (kas mainās atbilstoši attiecīgās programmas plašumam un specializācijai) ar noteiktu pieaugšanas koeficientu atkarībā no iepriekšējās specializācijas apjoma. Skotijā pirmie *honours* grādi un maģistra tipa grādi prasa 240 ECTS kredītpunktu (normāli 4 gadu) ekvivalentu.

Izmantojot šādu grādu/kvalifikāciju paraugshēmu, augstskolas un valstis varētu novietot savus grādus atbilstošajā līmenī, šādā veidā pilnībā respektējot gan valdību varu, gan augstskolu autonomiju, un tajā pašā laikā izmantojot kopīgu atskaites sistēmu.

Lai novērstu acīmredzamas pretrunas, būtu vēlama zināma terminoloģijas izlīdzināšana (piem., *licence* 3 gados Francijā un 4 gados Beļģijā un Šveicē), tāpat kā nozīmju sakārtošana, ja tās var izraisīt pārpratumus (piem., ja *licence* apzīmē nevis pirmo grādu, bet atšķirīgu līmeni). Drīzumā varētu pievērsties arī sīkākām atšķirībām (piem., starp M.Sc. inženierzinātnēs un M.Eng.). Britu Augstākās izglītības kvalitātes nodrošināšanas aģentūras uzsāktais darbs skaidrākā grādu/kvalifikāciju definēšanā varētu tikt izmantots par labu aizsākumu.

Mērķtiecīgi pirmie grādi

Iepriekš definētās kopējās, bet tajā pašā laikā elastīgās kvalifikāciju shēmas ietvaros bakalaura/*honours* tipa pirmo grādu jēga būtu maksimāla, ja tie atbilstu šādiem galvenajiem nosacījumiem:

- ja jaunu bakalaura/*honours* tipa grādu ieviešana notiktu nevis eksistējošo programmu vienkāršas pārdēvēšanas vai pārpakošanas rezultātā, bet gan saistītos ar jaunu programmu izveidi vai esošo programmu kvalitātes uzlabojumu;
- ja tie garantē būtiskāko zināšanu un kompetenču apguvi (un līdz ar to ir vairāk balstīti uz rezultātiem, nevis uz ieguldījuma parametriem, piemēram, laiku, kas pavadīts apgūstot programmu); līdz ar programmu pasniegšanas daudzveidīgošanos un daļlaika studiju un mūžizglītības attīstību tādi indikatori kā laiks un studiju gadi zaudē nozīmi;
- ja tie paver reālas iespējas Eiropas darba tirgū un ja šim nolūkam tie ir ar plašu bāzi un sagatavo studentus spriešanas un mācīšanās ceļam neatkarīgi no tā, vai uzsvars tajos ir uz zinātniskiem, profesionāliem vai tehnoloģiskiem aspektiem;
- ja pirmos grādus ar šādiem diferencētiem profiliem piedāvā universitātes, kā arī noteiktas citas augstākās izglītības iestādes;
- ja augstskolas ir ieinteresētas programmu apgūšanā atļautajā laika periodā, t.i., ja zems atskaitīto un izkritušo līmenis tiek uzskatīts par būtisku veikuma indikatoru;

³⁴ skat. 6. un 11. piezīmi un 11.piezīmei atbilstošo tekstu.

³⁵ *Postgraduate*

³⁶ t.i., 3 gadu

- ja visi pirmo grādu tipi paver iespējas stāties pēcdiploma studijās, taču ne visi pretendenti tiek automātiski uzņemti;

- ja tiek īpaši veicinātas pēcdiploma studijas salīdzināmā, bet nevis pirmajam grādam identiskā studiju nozarē, citā augstskolā vai citā valstī un valodā – īpaši attiecībā uz tiem studentiem, kas pirms iestāšanās maģistra studijās pavada būtisku periodu profesionālajā darbībā; tas stimulētu savstarpēju bagātināšanos dažāda veida iepriekšējās sagatavotības studentu starpā un tādējādi dotu savu ieguldījumu Eiropas darba tirgu ieejošo profila daudzveidīgošanos;

- ja jaunie pirmie grādi (tāpat kā maģistra grādi) būtu akreditēti gan nacionālā līmenī, gan, pēc iespējas drīzākā laikā arī no neatkarīgu, studiju disciplīnās balstītu orgānu puses Eiropas līmenī (sal. ar sadaļu par studiju jomu novērtēšanu). Vairumā gadījumu jaunie grādi pastāvēs paralēli ar tradicionālajiem grādiem un diplomiem, kuri jau ir akreditēti un pazīstami ilgu laiku, un jauno grādu attīstība bez šaubām aizkavētos, ja tie netiktu formāli akreditēti;

- ja studenti tiek atbilstoši informēti par to, kas no tiem tiek sagaidīts vai prasīts, īpaši attiecībā uz atskaitīšanas un izkrišanas gadījumu eksāmenos samazināšanu;

- ja darba devēji tiek mudināti pieņemt darbā beidzējus, kas ieguvuši pirmo grādu, un ja tie tiek atbilstoši informēti par jauno programmu veidošanas un novērtēšanas procesu un arī iesaistīti tajā.

Ja varas iestādes labvēlīgi attiektos pret aprakstītajiem nosacījumiem, būtu iespējams ievērojami samazināt riska faktoros, kas saistīti ar jauno grādu ieviešanu un kurus var apkopot sekojoši:

- jauni nosaukumi bez kvalitatīvas izmaiņas/uzlabojuma, kā rezultātā jaunos bakalaura grādus uzskatītu tikai par tradicionālo garo studiju starppakāpi;

- studiju ilguma palielināšanās (nevis samazināšanās), ja subgrāda kursi izrādītos kvalitatīvi zemākā līmenī, pirmie grādi nepavērtu reālas nodarbinātības iespējas vai tiktu uzskatīti par zemāka statusa iespēju, kas radīta tiem, ko neuzņem pēcdiploma studijās;

- vairāk pārpratumu un sarežģītības sakarā ar to, ka jau tā garajam un sarežģītajam grādu un kvalifikāciju sarakstam pievienojas jaunas, it īpaši, ja abi kvalifikāciju komplekti netiek nodalīti vai arī tie pārāk ilgi pastāv paralēli.;

- samazināta studiju profīlu daudzveidība, kas rodas, apvienojoties neuniversitātes iestāžu nobīdei akadēmiskā virzienā un universitāšu nobīdei profesionālā virzienā.

*** Eiropas dimensija studiju jomu kvalitātes nodrošināšanā un vērtēšanā**

Jaunu studiju programmu un jaunas kvalifikāciju shēmas ieviešana palielinās vajadzību pēc kvalitātes novērtēšanas bez robežām un pēc programmu un studiju salīdzinoša vērtējuma Eiropā.

Eiropas dimensija kvalitātes vērtēšanā

Pēdējos gados arvien vairāk valstu ir ieviesušas kvalitātes nodrošināšanas aģentūras, kas var būt gan valsts, gan neatkarīgas, gan tādas, kas aptver visu augstākās izglītības spektru, gan tādas, kas aptver tikai tā daļu. Diskusija par to, ko vajadzētu nozīmēt grādam un kādas garantijas tam jāsniedz beidzējam un citām ieinteresētajām pusēm (*“graduatness”*) tika uzsākta Lielbritānijā un izplatījās citās valstīs. Tā atspoguļo fokusējuma maiņu no ieguldījuma indikatoriem (programmas, pasniegšana) uz rezultātiem (zināšanas un kompetences, mācīšanās). Kaut arī ir svarīgi uzturēt un pat stimulēt mācīšanās iespēju daudzveidību mērķu, profīla, satura un metožu nozīmē, tajā pašā laikā pastāv nepieciešamība pēc kvalitātes nodrošināšanas standartu un procedūru tuvināšanās, kā arī pēc informācijas un pieejas datiem par kvalitātes aspektiem Eiropas mērogā. Citu Eiropas valstu ekspertu pieaicināšana nacionālo kvalitātes vērtēšanas aģentūru veidotajās komisijās vai novērtējuma grupās, kas dodas uz atsevišķām augstskolām, būtu viegli ieviešama un sniegtu kvalitatīvi cita tipa informāciju. Būtu aizvien vairāk jāstimulē neatkarīgu kvalitātes aģentūru darbība Eiropas tīklos.

Studiju virzienos balstīta novērtēšana Eiropas līmenī

Pastāv spiedīga vajadzība izveidot jauna tipa novērtēšanu kas nebalstītos uz nacionālajām sistēmām vai iestādēm, bet gan uz studiju virzieniem, disciplīnām vai profesijām. Pašlaik Eiropā iztrūkstošs elements ir tas, ka augstskolām nav neatkarīgu Eiropas orgānu, pie kā tās varētu griezties, lai iegūtu savu programmu vērtējumu bez savas valsts mērogā pastāvošo interešu ietekmes uz objektivitāti.

Eiropā pastāv nepieciešamība aizpildīt šo vakuumu, radot aģentūras, kas:

- ietvertu pārstāvjus no atbilstošām augstākās izglītības iestādēm/tīkliem un citu ieinteresēto pušu pārstāvjus, īpaši no atbilstošajām profesijām;
- nebūtu atkarīgas ne no nacionālajām, ne Eiropas varas iestādēm;
- nospraustu minimālos jeb ("slietākā") standartus disciplīnai vai disciplīnu kopumam; kvalitāti ir vieglāk mērīt un kvalitātes uzlabojumus ir vieglāk uzsākt studiju jomu nevis augstskolu līmenī; standartiem jābūt balstītiem uz rezultātiem nevis uz ieguldījumu;
- piešķirtu kvalitātes apliecinājumus, kas balstītos uz Eiropas standartiem un ko neizkropļotu nacionālās rangu tabulas³⁷; tas atbilstu neatkarīgam "akreditācijas" tipam bez varas iestādēm saistošām sekām;
- publicētu to programmu un grādu sarakstus, kas apmierina standartu prasības,
- informētu neveiksmīgus pretendētus par trūkumiem, kas ir pamatā to noraidīšanai;
- neveidotu rangu tabulas.

Jaunie kvalitātes vērtēšanas orgāni varētu balstīties uz disciplīnās balstītajiem esošajiem vai nākotnes Eiropas mēroga tīkliem³⁸, no kuriem tie varētu arī iegūt daļu ekspertu. Šādiem Eiropas tīkliem ir paredzama ievērojama loma, tādēļ augstskolām un valdībām būtu tie jāatbalsta viņu centienos:

- salīdzināt esošās programmas un mācīšanās ceļus; kompetents programmu salīdzinājums un to apzināšana ir iespējami tikai disciplīnas līmenī; salīdzinošie programmu pētījumi dažkārt var parādīt, ka tas, kas pasludināts par neiespējamu vienā valstī, jau sekmīgi pastāv kādā citā;
- apkopot, publicēt un izplatīt informāciju par studiju iespējām Eiropā katrā no specializācijas jomām (kā daži Socrates programmas ietvaros izveidotie Tematiskie tīkli to jau ir izdarījuši, piem., fizikas jomā);
- un palīdzēt noteikt Eiropas standartus galvenajām zināšanām un kompetencēm, kas studējošajiem jāapgūst, lai ieietu un gūtu sekmes Eiropas darba tirgū (diskusija par beidzējam nepieciešamajām īpašībām ir parādījusi, ka tas ir nesalīdzināmi produktīvāk un vieglāk izdarāms balstoties uz disciplīnu, nevis uz augstskolu).

Piemērs tam, kā disciplīnā balstīta novērtēšana var attīstīties Eiropas mērogā ir EQUIS iniciatīva biznesa un menedžmenta studijās. EQUIS neatkarīgi un uz brīvprātības pamatiem izveidoja augstskolu tīkls sadarbībā ar rūpniecību. Tai bija šādi mērķi:

- radīt instrumentu salīdzināšanai un etalona radīšanai;
- veidot vienotu skatījumu uz kvalitātes standartiem, pilnā mērā respektējot daudzveidību;
- paātrināt kvalitātes izaugsmi Eiropas mērogā;
- sniegt tirgus informāciju;
- ieviest akreditācijas procesu caur Eiropas kvalitātes zīmes ieviešanu; liels skaits vadošo menedžmenta augstskolu jau ir izgājušas caur šo procesu un ieguvušas EQUIS akreditāciju; citi pretendenti ir informēti par to, kādi uzlabojumi tiem jāveic, lai varētu kvalificēties akreditācijai.

EQUIS būtu jāskata kā piemērs, kas aizsāk otra, joprojām vēl pietiekami neattīstīta novērtēšanas un akreditācijas pīlāra attīstību Eiropā. Blakus nacionālajām sistēmām, kas nodarbojas galvenokārt ar institucionālo atzīšanu, novērtēšanu un akreditāciju, neatkarīga, disciplīnās balstīta novērtēšana pāri robežām varētu rasties kā Eiropas augstākās izglītības ainas būtiska sastāvdaļa.

Tik ļoti nepieciešamā Eiropas virzība šajā virzienā tikai iegūtu no līdzīgu neatkarīgu, disciplīnās balstītu akreditācijas aģentūru rašanās Eiropas valstīs. Ir novērojamas daudzsološas iniciatīvas šajā virzienā, piemēram, Itālijā (kur ir plānotas specializētas aģentūras 5 plašās disciplīnu jomās) un Vācijā (kur jaunā bakalaura/maģistra programmu akreditācijas padome apstiprinās neatkarīgas reģionālas aģentūras, kā arī specializētās aģentūras, piem., inženierzinātņu programmām).

Kvalitātes standarti transnacionālajai izglītībai

Jautājums par transnacionālās izglītības attīstību joprojām vairumā Eiropas valstu nav iekļauts dienaskārtībā, runājot par augstāko izglītību; tomēr tas ir grūti pārvarams, aizvien pieaugošs izaicinājums Eiropai divos atšķirīgos aspektos:

- vairums universitāšu un valdību Eiropā visai vāji sagatavotas konkurencei šajā jaunajā pasaules mēroga tirgū un vairums no tām pat necenšas konkurēt; šī pavērsiena un arī fakta, ka samazinās Eiropas kā ceļamērķa loma pasaules studentu un zinātnieku acīs, arvien pieaugošā apzināšanās ir nopietns pamats gan Sorbonnas

³⁷ Lielbritānijā pastāv augstskolu ranžēšana pēc dažādiem parametriem, kas tiek publicēta presē un kuras rezultātus augstskolas izmanto konkurences cīņā par studentiem. – *A.R.*

³⁸ Tā saucamie "tematiskie tīkli", kas ES pastāv virknē nozaru un ar kuru viedokli arvien vairāk rēķinās izglītības politikas veidotāji. – *A.R.*

deklarācijai, gan reformām tādās valstīs kā Vācija; jaunu studiju programmu, saprotamu studiju kredītpunktu sistēmu un kvalifikāciju shēmu izstrāde varētu dot ieguldījumu situācijas uzlabošanā;

- transnacionālā izglītība izraisa veselu virkni ar akreditāciju, kvalitātes kontroli un atzīšanu saistītu jautājumu gan attiecībā uz Eiropas iekšienē iegūtu izglītību, gan arī uz ārpuseiropas izglītības piedāvātājiem; Eiropas valstīm ir steidzama nepieciešamība nospraust kritērijus ārzemju valsts un privāto transnacionālās izglītības piegādātāju atzīšanai, lai tās kļūtu spējīgas gan kontrolēt kvalitāti, gan precīzi saskatīt robežu starp likumīgu izglītību un “diplomu dzirnavām”; darbība šajā jomā nebūs sekmīga, ja tā Eiropas valstu starpā netiks koordinēta.

* Ļaut eiropiešiem izmantot jaunās studiju Eiropā

Kredītpunktu sistēmas, viegli izprotama kvalifikāciju sistēma, pastiprināta kvalitātes nodrošināšana ar stiprāku Eiropas dimensiju un arvien vairāk visas Eiropas mēroga darba tirgus sniegtu veselu klāstu jaunu un elastīgāku studiju iespēju, no kurām gūtu labumu visi studenti, neatkarīgi no tā, vai tie mācās pilna laika, daļlaika vai mūžizglītības ceļā, vai tie ir mobili vai studē mājās, gan studiju, gan stažēšanās, gan beidzēju nodarbinātības vajadzībām. Mobilitāte kļūtu strukturāli vieglāka un tai no kvalitatīvā aspekta būtu lielāka atdeve.

Studentu mobilitātes programmas tā kā tā būtu nepieciešams attīstīt tālāk, lai mudinātu un virzītu studentus uz šo jauno mācīšanās iespēju izmantošanu; tam ļoti palīdzētu nacionālo studiju grantu vai studiju kredītu līdzņemšanas iespēja, kā arī vienkāršāka un ātrāka pieeja mobilitātes studiju kredītiem. Varētu sagaidīt, ka elastīgums, ko pieļauj kredītpunktu sistēmas, novestu pie plašākas profīlu izvēles studijām ārzemēs, it īpaši tiem studentiem, kas savu studiju agrīnajos posmos nav iesaistījušies apmaiņas programmās un kas varētu saglabāt kredītpunktus studiju atsākšanai ārzemēs vēlākos posmos.

Ja pārvaldes institūcijas to atbalstītu un uz to rosinātu, augstskolās varētu attīstīties jaunas mācībspēku un administratīvā personāla mobilitātes formas, it sevišķi ar nolūku ieviest jaunajās studiju programmās Eiropas dimensiju jau tajā laikā, kad šīs programmas tiek izstrādātas, gan arī sadarbībai disciplīnās balstīto tīklu ietvaros.

Īso maģistra kursu loma

Kā jau minēts, īso (12 mēnešiem atbilstoši kredītpunkti jeb aptuveni 90³⁹ ECTS kredītpunkti) maģistra programmu attīstība, kur mācības, iespējams, notiek angļu valodā, izmantojot starptautiskas mācībspēku grupas, piedāvā interesantas iespējas; studentus, kas bakalaura studiju posmu veikuši vienas valsts augstskolā, varētu īpaši rosināt maģistra studijas veikt citas valsts augstskolā. Šāds secīgs jeb vertikālas mobilitātes tips, pretstatā integrētai vai horizontālai mobilitātei pašreizējās studiju programmās, varētu dot izšķirošu ieguldījumu tādu mērķu sasniegšanā, kā:

- jaunās bakalaura-maģistra secības nostiprināšanās ;
  - laba pamata veidošana kredītpunktu uzkrāšanai un pārnesei;
  - darba tirgū ienākošo studentu kopuma daudzveidīgošanās;
- jauna veida augstskolas beidzēju parādīšanās, kuri ir gatavi Eiropas darba tirgum, kam ir grādi no divām valstīm un nepastarpināta pieredze vēl vienā valstī ārpus savējās.;
- kvalitātes uzlabošanās internacionalizācijas un salīdzinājuma iespēju rezultātā;
- Eiropas pievilcības vairošana aizokeāna studentu acīs, kuri pašlaik galvenokārt iestājas studijās ASV (arī Lielbritānijas un Austrālijas) universitātēs; pēcdiploma studiju sektorā ir jo īpaši svarīgi būt starptautiski konkurētspējīgiem, jo pieprasījums ir liels (ASV ārzemju studentu īpatsvars pēcdiploma studijās ir 3 reizes lielāks nekā pirmsdiploma studijās) un arī tādēļ, ka nākotnes līderi (kurus būtu svarīgi lielā skaitā piesaistīt Eiropas universitātēm) galvenokārt ir atrodami šajā līmenī.

NARIC/ENIC tīkla pieaugošā loma

NARIC/ENIC ārvalstu diplomu un ārvalstīs veiktu studiju atzīšanas loma kļūst vēl nozīmīgāka, nekā tā bija pagātnē. To sadarbību datu sniegšanā, atzīšanas metožu un procedūru salīdzināšanā un informācijas izplatīšanā būtu vērts vēl vairāk stimulēt – tajā skaitā arī attiecībā uz transnacionālo izglītību. Diploma pielikuma (kurš sniedz standartizētu informāciju par konkrētās kvalifikācijas saturu, raksturu un līmeni) izsniegšana un izmantošana un Lisabonas ārvalstu diplomu atzīšanas konvencijas pilnīga ieviešana ir tie papildus pasākumi, kas dotu svaigu impulsu mobilitātei.

³⁹ Kā redzams, autors domā pilnus 12 mēnešus studiju, nevis vienu akadēmisko gadu (jo akadēmiskais gads ir 60 ECTS kredītpunkti). – A.R.

Eiropas dimensija studiju konsultēšanā

OECD nesē veiktā apskats par “terciārās izglītības” pirmajiem gadiem, kā arī liels skaits atsevišķās valstīs veikto pētījumu un ziņojumu, ir parādījuši būtisko lomu, kāda ir studiju konsultēšanai, kā arī smagās sekas, kas novērojamas, ja studenti uzsāk studijas kursus, kurus tie patiesībā nav vēlējušies, vai arī tie saskaras ar prasībām, kādas nav sagaidījuši vai nav spējīgi izpildīt. Ir parādīts arī, ka nepietiekama informācija un nepietiekams ģimeņu atbalsts – ja to nekompensē profesionālu konsultantu psiholoģisks atbalsts – ir milzīgs šķērslis studentiem (gan pilna laika, gan mūžizglītības) no maznodrošinātajām sociālajām aprindām.

ESIB un tās sastāvā esošo studentu apvienību nesē veiktā pētījums parāda, ka vairums studentu neuzskata, ka viņu pašreizējās studijas savā valstī tos sagatavo Eiropas darba tirgum. Tā ir problēma, kas jārisina gan izglītotājiem, gan konsultantiem.

Eiropas augstākās izglītības telpa prasīs Eiropas, atsevišķu valstu un augstskolu pūliņus, lai paaugstinātu studentiem sniegtās informācijas līmeni un nodrošinātu labāku saskaņu starp to, ko no studentiem sagaida augstskolas un ko studenti sagaida no augstskolām. Tas pats attiecas uz nodarbinātības vai prakses iespējām citās valstīs.

Šīs būtiskās Eiropas augstākās izglītības – un nodarbinātības – telpas dimensijas attīstība konkrēti prasīs:

- darbu, lai sagatavotu un izplatītu informāciju, kas tieši attiecas uz studentiem un absolventiem, kas vēlas uzzināt par studiju, prakses vai nodarbinātības iespējām visā Eiropā konkrētajā specializācijas jomā; daži daudzsoļi pasākumi šajā virzienā ir veikti, taču ir akūta un skaidra nepieciešamība šo darbību ģeneralizēt, attiecinot uz visām specializāciju jomām, un tālāk attīstīt, uzlabot un pārveidot esošās datubāzes (īpaši ORTELIUS) un publikācijas (piemēram, izdevumus studentiem) – kas pirmkārt koncentrējas uz valstu sistēmām un iestādēm – un padarīt tās pieejamas tīklā studentiem, absolventiem un studiju konsultantiem;
- saskaņotu plānu studiju konsultantu un karjeras padomdevēju sagatavošanā un nodrošināšanā studiju un darba Eiropas dimensijai (daudz plašāk, nekā tikai esošo ES programmu, piem., ERASMUS vai LEONARDO popularizēšanu).

IV. kādai jābūt Eiropas augstākās izglītības telpai?

Eiropas augstākās izglītības telpa tuvākajos gados būtu jāveido ap šādām galvenajām iezīmēm (kuras var kalpot arī par vadlīniju principiem):

- kvalitāte: reformas, kas attiecas uz kredītpunktu sistēmām vai grādu struktūrām, neaizvieto pūliņus programmu, pasniegšanas un studiju kvalitātes garantēšanā un uzlabošanā;
- mobilitāte: visjaudīgākā svira pārmaiņām un uzlabošanas procesiem Eiropas augstākajā izglītībā ir veidojusies un veidosies no aizvien pieaugošas izpratnes par alternatīvām pieejām un labākajiem piemēriem citās valstīs;
- daudzveidība: pasākumi, kas nerespektē fundamentālo kultūras, valodu un izglītības daudzveidību Eiropā, var apdraudēt ne tikai jau sasniegto progresu, bet arī lielākas tuvināšanās perspektīvas nākotnē;
- atvērtība: Eiropas augstākā izglītība var veikt savus uzdevumus tikai pasaules perspektīvā, kas balstās gan uz konkurenci, gan sadarbību ar pārējiem pasaules reģioniem.

Atlasītas literatūras norādes

Vers une Université Européenne, Acts of the meeting of 24-25 May 1998 at the Sorbonne, Ministère de l'Éducation Nationale, de la Recherche et de la Technologie, Paris 1998.

Information on Learning Structures in Higher Education in the EU/EEA Countries, survey by J. Kirstein for the project «Trends in learning structures of higher education in the EU/EEA» based on contributions from the national rectors' conferences and NARICs, May 1999.

A Guide to Higher Education Systems and Qualifications in the EU and EEA Countries, European Commission, 1998.

Organisation of Higher Education Structures in the EU, EURYDICE, 1997.

Directory of Courses and Institutions in Higher Education for Countries which are not Members of the EU (Student Handbook), Council of Europe, 1997.

Internationalisation in the Sector of New Higher Education in Europe (17 country essays on the non-university sector), Academic Cooperation Association (ACA), May 1999.

Fachhochschulen in Europa, Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft, Forschung und Technologie (BMB+F), Bonn 1997.

Non-official Higher Education in the European Union (summary of country contributions), D.G. Tsaoussis, Pantheon University of Social and Political Sciences of Athens, 1998.

Private Internationale Hochschulen, Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft, 1998.

Diploma supplement, Final report of the joint European Commission, Council of Europe and UNESCO/CEPES Working Party, 1998.

Recognition of Higher Education Diplomas and Study Credit Points Across Borders, PHARE Multi-country Project, KMK Bonn, 1999 (interim documents; project still in progress)

Redefining Tertiary Education and Thematic Review of the first years in Higher Education (together with country reports), OECD, 1998.

Postgraduate qualifications, Consultation paper on qualifications frameworks, The Quality Assurance Agency for Higher Education, London, 1998.

International Standard Classification of Education (ISCED), UNESCO 1997.

Accreditation and Evaluation in Higher Education, H-U Erichsen, presentation at the meeting of Directors General of Higher Education and Chairpersons of Rectors' Conferences, Weimar, 1-2 March 1999.

Accreditation and Accountability in American Higher Education, BMB+F, Bonn, 1998.

Kredit- und Leistungspunktsysteme im internationalen Vergleich, Fritz Dalichow, published by BMB+F, Bonn 1997.

L'introduction des «Bachelors» et des «Masters» en Europe continentale: unification par les objectifs ou par les durées? and other articles, B. Girod de l'Ain, U. Paris Dauphine, June 1999.

Lessons learned from EQUIS: Strengths and Weaknesses of European Management Education, Forum 99/1, European Foundation for Management Development, EFMD, Brussels, 1999.

Internationalisation of Engineering Education in Europe, D. Grimm, Ecole Centrale Paris, 1999.

Research of Attitudes and Opinions of National Unions of Students on Trends in Higher Education, Survey by ESIB, Vienna, 1999.

Higher Education in the Learning Society, The National Committee of Inquiry into Higher Education (Dearing Committee), London, 1997 (especially Report 1 on National Consultation, and Report 11 on The Development of a Framework of Qualifications: Relationship with Continental Europe).

Autonomia Didattica nel Sistema Universitario (Martinotti report), Ministero dell'Università e della Ricerca Scientifica e Tecnologica, Rome 1997.

Pour un modèle européen d'enseignement supérieur ("Attali report"), Paris 1998.

Harmonisation Européenne: document d'orientation, MESRT, Paris, Décembre 1998.

Perspectives of Universities in Germany, K. Landfried and J. Lange, presentation at the meeting of Directors General of Higher Education and Chairpersons of Rectors' Conferences, Weimar, 1-2 March 1999.

Gestufte Studiengänge und –abschlüsse in den Geistes- und Sozialwissenschaften, Ulrich Teichler, Kassel/Bonn 1998.

Avis du Conseil Interuniversitaire de la Communauté Française sur la Déclaration de la Sorbonne, CIUF, Bruxelles, May 1999.

Notes concerning the preparation of the Bologna meeting («Sorbonne Declaration»), J. Pedrosa, Aveiro, March 1999.

Autors izsaka savu visdziļāko pateicību visiem, kas daudz sanāksmju, tikšanos un interviju laikā tam sniedza informāciju vai komentārus, īpaši izglītības ministrijās un rektoru konferencēs Beļģijas franču kopienā, Francijā, Grieķijā un Portugālē, tāpat arī Conférence des Grandes Ecoles, Eiropas komisijā, Eiropas Rektoru konferenču konfederācijā, Eiropas Rektoru Padomē un ENIC/NARIC tīkla apspriedē.

Īpaša pateicība par atbalstu CPU Parīzē par viesmīlību, Darba grupai par atbalstu, kā arī Stīvenam Adamsam, Andrisam Barblanam, Bertānam Žiro de l’Ainam, Stīvenam Hantam, Jettei Kiršteinai, Ingei Knudsenai un Berndam Vehteram par viņu novērojumiem un priekšlikumiem.

Pielikums**1998. gada 25. maija Sorbonnas deklarācija:****kas tajā ir teikts un kas tajā nav teikts**

Plānojot turpmāko darbību saistībā ar Sorbonnas deklarāciju, ir nopietni jāņem vērā, ka attiecībā uz Sorbonnas deklarācijas saturu un tās nozīmi pastāv plaši izplatīts pārprasts viedoklis. Šīs piezīmes ir uzrakstītas, lai apkopotu, kas Sorbonnas deklarācijā ir teikts un kas tajā nav teikts. Lai panāktu Deklarācijas būtības un mērķu labāku izpratni, tālāk sekojošie komentāri balstās ne tikai uz tekstu, kuru faktiski parakstīja četri ministri, bet arī uz to, kas intensīva divu dienu semināra laikā pirms deklarācijas parakstīšanas tika pausts ziņojumos un debatēs.

Sorbonnas deklarācija uzreiz piesaistīja lielu uzmanību, taču tā sastapās arī ar spēcīgu pretestību, kuras galvenie cēloņi varētu būt trīs tālāk aprakstītie.

1. Pasludinātais mērķis “saskaņot” augstākās izglītības sistēmu arhitektūru⁴⁰.

“Harmonizācijas” jeb “saskaņošanas jēdziens parādās divas reizes un abas reizes tas attiecas tikai uz strukturāliem aspektiem:

- nosaukumā ar atsauci uz sistēmas “arhitektūru”,
- un priekšpēdējā rindkopā, ar atsauci uz “grādu un studiju ciklu vispārējo shēmu”. Tieši tādas pašas secinājumus varam izdarīt, izpētot debašu saturu, kur harmonizācijas jēdziens parādās tikai attiecībā uz “galvenajiem līmeņiem, bet ne uz saturu un ceļiem, pa kādiem šos līmeņus sasniedz”.

Nekur nav atrodamā atsauce, pat ne mājiens uz satura, mācību plānu vai metodiku saskaņošanu. Par to pašu varam pārliecināties no debatēm, kas notika pirms deklarācijas parakstīšanas, kurās virkne runātāju, (tajā skaitā Francijas izglītības ministrs Alegrs un citi galvenie runātāji) atkārtoti pasvītvoja nepieciešamību pēc daudzveidības un to, ka jārespektē nacionālās atšķirības. Satura saskaņošana netika paredzēta nekādā veidā (izņemot jautājumu no zāles, ko uzdeva kāds students, kura viedoklis bija tāds, ka satura labāks saskaņojums gan mācību vielas, gan tās apgūšanas kalendārā plāna ziņā atvieglotu studentu mobilitāti: konferences materiālu 72. lpp)

Deklarācijas pēdējā rindkopa (kas apraksta konkrētās saistības, ko uzņemas parakstītāji) paskaidro deklarācijas mērķus un nolūkus, neizmantojot saskaņošanas vārdu un bez jebkādas atsauces uz studiju saturu:

- ministri uzņemas veicināt ‘kopīgas atskaites shēmas veidošanu’ (interesanti, ka šeit izmantotie izteicieni ir visai līdzīgi tiem, kas parādās Dīringa 1997. gada ziņojumā Lielbritānijā: tā 11. apakšziņojuma tēma ir ‘Kvalifikāciju shēmas izveide: attiecības ar kontinentālo Eiropu’);
- kopējā atskaites shēma, kuras izveidi deklarācijā paredzēts stimulēt, ir virzīta uz ‘ārējās atzīšanas veicināšanu un studentu mobilitāti un nodarbināmību’. Šeit nav norādes uz studiju saskaņošanu, kā rezultātā veidots viens vienīgs kopējs ‘modelis’. Faktiski tika pat skaidri pateikts, ka nevar būt runas par kaut kāda “viena vienota modeļa” izveidi.

2. Pretrunīgais priekšlikums par Eiropas mēroga augstākās izglītības kvalifikāciju shēmas izveidi pēc 3, 5 un 8 studiju gadiem.

3-5-8- shēma, iespējams, bija visspēcīgākais pamats opozīcijai pret Sorbonnas deklarāciju, kaut gan Sorbonnas deklarācijā tā nav pat pieminēta, par šādu shēmu ir runāts tikai Attali ziņojumā Francijai.

Pašu lielāko kņadu ap Sorbonnas deklarāciju faktiski ir izraisījis tas, ka praktiski vienlaicīgi 1998. gada maijā turpat Parīzē tika publicēta gan Sorbonnas deklarācija, gan Attali ziņojums. Attali ziņojums satur virkni rekomendāciju fundamentālām izmaiņām Francijas augstākās izglītības sistēmā, taču tam ir pārsteidzošs nosaukums (‘Par Eiropas modeli augstākajā izglītībā’). Šāds nosaukums nekādi nebalstās Attali ziņojuma saturā, ja nu vienīgi kontekstā, kurā šis ziņojums tapa⁴¹. Tas radīja pārpratumus, kā rezultātā dažādu valstu augstākās izglītības politikas veidotāji skatīja abus dokumentus kā vienotu veselumu.

⁴⁰ Būtībā visa pretestība, kas attiecas uz “saskaņošanu” balstās uz apstākli, ka Eiropas akadēmiskā sabiedrība tik slimīgi uztvēra aizdomu līmenī izplatījušos domu, ka kāds varētu vēlēties Eiropas līmenī “saskaņot” programmu saturu, ka tika radītas arvien jaunas baumas un arvien vairāk aizmirsts, ka runa ir tikai par grādu struktūras saskaņošanu, lai valstis varētu saprast cita citas izglītības sistēmu un lai kļūtu vieglāka studentu un mācītspēku pārvietošanās Eiropas mērogā – A.R.

⁴¹ Protī, autora doma, šķiet, bijusi tā, ka 3-5-8 shēmas ieviešana Francijā pašreizējās franču shēmas vietā (kur dažāda nosaukuma grādi un diplomī tiek piešķirti pēc 2,3,4, vai 5-6 gadu studijām) padarītu franču sistēmu pārējai Eiropai labāk saprotamu – A.R.

Atali ziņojums tika sagatavots pēc ministra Alegra pieprasījuma, kurš pētījumam izvirzītajās vadlīnijās izteica bažas par franču sistēmas konkurētspēju, īpaši atzīmējot tās unikālo sašķeltību universitātēs un *Grandes écoles*⁴². Ziņojums tiešām analizē tieši šos jautājumus. Ziņojumu sagatavoja daudzveidīga franču ekspertu komisija. Komisija tikās ar 71 cilvēku, no kuriem tikai viens bija ārzemnieks.

Ziņojuma pielikumos sniegts diezgan īss dažu ārzemju izglītības sistēmu raksturojums, kurš satur visai pārsteidzošus apgalvojumus, piem., līdzības piedēvēšana franču IUT no vienas puses un vācu *Fachhochschulen* un bijušajiem britu *polytechnics* no otras⁴³. Britu sistēmas raksturojumā 4 gadu *honours* grādi un skotu grādi nav pieminēti vispār, ir ignorēta arī subgrāda diplomu loma. Raksturojot ASV sistēmu, 4 gadu bakalaura grādi un lielais skaits reģionālo koledžu, kas piedāvā 2 gadu kvalifikācijas, ir gan pieminēti, taču šie fakti, šķiet, nekādā veidā nav ņemti vērā, veidojot rekomendācijas. Ziņojumā faktiski nav pat mēģināts pamatot tā atsauci uz šķietamo Eiropas divu pakāpju kvalifikāciju shēmu (pirmais grāds/kvalifikācija pēc 3 gadiem, tam seko pēcdiploma studijas, kuras noved vai nu pie maģistra grāda pēc 5 gadiem, vai pie doktora grāda pēc 8 gadiem). Izteiktie apgalvojumi galvenokārt šķiet balstīti uz ziņām par tendencēm un reformām, kas ir vai nu uzsāktas, vai pasludinātas Lielbritānijā, Itālijā un Vācijā, saskatot tajās konvergenci uz pirmo grādu pēc 3 gadiem.

Par spīti nosaukumam, Atali ziņojums ir jāuztver kā tas, kas tas patiesībā ir: nacionāls ziņojums, kas pievēršas aktuālām problēmām savā valstī, skatot tās Eiropas un starptautiskā kontekstā. Gluži skaidrs, ka mūsu uzdevumos nekādi neietilpst jautājumi par Atali ziņojuma atbilstību un noderību Francijas augstākās izglītības politikas veidošanā. Tomēr ir divi (ar Atali ziņojumu saistīti – *A.R.*) galvenie aspekti, kas ir būtiski diskusijai par tālāku attīstību pēc Sorbonnas deklarācijas parakstīšanas:

- kaut arī ir būtiski saskatīt konverģences tendences Eiropā, 3-5-8 ‘modelis’, uz kuru balstās Atali ziņojuma rekomendācijas, ir visai tālu no tā, lai būtu saucams par vispārpieņemtu un kopīgu;

- to, kā tiek uzņemta un izprasta Sorbonnas deklarācija, lielā mērā ir ietekmējusi reakcija (un pārsvarā negatīva) uz 3-5-8 shēmu, kaut arī Sorbonnas deklarācijā šāda shēma vispār nav pieminēta.

Sorbonnas deklarācijā ir pieminēta nepieciešamība veidot pirmā cikla grādus, kas būtu ‘starptautiski atzīti’ par ‘atbilstošu kvalifikācijas līmeni’, un pēcdiploma ciklu ‘ar īsāku maģistra grādu un garāku doktora grādu’, ar ‘iespējām pāriet no viena uz otru’. Ir arī minēts, ka ir pazīmes, ka šāda divu ciklu sistēma veidojas un ka starptautiska salīdzinājuma un ekvivalences nolūkos tai būtu jāklūst vispāratzītai.

3. Deklarāciju paraksta četrus lielākos ES valstu ministri, kas ir atbildīgi par augstāko izglītību.

Kaut arī Sorbonnas seminārā piedalījās arī citu valstu akadēmisko un valdības aprindu pārstāvji, Deklarāciju uz vietas parakstīja tikai 4 ministri. Skaidrākā apņemšanās, kuru tie pāuda, attiecas uz viņu pašu valstu izglītības sistēmām, taču pēdējie teikumi paplašina deklarācijas darbības sfēru: šī ‘vienreizējā iespēja pieteikt kopēju pasākumu uzsākšanu ar mērķi izveidot Eiropā kopēju augstākās izglītības telpu’, kuru Parīzē parakstīja 4 valstu ministri, pilnīgi noteikti ir pasākums, kas aptver arī visas citas Eiropas valstis un, attiecīgās jomās un atbilstoši Māstrihtas līgumam, arī Eiropas Savienību. Šīs domas parādījās arī konferences runās, it īpaši, kad Moscovici kungs (Francijas valdības Eiropas lietu ministra vietnieks) aicināja veidot aptverošu plānu, lai garantētu, ka studenti, augstskolu beidzēji un mācībspēki tiešām varētu izmantot tās tiesības, kas attiecas uz “zināšanu Eiropu” (piem., mobilitāte, atzīšana, piekļuve darba tirgum), un ka visi šķēršļi, kas to kavē, tiktu likvidēti līdz 2005. gadam.

Tas arī, visticamāk, ir iemesls, kādēļ nākošajā teikumā, kurš ir arī Deklarācijas pēdējais teikums, parakstītāji ‘aicina visas Savienības valstis un arī citas Eiropas valstis tiem pievienoties šā mērķa sasniegšanā, bet visas Eiropas universitātes – nostiprināt Eiropas pozīcijas pasaulē. Aicinājums skaidri nenorāda Eiropas Savienības lomu.

Francijas valdība ir paziņojusi, ka vēlākā laika posmā virkne Eiropas valstu ir apliecinājušas savu pievienošanos Deklarācijai (Dānija, Beļģijas flāmu un vācu kopienas, Šveice, Bulgārija un Rumānija) vai arī izteikušas savu vēlēšanos pievienoties (Ungārija, Čehija, Slovākija, Slovēnija, Horvātija).

⁴² *Grandes écoles* NAV neuniversitātes tipa augstskolas. Tās ir ļoti prestižas universitātes tipa un līmeņa augstākās izglītības iestādes, taču tās parasti ir specializējušās vienā vai nedaudzās studiju jomās – *A.R.*

⁴³ Šādu apgalvojumu apšaubāmību var skaidri saskatīt, salīdzinot franču, britu un vācu sistēmas kaut vai uz konspektīvo aprakstu pamata, kas dots Jettes Kiršteinas ziņojumā – *A.R.*

Analizēt politiskās izvēles un Sorbonnas pasākumu diplomātisko realizāciju un attēlot visas iespējamās vilšanās, ko tā varētu būt izraisījusi, ir ārpus šī ziņojuma mērķiem. Savukārt, šķiet, būtu svarīgi un atbilstoši teikt, ka gan pati deklarācija, gan debates pirms tās parakstīšanas, nepārprotami liecina, ka Sorbonnā notikušais tika uztverts kā agrīnie soļi pakāpeniskā procesā: lietotie izteicieni ietver ‘iesaistīšanos pūliņos’ (Deklarācija), ‘iespējamo darbību paredzēšanu, kuras vispirms apspriežamas darba grupās’ (Francijas Universitāšu rektoru konferences viceprezidents), ‘progresējoši’, ‘pakāpeniski’ procesi (Alegra kungs un daudzi citi).

Bez iepriekšminētā ir vēl divi Sorbonnas deklarācijas aspekti, kas šķiet pietiekoši nozīmīgi, taču kam līdz šim ir pievērsti pārsteidzoši maz uzmanības.

Izaicinājums, kas izriet no nepieciešamības Eiropas augstākajai izglītībai saglabāt (vai, pēc daudzu runātāju domām, atgūt) tās konkurētspēju pasaules zināšanu radīšanas un izplatīšanas tirgū. Šis nozīmīgais aspekts nav aizmirsts arī pašā Deklarācijas tekstā, taču tas bija daudz vairāk jūtams debašu laikā. Ja lasām to kopā ar Sorbonnas semināra materiāliem, Deklarāciju ļoti viegli var interpretēt kā aicinājumu strādāt pie starptautiskas konkurētspējas. Cena, kas jāmaksā par pozīciju zaudēšanu starptautiskajā izglītības tirgū, ir apjausta. Deklarācijas parakstīšanas laikā Lielbritānija jau bija uzsākusi plašus pasākumus tās augstākās izglītības pārdošanā pasaules tirgū, bailes par starptautiskas intereses zudumu bija galvenais faktors, kas noteica Vācijas darbības savas izglītības sistēmas salīdzināmības palielināšanai ar citām sistēmām pasaulē, bet Francija jau gatavojās pasludināt, ka tā veido jaunu nacionālo aģentūru maksas studentu vervēšanai no ģeogrāfiskajām joslām ārpus franciski runājošā reģiona un Eiropas. Daudzi galvenie runātāji vērsa uzmanību uz faktu, ka Eiropa zaudē pozīcijas konkurencē ar ASV un ka, lai spētu šai tendencei pretoties, Eiropā ir nepieciešama vieglāk “lasāma” (izprotama)⁴⁴ un salīdzināma kvalifikāciju sistēma.

Tādas Sorbonnas Deklarācijas interpretācijas, kas ignorē to, ka tās pamatā vislielākā loma ir bažām un rūpēm par Eiropas nākotnes lomu pasaules mēroga konkurencē par studentiem, mācībspēkiem un pētniekiem, būtu ārkārtīgi tuvredzīgas un bīstami aplamas. Bažas par konkurētspēju vienlaicīgi deva krietnu impulsu darbībai (izglītības sfērā) un trauksmes signālu politiķiem.

Darba tirgus dimensija

Sorbonnas deklarācija vairāk runā par “kvalifikācijām” (apgūtajām zināšanām un prasmēm, kas izmantojamas darba tirgū) nekā par akadēmiskajiem grādiem⁴⁵. Daži ar šo dimensiju saistīti aspekti ir skaidri (piem., tie, kas attiecas uz beidzēju nodarbināmību vai to mobilitāti Eiropas kopējās telpas ietvaros), kamēr citi tekstā tieši neparādās, kaut tiem var būt tikpat liels iespaids uz nodarbinātību Eiropā: pasaules klases universitāšu kā inovatīvu biznesu izauklētāju loma, nepieciešamība pēc absolventiem, kas darbotos augstos posteņos ārzemēs, kā arī izglītības sektora loma uz eksportu orientētā biznesā - visus šos aspektus savās diskusijās pieminēja ministri.

Tātad Sorbonnas deklarācija nebūt neattiecas tikai uz akadēmisko atzīšanu vai salīdzināmībukā tādu: debašu dziļākā jēga ir nesaraucjami saistīta ar arvien vairāk Eiropas mēroga un patiesi starptautiska darba tirgus rašanos.

Secinājumi:

Kas ir un kas nav Sorbonnas deklarācija.

Tās ir aicinājums pakāpeniski ieviest saderīgāku atskaites shēmu galvenajiem kvalifikāciju līmeņiem nevis mēģinājums ierobežot kultūru vai izglītības daudzveidību.

Tā pamatojas uz sadarbību starp augstākās izglītības pasauli un valdībām, zināmā mērā ar studentu un ekonomisko aprindu iesaisti.

Tā nodarbojas ar kvalifikācijām nevis ar akadēmiskajiem nosaukumiem kā tādiem.

⁴⁴ Deklarācija ienes jaunu vārdu starptautiskajā augstākās izglītības žargonā. Neskatoties uz valodnieku pretošanos, angļiskajos tekstos ir teikts, ka jaunajai kvalifikāciju sistēmai jābūt “easy readable” – *A.R.*

⁴⁵ Dīvaini, taču šeit nozīmīgu lomu nospēlēja tas, ka Lisabonas konvencijā termins “kvalifikācijas” ir sugasvārds, kas apzīmē gan grādus, gan diplomus, gan profesionālās kvalifikācijas. Tādā pašā nozīmē tas bija lietots Sorbonnas deklarācijas uzmetumā, taču politiķi nebija pievērsuši uzmanību terminoloģijai un vārda “kvalifikācija” sakarībā izvērsās intensīva diskusija, kuras rezultātā izkristalizējās atziņa, ka mūsdienās tīri “akadēmiska” izglītība nevar būt galvenais mērķis un katram augstskolas grādam sev līdzī jānes arī darba tirgū izmantojamās prasmes – *A.R.*

Tā atbalsta izteiktu pirmsdiploma un pēcdiploma izglītības ciklu ieviešanu, taču tā pat nepiemin Atali ziņojumā minēto '3-5-8' grādu struktūru. Ministri, kas parakstīja Deklarāciju, nav parakstījuši aicinājumu veidot standartizētu 3-5-8 'modeli'.

Tā nav pirmais solis procesā, bet drīzāk apkopo izmaiņas, kas uzsāktas vai ierosinātas virknē pagājušajā gadā izstrādāto nacionālo ziņojumu.

Tas ir aicinājums Eiropai ieņemt piltiesīgu vietu pasaules zināšanu un izglītības tirgū.

Tā nav noslēgta iniciatīva un tā var būt sekmīga tikai tad, ja to atbalsta daudz vairāk valstu, nekā sākotnējās četras.

Šis dokuments tika sagatavots kā Eiropas Savienības Rektoru konferenču konfederācijas un Eiropas Universitāšu asociācijas kopīgā projekta "Tendences Eiropas augstākās izglītības struktūrās" daļa. Šit izteiktais ir autora viedoklis.

Gijs Haugs, 1999. gada martā

II DAĻA

Studiju struktūras un augstākās izglītības sistēmas ES/EEA valstīs īss apskats

Jette Kiršteina

Ievads

Šis pētījums samērā koncentrēti ieskicē dažas galvenās tendences ES/EEA valstu augstākās izglītības sistēmās, ilustrējot pašreizējās struktūras un atsevišķu valstu augstākās izglītības kvalifikāciju shēmas. Tiek sniegta arī informācija, kas nepieciešama diskusijām par citiem aspektiem, kas ir būtiski, apspriežot mobilitāti, caurredzamību un pārnesei iespējas, piemēram, kredītpunktu un savstarpējās atzīšanas sistēmas, mācību maksas, kā arī praktiskākus aspektus, tādus kā akadēmiskā gada organizācija un starptautiskās studiju un karjeras konsultāciju organizēšanas iespējas. Pētījums parāda ne tikai sistēmu daudzveidīgošanos, kas bieži sakņojas konkrētās valsts nacionālajās tradīcijās, bet arī vairākas būtiskas kopējas tendences. Vēl vairāk, šķiet, ka ir pieliktas maksimālas pūles, lai, no vienas puses, saglabātu nacionālo izglītības sistēmu kultūrololi daudzveidību, un, no otras puses, stimulētu starptautisko sadarbību, mobilitāti un studentu Eiropas starptautisku nodarbinātību un Eiropas augstskolu starptautisko konkurētspēju.

Apkopojot jāatzīmē, ka vispusīga informācija par visiem šiem plašajiem un daudzveidīgajiem attīstības virzieniem tomēr spēj dot tikai fragmentāru skatījumu uz visu Eiropas augstākajā izglītībā notiekošo. Jāatzīmē arī, ka jebkurš augstākās izglītības sistēmu salīdzinājums un kopēju tendenču uzrādījums vienmēr jāuztver kā krietni vienkāršots vispārinājums. Līdz ar to turpmāka informācija jāmeklē aptverošākos aprakstos, salīdzinošos pētījumos un publikācijās par dažādām izglītības sistēmām; īpaši jāatzīmē Eiropas Komisijas publikācija “Rokasgrāmata par augstākās izglītības sistēmām un kvalifikācijām dažādās ES un EEA valstīs” un Eurydice publikācijās, skat. literatūras norādes.

1. Nacionālās augstākās izglītības iestāžu un kvalifikāciju shēmas.

Augstskolu daudzveidīgošanās

Skatoties uz iestāžu struktūru dažādās valstīs pasaules mērogā, redzam ārkārtīgu daudzveidību. Tomēr dominē divas tendences:

- Tā saucamā *unitārā* jeb visaptverošā sistēma, kurā augstāko izglītību realizē praktiski tikai universitātes vai universitātēm līdzīgas augstskolas, kuras piedāvā gan akadēmiskos grādus, gan dažāda ilguma un līmeņa profesionāli orientētas programmas.
- tā saucamā binārā jeb duālā sistēma ar *tradicionālo universitāšu sektoru*, kurš vairāk vai mazāk balstās uz Humbolta principu, un nošķirtu *neuniversitātes augstākās izglītības sektoru*.

Virzība uz visaptverošāku universitāšu sistēmu, tāpat kā virzība uz spēcīgu neuniversitātes augstākās izglītības sektoru ir radījušas plašāku universitātes jēdziena definīciju, kas atšķiras no tradicionālās, kontinentālajai Eiropai raksturīgās universitātes definīcijas, kurā universitāte ir definēta kā iestāde ar plašu sadarbību un koordināciju starp pasniegšanu un studijām, un pašnodrošinātu studiju gaitas tālākvirzību, atstājot būtisku mācīšanās procesa daļu individuālām studijām.

Unitārajā sistēmā piedāvātās programmas bieži vien līmeņa, rakstura, akadēmiskās un teorētiskās orientācijas ziņā ir krietni daudzveidīgākas, nekā tas ir tradicionālajās universitātēs binārajā sistēmā. Daudzas programmas ir lielā mērā profesionāli orientētas un satur prakses periodus. Šī sistēma līdz šim ir dominējusi tādās anglosakšu valstīs kā Lielbritānija un ASV, un citās valstīs, kas ir ieviesušas līdzīgas augstākās izglītības sistēmas, piem., Zviedrijā. Tomēr unitārās sistēmas iezīmes ir atrodamas arī valstīs ar atšķirīgām izglītības tradīcijām, piemēram, Spānijā un Itālijā.

Daļā valstu pastāvošās *binārās sistēmas* līdz šim ietvēra diezgan skaidru atšķirību starp universitātēm, kas piedāvā teorētiskākus un pētniecībā balstītus kursus, un neuniversitātes tipa augstskolām, kuras, savukārt,

piedāvā augsta līmeņa profesionāli orientētas programmas. Tomēr virknē valstu šīs atšķirības pamazām kļūst arvien mazāk izteiktas. No vienas puses, tas notiek tādēļ, ka neuniversitātes sektorā vērojama aizvien pieaugoša attīstība akadēmiskā virzienā, tajā skaitā pēcdiploma studiju un lietišķās zinātnes veidā, un, no otras puses – saistībā ar universitāšu arvien plašāko iesaistīšanos profesionāli orientētos pasākumos.

Galvenie mērķi, kuru sasniegšanai paralēli universitātes sektoram tika radīts neuniversitātes sektors, vairumā valstu šķiet visai līdzīgi un tie ir:

- piedāvāt vairāk profesionāli orientētu un profesionāli/ekonomiski atbilstošu izglītības tipu, kura beidzēji atbilstu darba tirgus prasībām,
- nodrošināt arvien pieaugošajam studētgrībētāju skaitam augstāko izglītību bez pārāk liela valsts budžeta izdevumu pieauguma augstākajai izglītībai,
- nodrošināt augstāko izglītību inovatīvākā veidā un arī tādām studentu grupām, kas agrāk nebija tradicionālas,
- piedāvāt galvenokārt uz profesionālo zināšanu un prasmju apguvi⁴⁶ orientētas programmas, daļēji izmantojot lietišķos pētījumus,
- attīstīt pastāvošo profesionāli orientēto pēcvidusskolas izglītību līdz augstākās izglītības līmenim.

Vācija bija viena no pirmajām valstīm, kas jau septiņdesmitajos gados paralēli universitātēm ieviesa atsevišķu augstākās izglītības sektoru - *Fachhochschulen* - ar saviem mērķiem un uzdevumiem. Daži to valstu piemēri, kas sekoja Vācijai, ir Austrija, Beļģija, Nīderlande un Somija.

No otras puses, Lielbritānijā līdz 1991. gadam pastāvēja binārā sistēma un tad no tās daļēji atteicās, piešķirot *polytechnics* universitāšu statusu. Šo saplūšanu izraisīja vairāki procesi sabiedrībā un abos augstākās izglītības sektoros, kuru rezultātā atšķirība starp universitātēm un *polytechnics* arvien mazinājās.

Pašreizējā tendence šķiet tāda, ka vairums valstu, kurās ir izveidota vai pašlaik veidojas nošķirta bināra sistēma (piem., Austrija, abas Beļģijas kopienas, Vācija, Somija un Īrija) gribētu to saglabāt, taču ar skaidru mērķi vienlaikus balstīties uz katra sektora konkrētajām kvalitātēm un īpašībām, un tajā pašā laikā nodrošināt abu sektoru starpā vairāk elastīguma, savstarpējo saīšu un sadarbības. Dažās valstīs, piem., Norvēģijā vērojama abu sektoru vēl lielākas savstarpējās sadarbības un integrācijas tendence.

OECD ziņojums par terciārās izglītības lomas maiņu nonāk pie tiem pašiem novērojumiem attiecībā uz Eiropas augstākās izglītības sistēmu pieaugošo daudzveidību, kā arī norāda, ka tas, vai valstīs ir unitāra vai bināra augstākās izglītības struktūra, ir mazāk būtiski, galvenais, lai studējošajiem piedāvātu daudzveidīgu studiju struktūru un programmu klāstu, starp kurām pastāv pietiekami daudz saistības un pārejas iespēju. Vēl vairāk, ziņojums rekomendē pastiprināt kredītpunktu pārnese sistēmas un arī saskaņojumus starp programmām un augstskolām. Pēdējais šķiet ļoti būtiski, jo tas ļauj taisnīgi novērtēt grādu./diplomu neatkarīgi no tā, vai tas iegūts universitātē vai neuniversitātes tipa iestādē. Viens no šodienas lielākajiem šķēršļiem akadēmiskajā atzīšanā ir tas, ka gan valstu ietvaros, gan starptautiski dažkārt ir grūtības ar neuniversitātes grādu⁴⁷ vai kredītpunktu atzīšanu, pārejot tālākās studijās universitātes tipa augstskolā.

Pašreizējās augstākās izglītības struktūras ES/EEA valstīs detalizētāk ir aprakstītas I pielikumā un 1. un 2. tabulās, parādot arī dažus galvenos sasniegumus.

Neoficiālā un/vai starptautiskā/transnacionālā augstākā izglītība

Vēl viens novērojums attiecībā uz daudzveidības pieaugumu saistās ar arvien lielāka skaita neoficiālu⁴⁸, privātu vai starptautisku augstskolu un/vai kvalifikāciju parādīšanos, ieskaitot frančizes iestādes un korporatīvos izglītības piedāvātājus.

Dažādo privāto un starptautisko kvalifikāciju tipu un formu skaits arvien pieaug, taču informācijas trūkums par attiecīgo augstskolu un kvalifikāciju oficiālo statusu to izcelsmes valstīs bieži rada grūtības to atzīšanā un interpretēšanā attiecīgās nacionālo kvalifikāciju sistēmas ietvaros. Spriežot par kopēju kvalifikāciju shēmu Eiropā, ir būtiski atrast veidus, kā tajā iekļaut šīs kvalifikācijas. Ir vērojama tendence automātiski apšaubīt neoficiālo/transnacionālo kvalifikāciju kvalitāti, sakarā ar lielo ne pārāk nopietnu augstskolu skaitu. Tas rada grūtības un šķiet svarīgi atrast iespēju diferencēt, kā arī radīt kvalitātes kontroles mehānismus.

⁴⁶ Atšķirībā no universitātes sektora, kur programmas ir vairāk orientētas uz patstāvīgām studijām un pētniecību – *A.R.*

⁴⁷ Daudzās valstīs nav problēmu lietot apzīmējumu “profesionāls grāds” – *A.R.*

⁴⁸ *Neoficiāls* šeit ir maigāks apzīmējums *valstiski neatzītam* – *A.R.*

Par neoficiālās augstākās izglītības piedāvātāju dažādajiem tipiem un skaitu ir maz ziņu, jo pēc definīcijas tie parasti nepieder attiecīgās valsts izglītības sistēmai un rezultātā to izsniegtās kvalifikācijas nav reģistrētas tādā veidā kā nacionālās kvalifikācijas. Eiropas valstīs ir ļoti atšķirīga likumdošana, kas attiecas uz šādu iestāžu dibināšanu un atzīšanas procedūrām. Pašlaik tiek realizētas vairākas atsevišķu valstu un starptautiskas iniciatīvas⁴⁹, kas paredzētas šo problēmu risināšanai un starptautisku noteikumu vai kvalitātes kontroles iespēju meklēšanai.

1998. gadā Grieķijas Panteona Sociālo un politisko zinātņu universitāte veica pētījumu par neoficiālo augstāko izglītību Eiropā. Ziņojums pierāda, ka Eiropas Savienībā un jo īpaši Dienvideiropas valstīs palielinās neoficiāls terciārā līmeņa izglītības piedāvājums bez adekvātiem regulācijas mehānismiem un bez caurredzamības kvalitātes nodrošināšanā un kontrolē, un ka pastāv kritēriju trūkums, lai varētu iedibināt paritāti starp šādā veidā piedāvātajām un attiecīgās valsts oficiālajā izglītības sistēmā iegūtajām izglītības kvalifikācijām.

Eiropas Padomes un UNESCO ietvaros ir nodibinātas divas darba grupas dažādu transnacionālo kvalifikāciju aspektu pētīšanai: viena no tām ir sagatavojusi rekomendācijas starptautisko vidējās izglītības dokumentu atzīšanai⁵⁰ nolūkā iestāties augstskolā; otras uzdevumos ietilpa neoficiālās un transnacionālās izglītības kvalifikāciju kvalitātes un atzīšanas aspekti un tai jāizstrādā vadlīnijas šo tipu augstskolu izsniegto kvalifikāciju atzīšanai.

Lielbritānijā, kas ir viena no lielākajiem transnacionālās izglītības piedāvātājiem Eiropā, pastāv savs labas prakses kodekss un kvalitātes kontroles procedūras, par kuru ir vienojušās augstskolas un nacionālā Kvalitātes nodrošināšanas aģentūra.

Nacionālās augstākās izglītības kvalifikāciju shēmas un struktūras

Paralēli pieaugošajai augstākās izglītības institucionālo struktūru daudzveidībai noris arī otrs process- dažādo augstākās izglītības iestāžu piedāvāto grādu un kvalifikāciju daudzveidības palielināšanās.

Sāk izplūst tradicionālā diferenciācija starp “kontinentālās Eiropas” grādu struktūru ar samērā garām, nesadalītām (vienslāņa) universitātes studijām un “angloamerikāņu” grādu struktūru ar īsākiem pirmajiem grādiem un daudzām pēcdiploma studiju iespējām, kas bieži vairāk balstās uz sadalītu (divslāņu) sistēmu.

Universitāšu sektorā pastāv izteikts politiskās puses spiediens veidot īsas un vidēja garuma universitātes kvalifikācijas (pirmā grāda/bakalaura līmenis).

Daļā valstu šis īsāko grādu tips ir/ tiek ieviests nacionālās grādu struktūras ietvaros (piem., Somija, Dānija, Itālija, Portugāle), citās tie tiek ieviesti paralēli tradicionālajai grādu struktūrai (Vācija, Nīderlande).

Arī neuniversitātes sektorā nepārtraukti pieaug piedāvāto kvalifikāciju struktūras daudzveidība. Nolūkā apmierināt darba tirgus vajadzības konkrētās profesiju jomās ir ieviestas daudzas jaunas pirmsskolas studiju programmas, taču tajā pašā laikā tiek veidota virkne daudzveidīgu pēcdiploma studiju kursu: gan kā parasto studiju programmu sastāvdaļas, gan kā programmas, kas paredzētas pārkvalifikācijai. To rezultātā piešķir gan nacionālus, gan kopīgus, gan dubultus⁵¹ grādus. Neuniversitātes tipa iestādes, kurām pašām nav tiesību piedāvāt maģistra programmas, dažkārt iesaistās starptautiskā sadarbībā ar ārvalstu augstskolām, kurām šādas tiesības ir, tādējādi gūstot iespēju piedāvāt saviem studentiem starptautiskas maģistra programmas.

Šķiet, ka pagaidām neuniversitātes sektora augstskolas pašas savu pilnvaru ietvaros nepiedāvā doktorantūras programmas, taču tas neizslēdz iespēju neuniversitātes augstskolu beidzējiem turpināt studijas doktorantūras programmā. Dažās valstīs neuniversitātes sektora beidzējiem var būt tiesības iestāties doktorantūras (Ph.D.) programmās universitātē bez papildnosacījumiem (Norvēģija, Nīderlande) vai iestāties ar izlīdzinošo kursu starpniecību (Vācija, Austrija). Norvēģijā vairākas neuniversitātes tipa augstskolas cenšas iegūt tiesības realizēt pētnieciski orientētas studijas un piešķirt doktora grādus.

Visumā augošā daudzveidība gan nacionālā, gan starptautiskā kontekstā tiek vērtēta kā pozitīva augstākās izglītības sistēmu iezīme. Tomēr sakarā ar dažādu līmeņu skaita pieaugumu un kvalifikāciju satura variācijām augošās daudzveidības cena diemžēl ir arī zināms attiecīgās valsts kvalifikāciju struktūras caurskatāmības zudums un kvalifikāciju starptautiskas atzīšanas grūtības. Šī iemesla dēļ daudzveidības pieaugums pieprasa

⁴⁹ Galvenā no tām – ENIC tīkla darba grupas darbs, izstrādājot Labas prakses kodeksu transnacionālās izglītības piedāvātājiem. Šis darbs ir pabeigts un kodeksu paredzēts apstiprināt ENIC un NARIC tīklu kopējā apspriedē 2000. gada maijā – *A.R.*

⁵⁰ Šis darba grupas pētījumu objekts galvenokārt bija Starptautiskā bakalaureāta un Eiropas bakalaureāta programmas – *A.R.*

⁵¹ Divu valstu augstskolām sadarbojoties programmas realizācijā, abas piešķir grādu – *A.R.*

jaunus instrumentus, kas palīdzētu attīstīt kvalifikāciju izpratni un informāciju par tām, piem., kredītpunktsistēmas (tādas kā ECTS) un Diploma pielikumu, lai padarītu diplomus vairāk caurskatāmus, skat. 4. sad.

I pielikumā un 2. tabulā ir mēģināts provizoriski klasificēt galvenās ES/EEA valstu kvalifikācijas pēc to iegūšanai nepieciešamo studiju ilguma un augstskolu tipa (universitātes/neuniversitātes). Jāatzīmē, ka ne studiju ilgums, ne augstskolas piederība pie universitātes/neuniversitātes tipa neko daudz nepasaka par kvalifikācijas līmeni, saturu un studiju rezultātiem⁵². Arī grādu nosaukumi ļoti atšķiras un tādēļ tie paši par sevi nedod pietiekami skaidru priekšstatu par konkrētās kvalifikācijas tipu un raksturu. Lai kādu kvalifikāciju varētu pilnībā izprast, tā jāskata attiecīgās valsts nacionālās kvalifikāciju struktūras ietvaros. Ideālajā gadījumā kvalifikāciju salīdzināšana būtu jāveic nevis pēc studiju ilguma, bet gan pēc studiju rezultātiem un iegūtajām kompetencēm.

3. Prasības uzņemšanai augstskolā

Lielum lielajā vairumā valstu *tiesības stāties augstskolā* (kas parasti nozīmē vispārīgu prasību izpildi uzņemšanai studiju programmās) iegūst ar divpadsmit vai trīspadsmit gadu ilgas iepriekšējās izglītības absolvēšanu. Dažās valstīs pastāv nelielas atšķirības prasībās uzņemšanai universitātes un neuniversitātes tipa augstskolās (Vācija, Nīderlande). Savukārt valstu starpā pastāv ievērojamas atšķirības reālas *uzņemšanas* prasībās augstskolas programmās (studiju vietas iegūšanā). Ir valstis, kurās pretendenti ar vidusskolas nobeiguma kvalifikāciju ir tiesības⁵³ tikt reāli *uzņemtiem* vairumā universitātes programmu (Austrija, Vācija, Beļģija, Francija, Vācija). Citās valstīs uzņemšana ir lielākā vai mazākā mērā atkarīga no tā, kādi eksāmeni kārtoti vidusskolas noslēgumā un vai izpildīti vēl citi nosacījumi attiecībā, piemēram, uz to, kādā līmenī apgūti attiecīgie vidusskolas priekšmeti un kādas atzīmes iegūtas. Vēl citas valstis uzņem studijās pēc īpašu valsts mēroga (Grieķija) vai augstskolas organizētu (Somija) uzņemšanas eksāmenu rezultātiem. Vairumā valstu pastāv uzņemšanas nosacījumu atšķirības universitāšu un neuniversitātes tipa augstskolu starpā, piem., Francijā Grandes Ecoles ir ļoti selektīvas, kamēr universitātes studijās var praktiski brīvi iestāties. Arī IUT⁵⁴ uzņemamo skaits ir ierobežots. Vēl citās valstīs iestāties iestāties ir jākārto atsevišķas programmas. Dažās valstīs pastāv īpašas procedūras *pieaugušo* uzņemšanai pilno studiju programmās, citas valstis to nediferencē.

Dažādās valstīs ir atšķirīgas procedūras ārzemju studentu uzņemšanai. ES noteikumi šajā ziņā ir skaidri – ES valstu studenti jāuzņem uz tiem pašiem nosacījumiem kā savējie.

1997. gadā pieņemtā Lisabonas konvencija par augstākās izglītības kvalifikāciju atzīšanu ir vēl viens svarīgs starptautisks instruments. Tā nosaka, ka konvencijas Puses savstarpēji atzīst kvalifikācijas, kas dod tiesības stāties augstskolā, ja netiek uzskatāmi demonstrētas būtiskas atšķirības abu valstu nosacījumos, kas nodrošina tiesības stāties augstskolā.

Vairāk informācijas par augstskolu uzņemšanas sistēmām skat. 3. tabulā.

4. Kvalitātes nodrošināšanas un akreditācijas/ atzīšanas procedūras

Augstskolu valstiskas atzīšanas procedūras dažādu valstu starpā ievērojami atšķiras. Visās valstīs augstskolas ir autonomas, taču atšķiras tas, cik lielā mērā katra valsts regulē un kontrolē augstskolas un akadēmiskās darbības. Augstskolu valstiskās atzīšanas procedūrām ir arī liela saistība ar to, vai attiecīgajā valstī pastāv nacionāli standarti augstskolu piešķirtajām kvalifikācijām un grādiem. Šī spektra vienā galā atrodas Lielbritānija un Flandrija, kur nav nacionālu nosacījumu studiju programmu saturam, bet spektra otrā galā atrodas Spānija, kur vismaz trešdaļa priekšmetu katrā studiju programmā ir valsts noteikta. Pa vidu atrodas virkne valstu, kurās katru grādu nosaka vispārēji, obligāti sasniedzami standarti vai obligāti studiju priekšmeti.

Ļoti liberālu pieeju studiju programmu satura regulēšanai var uzskatīt par priekšrocību tajā ziņā, ka tā dod vietu daudzveidībai katras iestādes un visas valsts mērogā, taču šīs atšķirības var arī apgrūtināt izpratni par konkrētās kvalifikācijas reālo saturu un standartiem, pat tad, ja vārda pēc tā ir atzīstama kvalifikācija, piem., bakalaura.

⁵² *Learning outcomes* – studiju reālie rezultāti – apgūtās zināšanas, iemaņas un prasmes – *A.R.*

⁵³ Parasti tas nozīmē, ka augstskola drīkst pretendēt attiekt tikai tad, ja tā var pierādīt, ka tai fiziski nav iespējams uzņemt vairāk studentu attiecīgajā programmā. Vācijā ir izveidots speciāls dienests, kurš tādos gadījumos cenšas atrast studentam līdzīgu studiju vietu citā augstskolā. – *A.R.*

⁵⁴ *Universitāšu tehnoloģiskie institūti* – iestādes pie universitātēm, kas piedāvā īsas (2-3 gadi), profesionāli orientētas programmas – *A.R.*

Ir vērojama Eiropas mēroga tendence dot augstskolām vairāk institucionālas autonomijas arī studiju organizācijas un programmu satura ziņā⁵⁵. Valsts pārraudzība šajos aspektos, kā vērojams, pakāpeniski pāriet no sākuma nosacījumu (t.i., programmu satura un organizācijas) kontroles galvenokārt uz rezultātu kontroli, kas balstās uz dažāda veida kvalitātes kontroli un arī uz citiem mehānismiem, kā, piem., vairākās valstīs valsts finansējums ir padarīts daļēji atkarīgs no studijas sekmīgi pabeigušo skaita un ne vairs tik daudz no studējošo kopskaita⁵⁶. Citās valstīs, piem., Lielbritānijā, savukārt valsts finansējums ir tiešāk atkarīgs no kvalitātes vērtēšanas rezultātiem.

Tajā pašā laikā augstskolu un kvalifikāciju daudzveidības pieaugums, kā arī augošā starptautiskā konkurence, kas kļūst jūtama arī augstākās izglītības jomā, palielina nepieciešamību visdažādāko augstākajā izglītībā ieinteresēto pušu labā, vai nu tie būtu darba devēji, valdības vai sabiedrība kā tāda, studenti, kas dodas studēt uz ārzemēm un kam jāizvēlas, kurās programmās tie studēs, un, galu galā, starptautiskās konkurētspējas labā, būtiski uzlabot informāciju par katras konkrētas augstskolas kvalitāti un tās standartiem, kā arī tās piešķirtajām kvalifikācijām.

Šo tendenču rezultātā ir izveidojušās visdažādākās ārējās kvalitātes novērtēšanas procedūras un pasākumi. Ārpus tiem kvalitātes nodrošināšanas mehānismiem, kas pastāv augstskolu iekšienē, arvien vairāk valstu iedibina ārējā kvalitātes novērtējuma orgānus vai aģentūras. 1998. gadā Dānijas Augstākās izglītības kvalitātes Nodrošināšanas un novērtēšanas centrs un Francijas Comité National d'Evaluation konstatē, ka ārējās kvalitātes nodrošināšanas mehānismi ir iedibināti 11 ES valstīs. Novērtēšanas procedūru līmenis un apjoms katrā valstī ir atšķirīgs. Dažās valstīs vienots kvalitātes novērtēšanas mehānisms aptver gan universitātes, gan neuniversitātes sektoru, citās ir izveidoti atšķirīgi mehānismi katra sektora kvalitātes vērtēšanai. Trīs valstīs kvalitātes nodrošināšanas mehānismi pašlaik tiek veidoti un šķiet, ka tikai Beļģijas franču kopienā, Grieķijā un Luksemburgā⁵⁷ pagaidām nav ieviestas sistemātiskas kvalitātes nodrošināšanas procedūras.

Valstīs, kurās līdz šim nepastāvēja nacionāla mēroga kvalitātes standarti konkrētām kvalifikācijām, piem., Lielbritānijā, pašlaik tiek diskutēts par nacionālu kvalifikāciju shēmu. Dīringa ziņojumā Lielbritānijas izglītības departamentam rekomendēts augstskolām un kvalitātes nodrošināšanas Aģentūrai kopīgi strādāt pie nacionālas kvalifikāciju shēmas izveidošanas, kurā visos augstākās izglītības sistēma piešķirtajos grādos un diplomos būtu izmantota vienota terminoloģija. Akadēmiskajai sabiedrībai jāizveido etalonstandarti katras nozares katrā atsevišķā grādu/ diplomu līmenī.

Citas valstīs, tādas kā, piem., Vācija un Norvēģija, kurās ir labi izstrādāta shēma savu nacionālo grādu atzīšanai un to standartu kontrolei, izsaka zināmas bažas par to starptautisko grādu (bakalaura/maģistrs) kvalitāti, ko pēdējā laikā piedāvā viņu pašu augstskolas.

Norvēģu augstskolām jau kopš 1991. gada ir atļauts paralēli to nacionālajiem grādiem piedāvāt maģistra grādus. 1999. gadā tādas pašas tiesības tika piešķirtas valsts koledžam. Jaunās programmas apstiprina izglītības ministrija. Priekšnosacījumi universitāšu maģistra programmām ir tādi, ka tās tiek mācītas angļu valodā, ka tās ir augstskolas internacionalizācijas stratēģijas sastāvdaļa un ka uzņemšanas nosacījums šajās programmās ir bakalaura līmeņa kvalifikācija. 1999. gadā Norvēģijas universitāšu padome publicēja ziņojumu, kurā ir atzīmēts, ka sakarā ar to, ka nepastāv valsts līmeņa noteikumi, kas regulētu maģistra programmu saturu un standartus, ir radušās vesela virkne ļoti atšķirīgu kvalifikāciju, dažas no kurām ir grūti ievietot Norvēģijas nacionālajā kvalifikāciju struktūrā. Universitāšu padome rekomendē iedibināt nacionālus standartus un valsts mēroga koordināciju gan attiecībā uz kvalitāti, gan kvantitāti.

Vācijā vispārēju iespēju piešķirt bakalaura un maģistra grādus ieviesa 1998. gada Universitāšu likums. Ir pieņemts arī lēmums ieviest bakalaura un maģistra programmu akreditācijas sistēmu un nodibināt akreditācijas padomi, kas būtu cieši saistīti ar Vācijas augstskolu rektoru konferenci, lai nodrošināt vienotus standartus šīm programmām, uz kurām līdz šim neattiecas tie paši atzīšanas nosacījumi, kas uz tradicionālajām nacionālajām programmām.

⁵⁵ Pretēji izplatītajai pārliecībai par to, ka augstskolu autonomija ir mūžsena parādība, lielākajā daļā ES valstu norma par autonomiju likumdošanā parādījās astoņdesmitajos gados vai deviņdesmito gadu sākumā, turklāt parasti vienlaikus ar nosacījumiem kvalitātes nodrošināšanai un kontrolei – *A.R.*

⁵⁶ Nepārpratīsim – tas nenozīmē, ka valsts censtos piespiest augstskolas izsniegt diplomus nekvalitatīviem beidzējiem. Tas, ka augstskolas sava prestiža vārdā nepazeminās akadēmiskās prasības, tāpat kā tas, ka augstskolā netiek uzņemti studijām faktiski negatīvi kandidāti, ES valstīs šķiet pašsaprotami. Runa ir par to, ka mācībspēki, pārāk aizrāvušies ar pētniecisko darbību, nevelta pietiekami daudz pūļu mācību darbam, kā rezultātā no studentu skaita atkrīt tādi studenti, kuriem būtu bijusi nepieciešama vairāk individuāla palīdzība un uzmanība. – *A.R.*

⁵⁷ Luksemburgā ir nodrošinātas universitātes studijas viena gada apjomā, pēc tam studenti dodas studēt uz ārzemēm. – *A. R.*

5. Starptautiskās kredītpunktu pārnese un atzīšanas sistēmas

4. tabula parāda, ka daudzās valstīs tiek izmantota valsts vai augstskolas mēroga kredītpunktu sistēma un ka ECTS sistēma tajās vai nu patstāvīgi, vai paralēli nacionālajām sistēmām parādās kā starptautiskas kredītpunktu atzīšanas mehānisms. Tomēr jāatzīmē, ka faktiskajā kredītpunktu sistēmu ieviešanā pastāv ievērojamas atšķirības. Ne visas valstis izmanto nacionālās kredītpunktu sistēmas (piem., Austrija, Dānija, Grieķija, Vācija). Vairumā valstu, kurās kredītpunktu sistēma pastāv, tā tiek relatīvi viegli izmantota kā līdzeklis kredītpunktu pārnesei no vienas augstskolas uz otru, taču tās var tikt izmantotas arī kā labi izstrādāta kredītpunktu uzkrāšanas sistēma (Skotija, Zviedrija, arī virkne Anglijas augstskolu).

Relatīvi lielas nacionālas atšķirības pastāv attiecībā uz iepriekš apgūtas izglītības atzīšanu un ieskaitīšanu bez papildstudijām, pārejot no vienas augstskolas uz otru. Dažās valstīs ir īpaši lielas problēmas ar kredītpunktu pārnesei (vai arī tiek pārņemti visai minimāls kredītpunktu skaits), pārejot no neuniversitātes programmas uz universitātes programmu. Tā tas ir, piemēram, Dānijā un Grieķijā, kurās universitātes min argumentus, ka studiju saturs, metodika un virzība uz priekšu universitātes programmās ir atšķirīga no neuniversitātes programmām. 1999. gadā Dānijas izglītības ministrs ierosināja izveidot nacionālu kredītpunktu sistēmu un rekomendēja procedūras, kas var atvieglot pāreju no viena sektora uz otru, piem., ar izlīdzinošos kursu starpniecību. Dažās valstīs (piem., Beļģijas franču kopienā (*Passerelles*) un flāmu kopienā (piem., *Hogeschool* inženiera grāda īpašniekiem studiju nobeigšanai universitātē)).

ECTS ir būtiski stimulējis starptautisku kredītpunktu pārnesei un ir paredzama tā arvien plašāka izplatīšanās. Tomēr vēl ir jāpārvar virkne problēmu, piem., atšķirības starp sistēmām, kas organizētas moduļu veidā, un tādām sistēmām, kurās studijas ir organizētas saskaņā ar filozofiju, kas paredz integrētas studijas un secīgu pakāpenisku akadēmisku virzību ar kursiem, kas ilgst vairāk nekā vienu semestri.

Vēl viens starptautiski izveidots instruments augstskolu nobeiguma kvalifikāciju caurskatāmības un starptautiskas atzīšanas veicināšanai ir *Diploma Pielikums*. Pielikuma nolūks ir sniegt pietiekamu informāciju, lai uzlabotu attiecīgās kvalifikācijas starptautisku caurskatāmību un veicinātu taisnīgu akadēmisku un profesionālu atzīšanu. Tas ir veidots, lai sniegtu aprakstu par apgūto studiju dabu, līmeni, kontekstu un statusu, cik vien iespējams sniedzot informāciju par studiju rezultātiem⁵⁸. Diploma pielikumam jābūt pilnīgi brīvam no jebkāda attiecīgās kvalifikācijas novērtējuma vai norādēm tās starptautiskajai atzīšanai, lai ar to iepazīstoties varētu veikt neatkarīgu novērtējumu.

Trešais būtiskais akadēmiskās atzīšanas un mobilitātes instruments ir nacionālie diplomu atzīšanas un informācijas centri, kuri ir nodibināti gan Eiropas Savienības kontekstā (NARIC centri), gan Eiropas Padomes un UNESCO ietvaros (ENIC centri)⁵⁹, kas sniedz oficiālu informāciju par augstākās izglītības sistēmām, augstskolu un studiju statusu un atzīšanas procedūram. Lielākais vairums šo centru veic arī ārvalstu kvalifikāciju vērtēšanu un atzīšanu.

Visbeidzot ir jāmin 1997. gadā parakstītā *Lisabonas Eiropas reģiona konvencija par tādu kvalifikāciju atzīšanu, kas saistītas ar augstāko izglītību*, jo tā iedibina jaunu un visaptverošu likumdošanas bāzi, nosaka valstu un augstskolu pienākumus akadēmiskās atzīšanas veicināšanā un kvalifikāciju izprotamības vairošanā.

Akadēmiskā gada organizācija

Akadēmiskā gada organizācija bieži vien fundamentāli sakņojas nacionālajās, sociālajās un kultūras tradīcijās. Agrāki pētījumi rāda, ka šīs atšķirības zināmā mērā rada šķēršļus vieglai un vienkārši norītošai studentu mobilitātei. 1993. gadā bijusī *Koordinācijas komiteja* (tagad Konfederācija)⁶⁰ izpētīja akadēmiskā gada organizāciju, lai konstatētu, cik lielā mērā būtu mērķtiecīgi censties panākt akadēmiskā gada organizācijas saskaņošanu Eiropas valstu starpā. Pētījums parādīja, ka gan attiecībā uz akadēmiskā gada sākumu, gan uz tā organizāciju semestros, trimestros vai pat modularizētās struktūrās, pastāv plaša daudzveidība. Vairumā valstu akadēmiskais gads sākas pirmajās divās oktobra nedēļās, taču Nīderlandē un Skandināvijas valstīs tas sākas krietni agrāk. Itālijā akadēmiskais gads nesākas līdz pat novembra sākumam (vismaz daļā augstskolu).

⁵⁸ *Learning outcomes* – termins, kas apzīmē studiju rezultātā apgūto zināšanu, prasmju un profesionālo iemaņu kopumu – t.i., lielumu, kas studijas raksturo daudz labāk, nekā programmas ilgums vai izmantotās literatūras saraksts. – A.R.

⁵⁹ ENIC centri ir nodibināti 42 UNESCO Eiropas reģiona valstīs (Eiropas valstis + valstis, kas ļoti intensīvi sadarbojas ar Eiropu augstākās izglītības jomā – ASV, Austrālija, Kanāda, Izraēla + dažas bijušās PSRS valstis, kas neatrodas Eiropā, bet piedalās Eiropas pasākumos kā PSRS mantinieces (Uzbekija, Kazahija). ES un asociēto valstu diplomatzīšanas centri vienlaikus piedalās abos – ENIC un NARIC tīklos. Eiropas Savienības NARIC tīklā tiem ir specifiski uzdevumi ES kontekstā, piem., studiju periodu atzīšanas SOCRATES programmas ietvaros, konsultēšana par ES direktīvām, sadarbība ar ES Izglītības un kultūras Ģenerāldirektorātu – A.R..

⁶⁰ Domāta Eiropas Rektoru konferenču konfederācija A.R.

Ievērojami atšķiras arī sesiju un brīvdienu periodi. Koordinācijas komiteja nāca pie secinājuma, ka, ņemot vērā pastāvošās situācijas daudzveidību, būtu grūti iedibināt vienotu kārtību, tādēļ tā aprobežojās ar rekomendācijām attiecībā uz studiju uzsākšanas laiku: Pirmo semestri vajadzētu uzsākt ne vēlāk kā oktobra otrajā nedēļā, bet otro – ne ātrāk par 1. februāri.

Mācību maksas sistēmas

Studiju maksas sistēmas ir atšķirīgas un tas var radīt sekas attiecībā uz Eiropas izglītības telpas turpmāku veidošanu, jo daļai studentu var izrādīties finansiāli pievilcīgāk studēt valstīs, kurās nav mācību maksas, nevis doties uz valstīm, kurās mācību maksa ir augsta. Studiju maksa parasti nav šķērslis apmaiņas studentiem, jo apmaiņas līgumi parasti ietver vienošanos par studiju maksas nepiemērošanu, taču tā var radīt ievērojamus šķēršļus tiem studentiem, kuri ir nolēmuši citā valstī apgūt visu studiju programmu. Līdz šim Eiropas Savienības un EEA valstu vidū ir desmit valstis, kurās "normālās" studijas notiek bez jebkādas studiju maksas. Tās ir Austrija, Vācija, Grieķija, Īrija, Luksemburga un Ziemeļvalstis. Šķiet, ka visaugstākās studiju maksas ir Nīderlandē un Lielbritānijā. Tomēr gan abās šajās valstīs, gan valstīs ar zemākām studiju maksām tiek pārbaudīti studentu rīcībā esošie līdzekļi un pastāv iespēja, ka studiju maksa tiek samazināta vai arī ka studentam tiek sniegts atbalsts visas studiju maksas vai tās daļas segšanai, skat. 6. tabulu.

Studentu atbalsta sistēmas

Pētījums par studiju atbalsta sistēmām Rietumeiropā, ko sākot no 1997. gada veica Deutsches Studentenwerk, parāda būtiskas atšķirības dažādu nacionālo studentu atbalsta sistēmu, kā arī atbalsta piešķiršanas kritēriju un tā apjoma starpā. Pētījums arī parāda, ka ir diezgan grūti veikt dažādu sistēmu salīdzinājumu, jo tajā jāietver ne tikai pastāvošās stipendiju sistēmas, bet arī to mijiedarbība ar ģimeņu apgrūtinājuma izlīdzināšanas sistēmām un nodokļu sistēmām. Ja salīdzinām tikai tiešo studentiem piešķirto grantu (stipendiju) lielumu, tad pētījums rāda, ka vislielākais atbalsts studentiem tiek sniegts Ziemeļvalstīs, Austrijā, Vācijā un Nīderlandē. Visās valstīs atbalsts studentiem tiek piešķirts atkarībā no studenta paša ienākumiem un relatīvi daudzās valstīs arī atkarībā no vecāku ienākumiem, vismaz līdz zināmam vecumam.

Skatoties pēc vecāku atbildības par uzturēšanu, skaidri izdalās divas atšķirīgas valstu grupas: 1) valstis, kurās vecākiem nav nekādas likumā noteiktas atbildības par savu bērnu uzturēšanu augstskolas studiju laikā (Ziemeļvalstis, Īrija, Nīderlande, Spānija, Lielbritānija). Valsts atbalsts studentiem šajās valstīs ir relatīvi augsts, taču tas ir daļēji vai pilnībā atkarīgs no vecāku ienākumiem (Īrija, Nīderlande, Spānija, Lielbritānija). 2) Valstis, kurās likums nosaka vecāku atbildību par savu bērnu uzturēšanu augstskolas studiju laikā, piešķir studentu vecākiem ekonomiskus atvieglojumus, piem., nodokļu vai bērnu pabalstu veidā. Paralēli ekonomiskiem atvieglojumiem vecākiem, studentiem šajās valstīs ir dotas iespējas atkarībā no saviem ienākumiem pieprasīt stipendijas vai kredītus.

Lielas atšķirības valstu starpā parādās arī, ja salīdzinām iespējas saņemt nacionālos studentu grantus/stipendijas studijām ārzemēs. 6. tabulā ir īsi ieskicētas **nacionālā** atbalsta (ne ES atbalsta) iespējas, pavadot studiju periodus ārzemēs vai apgūstot ārzemēs pilnas studiju programmas. Ir vērojama tendence paplašināties iespējām saņemt nacionālos studiju grantus/ stipendijas arī tajos gadījumos, kad studijas notiek ārzemēs. Ziemeļvalstis, Austrija, Grieķija un Nīderlande ir ieviesušas vai ievieš atbalsta sistēmas saviem studentiem, kas dodas uz ārzemēm apgūt pilnas studiju programmas. Flandrijā ir iespējams saņemt valsts atbalstu studijām Nīderlandē vai arī studijām ārzemēs tādās nozarēs, kas Flandrijā nav apgūstamas. Tajās valstīs, kurās studentu atbalsta sistēmas balstās uz atvieglojumiem vecākiem vai arī uz atbalstu studentiem dzīvokļa un uztura veidā, ne vienmēr pastāv tādas pašas iespējas, dodoties studēt ārzemēs.

Starptautiskās studiju un karjeras konsultāciju sistēmas

Ir vērojams, ka gan studenti, gan augstskolas un darba devēju organizācijas pievērš arvien vairāk vērības augstskolu absolventu *nodarbināmībai*⁶¹. Ir vērojams arī, ka aizvien vairāk attīstās nacionālas un starptautiskas profesionālās orientācijas un konsultēšanas sistēmas, kas liek lielāku uzsvāru uz starptautiskas karjeras veidošanu. ES iniciatīva ar EURES sistēmu (**EU**Ropean **E**mployment **S**ervices), par kuras veidošanu lēmums tika oficiāli pieņemts jau 1993. gadā, līdz šim šķiet visattīstītākā šāda sistēma. EURES ir sadarbības tīkls, kas apvieno Eiropas Ekonomiskās zonas Nodarbinātības dienestus un citus reģionālus, nacionālus vai starptautiskus orgānus, kuru sfērā ietilpst nodarbinātības jautājumi. Šīs sistēmas galvenie uzdevumi ir veicināt pieeju informācijai un konsultācijām par nodarbinātības iespējām, kā arī darba un dzīves apstākļiem citās valstīs. Šīs sistēmas galvenais virzošais spēks ir Eiropadomnieki. Tie atrodas ES/EEA valstu nodarbinātības dienestos, lai sniegtu informāciju, padomus un konsultācijas darba meklētājiem un darba devējiem, kas ieinteresēti starptautiskā darba tirgū. Pilotprojektā ir mēģināts izpētīt iespējas paplašināt eiropadomnieku sistēmu uz augstskolām, taču līdz šim tas nav bijis iespējams un pilotprojekts ir noslēdzies.

⁶¹ *Employability* – termins, kas apzīmē cilvēka gatavību tikt nodarbinātam darba tirgū. Tas ir noteikts zināšanu, prasmju, iemaņu un arī personisko īpašību kopums, kas nepieciešams, lai konkurences apstākļos darba devējs izvēlētos tieši šo kandidātu. Kā pierādījies, tikai zināšanas vien nodarbināmību nespēj nodrošināt. – A.R.

I PIELIKUMS

Dažādu valstu augstākās izglītības sistēmu profili

Ievads

Īss pārskats par augstākās izglītības sistēmām un piešķirtajām kvalifikācijām ir dots 1. un 2. tabulā. Shematiskā apskatā tomēr ir iespējams parādīt tikai galvenās tendences, kamēr detaļas, atšķirības un izņēmumus nav iespējams atainot. Šī iemesla dēļ tabulas jāapskata ar zināmu piesardzību un tās var uzskatīt tikai par pašlaik pastāvošo grādu struktūru vienkāršotu vispārinājumu. Vēl vairāk, ir jānorāda, ka pārskats, kas balstīts uz studiju ilgumu, nevar parādīt atšķirības katrā konkrētajā kvalifikācijā ietvertajā studiju saturā, līmenī un studiju rezultātos⁶², bet var vienīgi sniegt strukturālu iespaidu par pastāvošajām iespējām. Tālākai informācijai lūdzam izmantot klātpieliktos īsos "valstu profilus", kuri ataino pašreizējo augstākās izglītības sistēmu katrā valstī un galvenās sagaidāmās pārmaiņas tajā.

Izmantotā terminoloģija

Unitāra augstākās izglītības sistēma: Augstākās izglītības sistēma ar viena galvenā tipa augstākās izglītības iestādēm, kura ietver visus veidu augstākās izglītības programmas, kas savukārt ved uz visām iespējamajām augstākās izglītības kvalifikācijām – diplomiem, pirmsdiploma un pēcdiploma studiju rezultātā iegūtajiem grādiem. Daļa no programmām var būt ar ievirzi uz pētniecību, citas ar vairāk profesionālu ievirzi vai, gluži otrādi, vispārīgas akadēmiskas dabas.

Bināra augstākās izglītības sistēma: Binārā vai duālā sistēma sastāv no divu galveno veidu augstākajām mācību iestādēm: *A tips*, kas sniedz klasisku universitātes tipa izglītību, apvienojot studijas un pētniecību, un *B tips*, kas reprezentē vairāk profesionāli orientētu augstāko izglītību, kurā var būt un var nebūt arī lietišķākas ievirzes pētniecības komponente.

Vienslāņa grādu struktūra ir struktūra ar vienu integrētu (parasti samērā ilgu) studiju ciklu, kura rezultātā iegūtais grāds dod tiesības stāties doktorantūrā. Vienslāņa grādu struktūra ir atrodama gan unitārās, gan binārās augstākās izglītības sistēmās.

Divslāņu grādu struktūra: ir grādu struktūra, kas sastāv no vismaz diviem augstākās izglītības posmiem. Katrs no posmiem beidzas ar kvalifikācijas (grāda, diploma) piešķiršanu, kuru var izmantot vai no profesionālai karjerai vai turpmākām studijām. Jebkurā gadījumā otrā stadija dod tiesības stāties doktorantūrā. Šāda struktūra ir atrodama gan binārās, gan unitārās augstākās izglītības sistēmās.

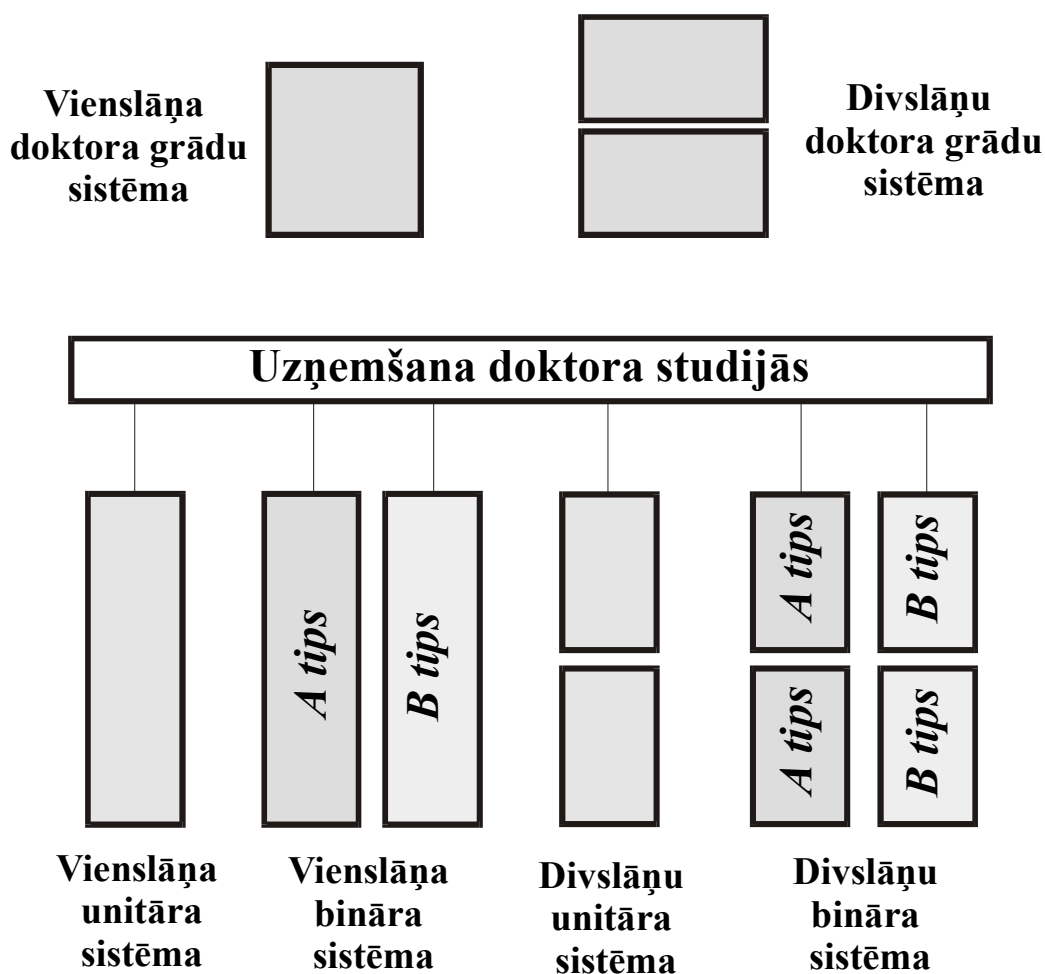
Vienslāņa doktora grādu struktūra: doktora grādu struktūra, kurā ir tikai viens doktora grāda līmenis⁶³ (starptautiski pazīstams kā Ph.D. līmenis).

Divslāņu doktora grādu struktūra: doktora grādu struktūra ar diviem dažādiem doktora grāda līmeņiem (Ph.D. līmenis un otrs, augstāks doktora grāds). Pirmais doktora grāds ne vienmēr ir obligāts priekšnoteikums otrā iegūšanai.

⁶² *Studiju rezultāti (learning outcomes)* - studijās iegūtais zināšanu, prasmju un kompetenču kopums, kurš karu konkrēto kvalifikāciju patiesībā raksturo daudz pareizāk, nekā pavadītais studiju laiks vai apgūstamo kursu programmas. Gan virzībā uz vienotāku Eiropas darba tirgu, gan arī mūžizglītības arvien pieaugošās lomas dēļ Eiropā pašlaik tiek veikts intensīvs darbs, lai atrastu metodiku, kā objektīvi mērīt *studiju rezultātus*. – A.R.

⁶³ Dažās valstīs ar vienslāņa doktora grādu struktūru (Somija, Zviedrija, daļēji Lielbritānija) doktorantūru var atstāt agrāk, iegūstot zemāku grādu (Somijā un Zviedrijā *licenciāta*, Lielbritānijā *M.Phil* grādu) – A.R.

Izglītības sistēmu iespējamie tipi

Izglītības sistēmu profili

Austrija

Šobrīd Austrijā ir *bināra vienslāņa augstākās izglītības sistēma* ar studijām līdz pat doktora grāda līmenim. Jaunā neuniversitātes tipa iestāžu *Fachhochschulen* ieviešana sākās 1994. gadā ar 10 jaunu *Fachhochschule* programmu (*Fachhochschul-Studiengänge*) ieviešanu. Līdz 1999. gada pavasarim bija ieviestas 50 programmas. Līdz šim Austrijā nav privātu universitāšu, bet top jauns likums, kas šo situāciju izmainīs.

Universitātes sektors. Austrijas universitātes pirmais noslēguma grāds ir *Magister* vai *Diplom-Ingenieur*, ko normāli iegūst pēc četru vai piecu gadu studijām, taču bieži vien pēc ievērojami ilgāka laika. Studijas ir iedalītas divās (trīs) sekojošās fāzēs un pēc katras ir jākārtoto gala eksāmeni (*Diplomprüfung*), otrās fāzes noslēgumā ir jāuzraksta arī noslēguma darbs (*Diplomarbeit*).

Doktora programmai nepieciešami vismaz divi gadi turpmāku studiju, disertācijas uzrakstīšana un aizstāvēšana un noslēguma eksāmena (*Rigorosum*) nokārtošana. T.s. *Habilitation*, t.i., augstskolas mācītspēka tiesības noteiktā zinātnes nozarē nav akadēmisks⁶⁴ grāds, bet gan akadēmiska papildus kvalifikācija, kuru iegūst, izpildot noteiktu procedūru, kas savukārt ievērojami pārsniedz prasības doktora grāda iegūšanai kā tādai.

Dažas universitātes piedāvā MAS (*Master of Advanced Studies*) vai MBA (*Master of Business Administration*), turklāt attiecīgās programmas ir vācu un angļu vai tikai angļu valodā. Kopš 1997. gada turpinās diskusija par iespējām ieviest oficiālajā grādu struktūrā bakalaura līmeņa grādu. Šādas virzības pamatojums ir internacionalizācija, t.i., vēlme padarīt Austrijas grādus savietojamākus ar citu valstu grādu sistēmām un tādējādi atvieglot mobilitāti. Tiek gatavots jauns likums, kurš dos universitātem iespēju ieviest divslāņu grādu struktūru.

⁶⁴ Eiropā parasti nešķiro “zinātniskos” (t.i., doktora) grādus no akadēmiskajiem, kā to pieņemts darīt Latvijā, doktora grāds vienkārši ir augstākais universitātes piešķiramais grāds. – A.R.

Fachhochschule sektors. Minimālais *Fachhochschule* programmas ilgums, ieskaitot prakses periodus uzņēmumos un noslēguma darba sagatavošanu, ir četri gadi. Kvalifikāciju nosaukumi ir tādi paši kā universitātes kvalifikācijām, taču titulam jāpievieno "(FH)". FH beidzēji var turpināt studijas doktora programmā universitātēs, taču divu izlīdzinošo semestru laikā ir jānokārto virkne papildus eksāmenu.

Beļģija (franču kopiena)

Augstākā izglītība līdz doktora līmenim atbilst *bināram, galvenokārt vienslāņa modelim*, taču pēc diviem studiju gadiem tiek piešķirts starpgrāds. Doktora studijas ir vienslāņa.

Universitātes sektors. Pirmais universitātes starpgrāds ir *Candidat* pēc divu (dažās jomās trīs) gadu studijām⁶⁵. *Candidat* ir priekšnosacījums studiju turpināšanai otrajā ciklā. Otrais cikls var būt divus, trīs vai četrus gadus ilgs. Otrā cikla beigās piešķirami akadēmiskie grādi ir *Licencié, Pharmacien, Maître* (datorzinātnēs, ekonomikas zinātnē un lietišķajā), *Ingénieur, Docteur en Medecine* un *Doctor en Medecine Veterinaire*. Otrā cikla studiju programmas ir vairāk specializētas nekā pirmajā ciklā. Lielākā daļa studiju ietver noslēguma darba uzrakstīšanu. Pēcdiploma apmācības programmas ietver, piem., *Diplôme d'Etudes Approfondies (DEA)* un *Diplôme d'Etudes Supérieures (DES)* programmas. Doktora grāda iegūšanai īpašas studiju programmas apguve nav nepieciešama, taču kopš 1994. gada likums atļauj universitātēm organizēt programmu vismaz viena gada garumā, ko sauc *Diplôme d'Etudes Approfondies (DEA)*. Daļa fakultāšu gatavo šādas programmas. Doktora grāds tiek oficiāli piešķirts pēc disertācijas uzrakstīšanas un tās publiskas aizstāvēšanas, parasti tas notiek pēc vismaz četrus gadu patstāvīgām studijām un pētījumiem.

Hautes Ecoles. Neuniversitātes studijas iedalās divos tipos: a) īsas viencikla studijas trīs- četrus gadu garumā (*piem., Gradué*) un b) garākas divciklu programmas – parasti katrs divus gadus ilgs (*Licencie, Ingenieur*). Saskaņā ar likumu garā cikla neuniversitātes studijas arī sauc par *universitātes līmeņa* studijām. Izpildot zināmus nosacījumus, neuniversitātes programmu beidzēji var turpināt studijas doktorantūrā universitātēs.

Hautes Ecoles beidzējiem ir arī iespējas mācīties divu gadu pēcdiploma studijās, kurām ir lietišķo pētījumu studiju ievirze, iegūstot *Diplôme d'Etudes Supérieures Spécialisées (DESS)*.

Beļģija (flāmu kopiena): Augstākā izglītība līdz doktora līmenim galvenokārt atbilst *bināram vienslāņa modelim* ar starpgrāda iegūšanu pēc diviem gadiem⁶⁶. Doktora studijas: *vienslāņa modelis*.

Universitātes sektors: Pirmais universitātes *starpgrāds* ir *Kandidaat* pēc diviem vai dažās jomās trim studiju gadiem, retos gadījumos tiek piešķirts *Baccalaureus*. *Kandidaat* grādam atbilst ievērojams skaits ievadkursu izvēlētajā studiju nozarē, metodiski priekšmeti u.c.

Parastākais universitātes noslēguma grāds ir *Licentiaat*, kam nepieciešamas 2-3 gadu studijas pēc *Kandidaat*. Programmas ir orientētas, lai sagatavotu patstāvīgai zinātniskai darbībai vai zinātnes rezultātu izmantošanai. Vairums programmu ietver noslēguma darbu. Pārējie noslēguma grādi ir inženierzinātnēs, zobārstniecībā, farmācijā, veterinārijā un medicīnā.

Trešā cikla studijas ir doktorantūras studijas, kuras ietver disertācijas uzrakstīšanu un publisku aizstāvēšanu. Studijas var būt organizētas bez noteiktas studiju programmas vai arī ietverot strukturētas, pētniecībai gatavojošas studijas. Daļa augstskolu pieprasa doktorantūras studiju apguvi pirms pielaišanas pie doktora disertācijas aizstāvēšanas. Šo studiju noslēgumā tiek izsniegta apliecība.

Hogescholen: Neuniversitātes kvalifikācijas var iegūt, studējot *Hogescholen*⁶⁷. Studijas iedalās divos tipos: a) īsas viencikla augstākās izglītības studijas trīs gadu garumā (*iegūstot, piem., Gegradueerde in ...*), kas sniedz studentiem konkrētas profesionālās prasmes, piem., rūpniecībā, komercijā, lauksaimniecībā, veselības zinātnēs un rehabilitācijā, sociālajā darbā; b) divciklu programmas, kurās katrs cikls parasti ir divu gadu garumā. Pēc pirmā cikla tiek piešķirts tituls *Kandidaat* atbilstošā nozarē. Pēc otrā cikla tiek piešķirts *Licentiaat* atbilstošajā nozarē. Divciklu programmu studiju jomas vairāk vai mazāk sakrīt ar iespējamajām viencikla studiju jomām⁶⁸. Programmas ietver lekcijas, prakses un arī lietišķos pētījumus.

Vācija: *bināra vienslāņa* augstākās izglītības struktūra līdz doktora līmenim, doktora līmenī ir viena pakāpe.

⁶⁵ Līdzīgi *Diplomvorprüfung* Vācijā *Candidat* grādam nav paredzēts ne civiltiesisks efekts, ne nozīme darba tirgū. Tas tikai apliecina pirmā studiju cikla nobeigumu. – *A.R.*

⁶⁶ Citiem vārdiem sakot, flāmu kopienā piešķirtais starpgrāds *kandidaat* ir tikai apliecība par vispārīgo kursu nokārtošanu un tam, kā teikts flāmu kopienas likumdošanā "nav civiltiesisku seku", t.i., to vispār nav paredzēts izmantot kā patstāvīgu augstākās izglītības kvalifikāciju – *A.R.*

⁶⁷ Vairākās valstīs – Beļģijā, Nīderlandē, Somijā, Norvēģijā, daļēji Francijā neuniversitātes studijas notiek iestādēs, kuru nosaukums attiecīgajā valodā nozīmē "augstskola". T.i., attiecīgajās valodās augstākās izglītības iestādes iedalās *universitātēs* un *augstskolās*.

⁶⁸ Jāievēro, ka viencikla studijas NAV divciklu studiju pirmais posms. Viencikla studijas sagatavo praktiskam darbam gatavu speciālistu ar IV profesionālo kvalifikāciju līmenim atbilstošu kvalifikāciju, kamēr divciklu studiju pirmais cikls ir vispārīgākas studijas, bet abu ciklu rezultātā iegūst V līmeņa profesionālo kvalifikāciju – *A.R.*

Universitātes sektors: Universitātēs pēc četrus līdz sešu gadu studijām, ieskaitot noslēguma darbu, kam nepieciešams no pusgada līdz gadam, var iegūt *Diplom*, *Magister* vai *Staatsexamen*. Diplomstudijām ir raksturīgs plašs būtiskāko priekšmetu spektrs noteiktas profesionālās jomas apguvei. Studijas *Magister*⁶⁹ grāda iegūšanai koncentrējas uz diviem trim priekšmetiem, galvenokārt humanitārajās zinātnēs. *Staatsexamens* (valsts eksāmeni) galvenokārt attiecas uz reglamentēto profesiju jomām. Līdz nesēnai pagātnei doktora grādu galvenokārt piešķir pēc patstāvīgiem pētījumiem mācībspēka vadībā un disertācijas aizstāvēšanas. Tam paredzētais laiks parasti ir divi līdz četri gadi. Doktora studiju organizācija pēcdiploma apmācības skolās ir alternatīvs veids, kurš kļūst aizvien populārāks (1998. gadā nodibināja ap 300 pēcdiploma apmācības skolu - *Graduiertenkollegien*). Viena universitāte kā pilotprojektu ir uzsākusi Ph.D. piešķiršanu.

Lai kvalificētos profesora amatam, kā likums, ir nepieciešama *Habilitation* (augstskolas mācībspēka tiesību apliecinājums, ko iegūst pēc doktora grāda iegūšanas). *Habilitation* ir apliecinājums tā īpašnieka kā mācībspēka kvalifikācijai, taču *Habilitation* nav akadēmisks grāds⁷⁰. Vairākās federālajās zemēs likums atļauj *Habilitation* izgājušajiem sava doktora grāda nosaukumam pievienot “*Habilitatus*” (piem., *Dr. Med. Habil.*). Kopš diviem trim gadiem notiek diskusija par to, vai *Habilitation* jābūt obligātam priekšnosacījumam profesora amata iegūšanai.

Fachhochschulen (lietišķo zinātņu universitātes⁷¹) galvenokārt piedāvā profesionāli orientētas programmas inženierzinātnēs, ekonomikā, sociālajās profesijās, valsts pārvaldē un dizainā. Parastais studiju ilgums ir četri gadi, ieskaitot vienu vai divus prakses semestrus un diplomdarbu, kura sagatavošana prasa no trim līdz sešiem mēnešiem. Studenti iegūst titulu *Diplom (FH)*⁷². Pēc zināmu nosacījumu izpildes (parasti arī papildsāmenu nokārtošanas) *Fachhochschulen* beidzēji var tikt uzņemti doktorantūras studijās.

Ārvalstu augstskolas Vācijā piedāvā zināmus skaitu anglosakšu tipa *bachelor's/master's* programmu.

Likumdošanas nosacījumi šādai darbībai vēl nav pilnībā izstrādāti. 1998. gada labojumi Universitāšu likumā atļauj Vācijas augstskolām ieviest pirmos un otros grādus – bakalaura (trīs vai četrus gadu) grādu un sekojošu maģistra (viens vai divi gadi) grādu, vienlaikus ieviešot akreditācijas sistēmu, kas aptver gan universitātes, gan *Fachhochschulen*. Šos grādus var piedāvāt paralēli iepriekš aprakstītajai Vācijas tradicionālajai grādu sistēmai. Daļa augstskolu jau ir uzsākušas piedāvāt bakalaura un maģistra grādus (šobrīd jau pastāv vairāk nekā 190 programmas). Ieviešana plašā mērogā joprojām ir attīstības stadijā.

Dānija: Dānijā augstākā izglītība līdz doktora līmeņa studijām ir strukturēta atbilstoši *bināram divslāņu modelim*. Doktora grādi tiek piedāvāti divos dažādos līmeņos⁷³.

Universitātes sektors: Universitātes sektorā grādu struktūra atbilsts t.s. 3+2+3 modelim: pirmais grāds gandrīz visās akadēmiskajās jomās ir bakalaura⁷⁴ grāds (trīs līdz trīs ar pusi gadu), otrais grāds *Candidatus* pēc divu vai divarpus gadu tālākām studijām. Studiju programmas medicīnā, farmācijā, veterinārijā ir izņēmums no bakalaura struktūras, jo tās ir integrētas programmas piecu vai sešu gadu garumā. PhD grādu iegūst trīs gadu studijās pēc *Candidatus*. Jau bakalaura līmenī programmas ir lielā mērā specializētas vienā vai divos galvenajos priekšmetos vai vienā studiju jomā un specializācija turpinās *Candidatus* līmenī.

Candidatus programmas ietver noslēguma darbu, kura sagatavošana prasa darbu apjomā no pusgada līdz gadam. Paralēli tradicionālajām daņu kvalifikācijām universitātes arvien vairāk piedāvā *Master* programmas un *Master* grādus – no kuriem daļa tiek mācīta daņu, bet daļa angļu valodā. Daļu no šiem grādiem nosaka Izglītības ministrijas dekrēts, daļu savas autonomijas ietvaros piedāvā augstskolas. Dažas augstskolas sadarbībā ar ārzemju augstskolām piedāvā kopīgus vai dubultus grādus. Prasības *PhD* grāda iegūšanai ir trīs gadu darbs pie disertācijas, kas organizēts, vienlaikus apgūstot noteiktus kursus, veicot mācību darbu un pētījumus. *Doktora*

⁶⁹ Jāņem vērā, ka programmas, kuru rezultātā iegūst jau sen pastāvošo vācu grādu *Magister* (nejaukt ar anglosakšu tipa *Master* grādu, kur pašlaik ievieš daļa augstskolu!) ir Vācijā nesalīdzināmi mazāk izplatītas, nekā diplomstudijas – A.R.

⁷⁰ ES valstīs nemēģina nošķirt “akadēmiskos” grādus no “zinātniskajiem” kā to bieži dara Latvijā. Eiropas izpratnē doktora grāds ir visaugstākais akadēmiskais grāds, kādu universitāte var piešķirt. – A.R.

⁷¹ *Fachhochschulen* burtiski nozīmē *arodaugstskola*. Uzsākoties neuniversitātes un universitātes augstākās izglītības tuvināšanās procesam, pirms dažiem gadiem *Fachhochschulen* ieguva tiesības saukties par “lietišķo zinātņu universitātēm” – A.R.

⁷² Vācijas likumi paredz, ka *Fachhochschulen* beidzējiem aiz sava titula *Diplom* vienmēr jānorāda “(FH)” – domājams, lai tos atšķirtu no universitāšu beidzējiem, kuriem arī tituls ir *Diplom*. Uz vizītkartēm jāpievieno arī augstskolas nosaukums, kurā diploms iegūts – A.R.

⁷³ Dānijā un Norvēģijā, arī Islandē doktorantūras studiju programmas un pētījumu veikšanas rezultātā iegūst Ph.D. līmeņa grādu, taču joprojām ir saglabājusies iespēja iegūt “vecos” doktora grādus. Pēdējos iegūst nevis doktorantūras studijās, bet veicot tikai pētījumus 3-4 gadu garumā. “Vecajos” doktora grādos līdz ar to ir vairāk pētījumu rezultātu, tādēļ tiem Dānijā un Norvēģijā ir lielāks zinātnisks prestižs. Tomēr jāievēro, ka Ph.D. nebūt nav “vecā” doktora rāda iegūšanas priekšnosacījums, kā tas bija, piemēram, ar doktora un habilitētā doktora grādu Latvijā – A.R.

⁷⁴ Ievērojiet, ka *bakalaura* grāds ir daņu grāds, kamēr nākošajā līmenī paralēli pastāv daņu *Candidatus* un anglosakšu *Master* – A.R.

grādu (t.i., “veco” dāņu doktora grādu) piešķir nobriedušiem zinātniekiem pēc plaša, neatkarīga un oriģināla pētījuma veikšanas un disertācijas aizstāvēšanas.

Neuniversitātes sektors Dānijā ir ļoti daudzveidīgs un tajā ir daudz nelielu augstskolu, kas piedāvā tikai vienu vai nedaudzas studiju programmas viena divu līdz četrus gadu garumā, kas ir orientētas uz noteiktu profesionālo jomu – skolotāju, medicīnas māsu, sociālo darbinieku sagatavošanu. Beidzēji saņem diplomu konkrētajā profesijā ar konkrētu profesionālo titulu, piem., “māsa”, “fizioterapeits”.

Neuniversitātes augstskolām nav atļauts piešķirt dāņu bakalaura grādus, taču dažkārt tās iesaistās sadarbībā ar ārvalstu augstskolām un piedāvā ārzemju bakalaura vai maģistra grādus. Daļa neuniversitātes augstskolu piedāvā vīdāzādākos pēcdiploma izglītības kursus.

Valdība ir izteikusi priekšlikumus mainīt institucionālo struktūru, it īpaši neuniversitātes sektorā, apvienojot mazās augstskolas un intensificējot neuniversitātes un universitātes sektoru sadarbību. Otrs priekšlikums saistās ar profesionāla bakalaura grāda iespējamu ieviešanu neuniversitātes sektorā.

Spānija: Augstākā izglītība līdz doktora līmenim ir strukturēta *galvenokārt* atbilstoši *unitārai vienslāņa sistēmai*. Doktora līmenis ir viens. Universitāšu sistēmas reformas septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados ir arvien vairāk integrējušas bijušo neuniversitātes sektoru universitātes sektorā, turklāt augošā pieprasījuma apmierināšanai ir izveidotas virkne jaunu universitāšu. Augstākā izglītība ārpus universitātēm aprobežojas ar mākslas un mūzikas studijām. Universitāšu sistēma iedalās *Escuelas Universitarias (ES)*, *Escuelas Tecnicas Superiores (EST)* un *Facultades (F)*. Ir divi pirmo grādu tipi: *Diplomado* un *Ingeniero* vai *Arquitecto Técnicos*, ko galvenokārt piešķir profesionālās jomās un parasti pēc divu vai triju gadu studijām. *Licenciatura* normāli piešķir pēc secīgām divu ciklu studijām kopumā četrus vai piecus gadu garumā. Pirmais cikls nav noslēdzošs, tas veido vispārīnātu programmas pamatmoduli, kurā tiek mācīti galvenie mācību priekšmeti. Tikai universitāšu *facultades* ir tiesības piešķirt *Licenciatura* grādus. Spānijas universitātēm ir raksturīgas ļoti intensīvas programmas un daudz obligātu priekšmetu. Apmēram trešdaļu priekšmetu nosaka valdība, tādēļ tie ir visās universitātēs vienādi. Pēdējā laikā veiktās reformas ievieš lielākas izvēles iespējas un individuālāku studentu darbu. *Pasarela* sistēmas dod iespēju daudzos gadījumos ar pirmā cikla kvalifikācijām pāriet uz atšķirīgām otrā cikla studiju programmām. Universitātes var arī organizēt studijas ārpus oficiāli regulētas sistēmas, piešķirot t.s. *titulos propios*. Šiem grādiem nav oficiāla statusa. Doktora studijas prasa trīs līdz četrus gadus un noved pie *Doctorado* grāda.

Griekija: Augstākā izglītība līdz doktorantūrai ir strukturēta *binārā vienslāņa* sistēmā un doktora grādu sistēma arī ir vienslāņa.

Universitātes sektorā pēc četrus vai piecus gadu studijām tiek piešķirts *diploms* (inženierzinātnēs un arhitektūrā) vai *Ptychio*. Studiju programmas sastāv no noteikta skaita obligātu un izvēles priekšmetu. Dažās nozarēs ir nepieciešams noslēguma darbs vai projekts. 1997.-98. gadā tika uzsākts projekts, kas ievieš 30 izvēles studiju programmas. Šīm programmām raksturīga lielāka elastība un iespēja piedalīties atsevišķosursos vai kursu kombinācijā. Šīs programmas ir veidotas, lai labāk atbilstu nepārtraukti mainīgajam darba tirgus prasībām. *Metaptychiakon Spoudon Exidikefsis* diplomu iegūst pēc viena vai divu gadu pēcdiploma specializācijas studijām, kas ietver pētniecību un noslēguma darbu. *Didaktoriko* ir doktora grāds pēc vismaz triju gadu studijām, pētniecības un disertācijas aizstāvēšanas.

Technologika Ekpaideftika Idrymata (TEI) – neuniversitātes augstākās izglītības iestādes arī piešķir *Ptychio* grādu pēc trīsarpus vai četrus gadu studijām konkrētās profesionāli orientētās jomās. Pārejas iespējas no neuniversitātes programmas uz universitātes programmu, saglabājot kredītpunktus, ir krietni vien ierobežotas. Sadarbībā ar ārvalstu universitātēm *TEI* mēdz veidot kopīgas pēcdiploma studiju programmas, kuru rezultātā var iegūt *Master* grādus.

Francija: Augstākās izglītības sistēma līdz doktora grādam ir galvenokārt *bināra divslāņu sistēma*⁷⁵. Tomēr franču augstākās izglītības sistēma līdzās pastāv liels skaits visai atšķirīgu augstskolu un katram no augstskolu veidiem ir savi uzņemšanas noteikumi un savi atšķirīgi piešķirami grādi.

Universitātes sektors sastāv no *tradicionalajām universitātēm* un dažādām vairāk specializētām iestādēm, piem., *Instituts Universitaires de Technologie (IUT)*, *Instituts Universitaires Professionnalisés (IUP)* un citām.

⁷⁵ Patiesībā franču sistēmā ir visai grūti orientēties. Grādi un diplomi universitātēs tiek piešķirti pēc otrā, trešā, ceturtā un piektā studiju gada, tādēļ ir labi jāzina, kurš no tiem ir “īsts grāds” un kurš – starpkvalifikācija, kam pašai par sevi nav jēgas darba tirgū. Starptautisko diplomatiniešu vidū ir skaidrība par to, ka pēc 2 gadiem piešķirtais DEUG ir tikai starpkvalifikācija un arī par to, ka piecu gadu DEA atbilst maģistra līmenim. Attiecībā uz “bakalaura līmeni” ir atšķirības – dažas valstis par bakalaura līmeni ir ar mieru atzīt 3 gadu *Licence*, citas pieprasa 4 gadu *Maitrise*. Pašlaik Francijas izglītības ministrija ir ierosinājusi pāriet uz patiešām divslāņu sistēmu, kurā pirmais grāds būtu 3 gadu akadēmisks vai profesionāls *Licence*, bet otrais – līdz šim nepazīstams 5 gadu grāds *Maistère*. – A.R.

Kopējā universitātes grādu struktūra ietver pirmo starpgrādu *DEUG* pēc divu gadu studijām, pirmo grādu *Licence* gadu pēc *DEUG* un *Maitrise* pēc vēl viena gada. *DESS* ir viengadīgs specializācijas grāds pēc *Maitrise*. *DEA*⁷⁶ (*Diplôme d'Etudes Approfondies*) iegūst, studējot viengadīgā programmā pēc *Maitrise*. To uzskata par sākumpunktu doktora studijām. *DEA* programmas ietver pētniecisku darbību, rakstisku gala eksāmenu un noslēguma darbu ar publisku aizstāvēšanu. Pakāpeniski attīstās pēcdiploma apmācības skolas. Universitāšu tehnoloģiskajos institūtos *IUT* iegūst divgadīgu noslēguma grādu *DUT* (universitātes diploms tehnoloģijā). Uzņemšana *IUT* atšķirībā no universitātēm ir stipri selektīva. Izglītības ministrija ir ierosinājusi ieviest *profesionālu trīsgadīgu Licence*, kas ļautu tās ieguvējiem atstāt universitāti pēc trim gadiem ar iespējām atrast darbu vidējā vadības līmenī. *Profesionālās Licence* trešajā gadā studentiem būtu jāiziet obligāta prakse uzņēmumos. Ministrija ierosina arī veidot programmas *maģistra līmeņa kvalifikācijas (Mastaire)* iegūšanai divus gadus pēc profesionālā *Licence* grāda iegūšanas. Jaunajiem grādiem nebūtu jāaizstāj, bet gan jārodas paralēli pastāvošajai struktūrai.

Citi augstākās izglītības iestāžu tipi: pastāv arī virkne citu augstskolu tipu, piem., *Grandes Ecoles* menedžmenta un inženierzinātņu jomās. Uzņemšana šajās augstskolās ir augsti selektīva un tajās ir liela konkurence. Tās piedāvā īpašus kvalifikāciju tipus. Vairums *Grandes Ecoles* ir valsts augstskolas, bet ir arī privātas augstskolas ar valsts reģistrāciju.

Neuniversitātes sektors citu starpā ietver *Sections de Techniciens Supérieurs*, kas piedāvā divgadīgas augsta līmeņa tehniskas programmas, iegūstot kvalifikāciju *BTS /Brevet de Technicien Supérieur*. Neuniversitātes sektors ietver arī virkni iestāžu veselības aprūpes jomā.

Somija: Augstākajā izglītībā ir *binārs modelis*.

Universitāšu sektors: laikā no 1994. līdz 1996. gadam vairumā universitātes studiju jomu tika izveidota jauna *divslāņu grādu struktūra*. Pārmaiņu nolūks bija ļaut studentiem iegūt pirmo *Kandidaatti* grādu trijos gados un *Maisteri* grādu pēc vēl divu gadu studijām, turklāt bija paredzēts, ka vismaz 75 procenti studentu pēc *Kandidaatti* grāda iegūšanas turpinās studijas *Maisteri* programmās. Grādu sistēmas reformas kopējais mērķis bija radīt starptautiski savietojamu grādu sistēmu, dodot studentiem iespējas kombinēt studijas pāri disciplīnu un iestāžu robežām, turklāt reforma ir devusi iespēju lielākai elastībai studiju priekšmetu un studiju jomu izvēlē. Medicīnā, zobārstniecībā un veterinārijā studijas ilgst sešus gadus. Šajās jomās iegūstamais grāds saucas *Lisensiaatti*. Doktora studijas, kas kopumā ilgst trīs līdz četrus gadus, dažās studiju jomās var ietvert starpgrāda (kurš arī saucas *Lisensiaatti*) iegūšanu pēc diviem gadiem, kas parasti nav obligāta. Doktorantūras studijas lielā mērā tiek organizētas pēcdiploma studiju skolu ietvaros.

Ammattikorkeakoulu (arodaugstskolas): neuniversitātes augstākās izglītības sektors Somijā deviņdesmitajos gados ir piedzīvojis lielas reformas. T.s. *ammattikorkeakoulu* izveidojās, paaugstinot līmeni pēcdidzskolas profesionālās izglītības iestādēs un arī apvienojot tās multidisciplinārās augstskolās. Reformas nolūks ir paaugstināt augstākās profesionālās izglītības standartus, padarīt profesionālo izglītību pievilcīgāku un uzlabot tās starptautisko salīdzināmību. Studiju programmu garums ir trīs līdz četri gadi. Studijas var ietvert vairākas specializācijas iespējas.

Itālija: Augstākās izglītības sistēma ir organizēta galvenokārt pēc *bināra vienslāņa modeļa* ar visai plašu un attīstītu universitātes sektoru, kas zināmā mērā atgādina, piem., Spānijas modeli.

Universitāšu sektors: tiek piedāvāti trīs līmeņu universitātes grādi atkarībā no studiju ilguma un katrs no tiem ir noslēguma grāds. Īsā cikla grāds (*Diploma Universitario (DU)*) ir vērsts uz veselu virkni profesiju, piem., kvalificēts tehniķis. Ilgākā laikā iegūstamais grāds *Corsi di Laurea* (četri līdz seši gadi) gatavo augstam akadēmiskam līmenim un ietver arī pētniecisku darbību. Programma ietver noslēguma darba izstrādi, kas var prasīt no sešiem mēnešiem līdz diviem gadiem. *Laurea* diploms ļauj saukties *Dottore/Dottoressa*⁷⁷.

Doktorantūras studijās uzņem ar *Laurea* vai tam pielīdzinātu grādu.

Ir divi dažādi trešā līmeņa studiju veidi - specializācija (*Scuola de Specializzazione*) vai arī studijas pētnieciskā doktorantūras programmā, iegūstot *Dottorato di Ricerca*. Šo grādu iegūst, veicot pētījumus zinātnieka vadībā un aizstāvot disertāciju.

Universitātes var piedāvāt arī programmas *Master* grāda iegūšanai. Tomēr, kaut arī tās ir piemērotas Itālijas kontekstam un vajadzībām, tās skaitās neoficiālas studiju iespējas un piešķirtajiem grādiem nav juridisku sek.

Neuniversitātes izglītība, atbilstoši Itālijas terminoloģijai, ietver visus mākslas izglītības veidus un arī virkni profesionālās izglītības un apmācības programmu, piemēram, reģionālās programmas un augstāko tehnisko izglītību. Trešā kategorija, fiziskākās kultūras un sporta izglītība, pašlaik tiek transformēta no neuniversitātes uz universitātes līmeņa studijām.

Jaunā likumdošana universitāšu jomā gatavo visas universitāšu studiju programmu un grādu sistēmas reformu. Saskaņā ar priekšlikumiem, nākotnes grādu struktūra Itālijā būs sekojoša: trīsgadīgs pirmais grāds, otrs grāds pēc vēl divu gadu studijām un trešais, doktora līmenis, pēc vēl vismaz triju gadu studijām. Studiju programmas

⁷⁶ *DEA* ir starptautiski atzīts maģistra ekvivalents – A. R.

⁷⁷ Iegūstamais diploms saucas *Diploma dotore di laurea*, nejaukt ar doktora grādu *Dottorato di Ricerca!* – A.R.

apvienos homogēnās disciplīnu jomās, norādot izglītības mērķus un kursus. Kursu apjoms tiks izteikts kredītpunktos.

Īrija: augstākās izglītības sistēma veidota kā *bināra divslāņu sistēma* ar vienslāņa doktora līmeni. Izglītības un zinātnes ministrs ir skaidro noteicis, ka Īrijas izglītības politikas mērķis ir bināras augstākās izglītības sistēmas saglabāšana, uzskatot, ka tādu iestāžu pastāvēšana, kas īpaši realizē divgadīgas subgrāda programmas, ir viena no Īrijas vitālajām interesēm augstākajā izglītībā.

Universitātes sektors: Universitāšu pirmais grāds ir bakalaura jeb primārais grāds, kas sniedz pamatzināšanas izvēlētajā priekšmetā vai studiju jomā. Primārā grāda programmas atkarībā no fakultātes ir dažāda garuma. Īrijas Nacionālajā universitātē bakalaura grādu var iegūt *honours*⁷⁸ vai vispārējā līmenī. *Bachelor of Arts (BA)* prasa trīs vai četru gadu studijas, kamēr primāros grādus medicīnā un zobārstniecībā var iegūt sešos gados⁷⁹. Maģistra grādu var iegūt mācoties un kārtojot eksāmenus vai veicot pētījumus, vai arī kombinējot abas metodes. Tam parasti nepieciešams no viena līdz trim gadiem studiju pēc bakalaura grāda iegūšanas. PhD studijās var iestāties vai nu ar labu bakalaura grādu, vai pēc maģistra programmas apguves. Doktorantūras ilgums ir trīs līdz četri gadi un tā ietver studijas un pētniecību.

Tehnoloģiskie institūti: 1999. gada martā jauns likums, kas saucās *the Qualification Bill*, noteica tālākās un augstākās izglītības grādu piešķiršanas kārtību. Šis likums iedibina nacionālu kvalifikāciju shēmu, kas virzīta uz kvalitātes paaugstināšanu un kas palīdzēs studentiem izvēlēties programmas un augstskolas. Galvenais jaunās likumdošanas mērķis ir radīt pamatu tehnoloģiskā sektora augstskolu strukturētai attīstībai.

Agrākās reģionālās tehniskās koledžas ir pārveidotas par tehnoloģiskajiem institūtiem, taču tiem nav dotas tiesības piešķirt grādus. To programmas ir vienu līdz trīs gadus garas un rezultātā tiek izsniegti viena vai divu gadu *certificate* vai trīs gadu *national diploma*.

Islande: Augstākās izglītības struktūra ir *bināra divslāņu sistēma*.

Universitātes sektors: Universitātes līmeņa iestādes piedāvā programmas trīs līdz četru gadu garumā sekojošu grādu iegūšanai: *BA*, *BS* vai *BEd*. Kursi var būt pilnīgi akadēmiski vai profesionāli orientēti. Visas programmas ietver noslēguma darbu vai projektu.

Kas attiecas uz augstākiem grādiem, Islandes universitāte piešķir *Kandidatspróf* grādu, kas atbilst četru līdz sešu gadu integrētām studijām noteiktās disciplīnās, vai *Master* grādu, kas atbilst divu vai triju gadu programmai pēc *BA/BS* iegūšanas. Islandes universitātei ir arī tiesības piešķirt doktora grādus, gan PhD grādu, gan augstāko doktora grādu (skat. piezīmi pie Dānijas doktora grādiem).

Neuniversitātes programmas tiek pasniegtas virknē dažādu izglītības iestāžu un to teorētiskais ilgums ir no diviem līdz četriem gadiem.

Luksemburga: Augstākā izglītība Luksemburgā galvenokārt aprobežojas tikai ar:

- pirmā gada universitātes starpkursu, ko apgūst *Centre Universitaire de Luxembourg*;
- neuniversitātes programmām divu vai trīs gadu garumā, ko apgūst dažādās neuniversitātes augstskolās dažādās profesiju jomās, piem., tehnoloģijā, komercijā un izglītībā;
- pēcdiploma apmācības programmām, ko apgūst *Institut Universitaire International de Luxembourg*, kā arī ar pēcdiploma izglītības kursiem, kas galvenokārt domāti vidusskolu skolotājiem.

Lihtenšteina: Augstākās izglītības programmas Lihtenšteinā piedāvā viena privāta valsts atzīta universitātes tipa augstākās izglītības iestāde (*Internationale Akademie für Philosophie*) un arī viena neuniversitātes iestāde (*Fachhochschule Lichtenstein*).

IAP piedāvā trīs ciklu programmas filozofijā, kas sastāv no divu gadu *baccalaureate* un divu gadu *Master* programmām, ieskaitot noslēguma darbu, un trīs gadu doktora programmas.

Fachhochschule programmas ir četru gadu programmas arhitektūrā, inženierzinātnēs un informātikā un arī vairākas pēcdiploma programmas viena vai pusotra gada garumā.

⁷⁸ *Honours* bakalaura grāds Īrijā un Lielbritānijā jau sen vairs nenozīmē grādu ar izcilību, kas iegūts par labām sekmēm. Tas apliecina daudz dziļāku gatavību darbam vai turpmākām studijām nekā parastais bakalaura grāds un bieži vien parasto bakalaura grādu var iegūt trijos gados, bet *honours* tajā pašā jomā – četros. Ir arī varianti, kad programma vispār neparedz parasto bakalauru, bet ir uzreiz orientēta uz četru gadu studijām un *honours* grāda iegūšanu. – A.R.

⁷⁹ Īrija ir viens no tiem retajiem gadījumiem, kad medicīnā un zobārstniecībā pēc sešu gadu studijām tiek izmantots grāda nosaukums *Bachelor* – A.R.

Nīderlande: Augstākā izglītība līdz doktora pakāpei ir organizēta kā *binārs vienslāņa modelis* universitātēs un *hogescholen*. Doktora līmenis arī ir vienslāņa.

Universitātes sektors: Pirmais universitātes grāds ir *Doctoraal*, kam atbilst tituli *Doctorandus*, *Meester* vai *Ingenieur*. Šo grādu parasti piešķir pēc četrus vai piecus gadus studijām *doctoraal* programmā. Programmas medicīnā, veterinārijā, farmācijā un dažās citās nozarēs ir garākas. Pirmais studiju gads ietver virkni kursu, kas nepieciešami izvēlētajai studiju virziena apguvei, un tas beidzas ar *Propedeuse* eksāmenu. Programmas ietver gan pētniecību, gan praktisko apmācību un to beigšanai ir nepieciešams noslēguma darbs (*Scriptie*) vismaz 60 lappušu garumā. Universitātes piedāvā arī dažādas pēcdiploma kvalifikācijas, piem., viengadīgas pēcdiploma programmas skolotāju sagatavošanai vidusskolas pēdējiem gadiem un mācībspēku sagatavošanai *HBO* (neuniversitātes tipa augstākajai izglītībai). Visas universitātes piedāvā četrgadīgu pētniecības studiju programmu, kā rezultātā iegūst doktora (Dr.) grādu.

Kopš 1998. gada universitātes var piešķirt arī *Kandidaats* grādu pēc 3 gadu pilna laika studijām. Tas uzskatāms par pirmo grādu, pēc kura viena vai divu gadu studijās var iegūt *Doctoraal* (t.i., maģistra līmeņa) grādu. Nav ziņu par to, cik liels skaits šāda veida programmu jau ir izveidots. Pirmie beidzēji, kas iegūs *Kandidaats*, beigs studijas 2001./2002. mācību gadā.

Hogescholen (profesionālās izglītības universitātes) piedāvā profesionāli orientētas (*HBO*) programmas un piešķir nosaukumus *Ingenieur* vai *Baccalaureus (bc)* pēc četrus gadus studijām. Uzņemšanas noteikumi atšķiras no universitātes – ja universitātes pieprasa 13 gadu universitātei gatavojošās vidējās izglītības diplomu (VWO), tad uzņemšanai *Hogescholen* pietiek ar 12 gadu vidējās izglītības (*HAVO*) diplomu.

Saskaņā ar Augstākās izglītības un zinātnes likumu arī *HBO* beidzējam ir tiesības iestāties pētniecības studiju programmās, kuru rezultātā iegūst Ph.D. grādu.

Universitātes *Doctorandus* grāda īpašniekiem ir oficiāli atļauts angļu valodā izmantot titulu *Master*, bet *Hogescholen* beidzējiem – titulu *Bachelor*.

Daudzas Nīderlandes augstskolas- gan universitātes, gan *Hogescholen*- piedāvā arī starptautiskos grādus, galvenokārt *Masters*. Šāda darbība nav juridiski aizliegta, jo *Master* tituls Nīderlandē nav juridiski aizsargāts⁸⁰. Kopš 1996. gada neatkarīga Nīderlandes Apstiprināšanas padome apstiprina *Hogescholen* piedāvātās *Master* programmas. Virkne augstskolu sadarbojas ar britu universitātēm, sagatavojot britu atzītus *Master* grādus.

Saskaņā ar Izglītības ministrijas četrus gadu plānu (HOOP2000) internacionalizācijas nolūkos pievērsta uzmanība tādiem aspektiem kā lielāka elastība, bakalaura/maģistra grādu struktūra, Sorbonnas-Boloņas process, mācību maksas un kvalitātes kontrole.

Norvēģija: Augstākā izglītība ir organizēta galvenokārt saskaņā ar *bināru divslāņu modeli* pirms doktora līmeņa un *vienslāņa doktora grādu modeli*. Pašreizējā struktūra tika uzsākta 1994. gadā, apvienojot 98 koledžas divdesmit sešās *statslige hogskoler* (valsts augstskolas, angļu terminoloģijā lieto vārdu koledžas). Savukārt 1996. gada janvārī tika pieņemts viens kopīgs likums universitātēm un *hogskoler*. Atšķirības starp universitātes un neuniversitātes sektoru nav tik izteiktas kā citās valstīs, kurās ir bināra sistēma, piemēram:

- valsts *hogskoler* pēc Izglītības ministrijas individuālas atzīšanas tiek dotas oficiālas tiesības piešķirt doktora grādus,
- daži no grādiem, kurus piedāvā universitātes un valsts *hogskoler*, piem., *Cand. Mag.* grāds ir identiski. *Hogskoler* var tikt piešķirtas tiesības piešķirt arī augstākus grādus.
- kredītpunktu pārnese no neuniversitātes uz universitātes programmām ir diezgan vienkārša.

Universitātes sektors: parastais universitātes pirmais grāds ir *Cand. Mag.*, ko parasti piešķir pēc četrus gadus studijām (trīsarpus gadu matemātikā un dabaszinātnēs). Studijas parasti koncentrējas uz diviem trim galvenajiem priekšmetiem, ieskaitot galveno specializācijas priekšmetu (major). Programma sākas ar pusgada *Philosophicum* programmu. Otrais grāds ir *Candidatus* grāds, kas parasti prasa vēl divus gadus tālākas studijas vienā vai divos *Cand. Mag.* grāda priekšmetos. Grāda piešķiršanai ir nepieciešams veikt pētījumus un aizstāvēt noslēguma darbu (parasti viena gada garumā). Universitāšu profesionālie grādi, piem., medicīnā, zobārstniecībā, farmācijā, psiholoģijā, teoloģijā un jurisprudencē prasa četrus līdz sešu gadu nepārtrauktas studijas. Universitāšu koledžas piedāvā profesionālās programmas četrus līdz sešu gadu garumā, piem., arhitektūrā, veterinārijā, lauksaimniecībā, biznesa administrācijā, mūzikā, fiziskajā kultūrā un sportā.

Ir divas dažādas iespējas doktora grāda iegūšanai: pilnīgi neatkarīga programma, kas sastāv tikai no pētījumiem un kurā nav ietverta nekāda studiju programma, ar disertācijas publisku aizstāvēšanu un *Dr. Philos.* grāda iegūšanu un vairāk strukturēta, pētnieciska studiju programma trīs līdz četrus gadu garumā, kurā ietilpst disertācijas uzrakstīšana un aizstāvēšana, iegūstot *Dr. Art.*, *Dr. Scient.*, u.c. Abu doktora grādu akadēmiskais līmenis ir vienāds.

⁸⁰ Tas faktiski nozīmē, ka neuniversitātes izglītības noslēgumā piedāvāt *Master* grādu gan nav nelikumīgi, taču nav arī garantijas par šī grāda valstisku atzīšanu – *A.R.*

Paralēli oficiālajai grādu sistēmai norvēģu universitātes vismaz pēdējos desmit gadus piedāvā studijas angļu valodā ar *Masters* piešķiršanu. *Statslige hogskoler* nesēn ir saņēmušas atļauju veidot *Master* programmas norvēģu vai angļu valodā.

Ir nodibināta valsts komisija dažādu augstākās izglītības sektora aspektu, tajā skaitā grādu sistēmas analīzei un nepieciešamo izmaiņu ierosināšanai. Izglītības ministrija ir izrādījusi vēlmi izmainīt pašreizējo grādu sistēmu vairāk uz angļu-amerikāņu modeļa pusi.

Statslige hogskoler: ("Valsts augstskolas", angliskajā tulkojumā lieto "state colleges"). Vairums īsāko neuniversitātes tipa programmu ir bez starpstadijām un tās ir paredzētas noteiktas profesijas apguvei: beidzēji iegūst *diplomu ar profesijas nosaukumu (profesionālo titulu)*. Vairums šo programmu ir trīs vai četrus gadus garas. Studējot *hogskoler* ir iespējams apgūt arī tādas programmas, kas atbilst universitātes programmām, piem., mākslā, sociālajās zinātnēs, matemātikā, dabaszinātnēs, iegūstot *Cand. Mag.* grādu. Valsts koledžu *Cand. Mag.* grādam nav nepieciešams *Philosophicum*. Pēc divu vai trīs gadu studijām ir iespējams iegūt arī zemāku akadēmisku grādu *Hogskolekandidat*, kādu nepiešķir universitātes.

Portugāle: Augstākajā izglītībā līdz doktorantūras līmenim galvenais ir *binārs divslāņu modelis* un doktora grādu sistēma ir vienslāņa. Dažas universitātes sāk integrēt sevī neuniversitātes augstskolas un arī kvalifikācijas.

Universitātes sektors: Līdz šim pirmais universitātes grāds *Licenciatura* prasīja četrus līdz sešu gadu studijas. *Licenciatura* dod iespēju iestāties pēcdiploma studiju programmās un atsevišķos gadījumos, izpildot zināmus nosacījumus, arī doktorantūrā. *Mestrado* studiju programma parasti ilgst divus gadus un papildus studijām ietver arī noslēguma darba izstrādi un publisku aizstāvēšanu. *Mestrado* grāds dod tiesības izstrādāt un aizstāvēt disertāciju *Doutor* grāda ieguvei tajā pašā specializācijā bez jebkādu tālāku eksāmenu kārtošānas. Kopš 1997. gada universitātēm ir atļauts piedāvāt trīs gadu studiju programmas ar *Bacharelato* grāda iegūšanu noslēgumā. Līdz ar to veidojas arvien lielāks skaits Izglītības ministrijas atzītu divslāņu *Licenciatura* programmu gan universitātēs, gan neuniversitātes sektorā.

Doutor grāda ieguvei nav nepieciešama īpaša studiju programma, taču bez disertācijas izstrādes un aizstāvēšanas ir jānokārto virkne eksāmenu (skat. iepriekš).

Instituto Politécnico: polytechnics⁸¹ veida neuniversitātes augstskolas, kuru ieviešana uzsākta jau 1973. gadā. Programmas ir profesionāli orientētas. Tās piedāvā īpašas augstskolas tādās jomās kā business, inženierzinātnes, tūrisms, medicīnas māsu sagatavošana, medicīnas palīgnozāres, skolotāju izglītība. Programmas bieži ir orientētas uz tā reģiona vajadzībām, kurā atrodas augstskola. *Bacharelato* grādu parasti piešķir pēc trīs gadu studijām. Neuniversitātes augstskolas var piešķirt arī *Licenciatura*.

Zviedrija: Augstākā izglītība līdz doktora līmenim atbilst *unitāram divslāņu modelim*.

Augstākā izglītība ir organizēta moduļu veidā, kur katram modulim atbilst zināms skaits kredītpunktu. Tas ļauj studentiem veidot savu grādu no vairākiem patstāvīgiem moduļiem. Atbilstošo grādu piešķir pēc nepieciešamā kredītpunktu skaita savākšanas atbilstošās moduļu kombinācijās un eksāmenu nokārtošanas par katru moduli. Studiju periodus neizsaka gados, bet kredītpunktos.

Vispārīgie akadēmiskie grādi. Noslēguma grādu⁸² veidi ir trīs: *Hogskoleexamen*, kam nepieciešami vismaz divi gadi pilna laika studiju, *Kandidatexamen*, kas prasa vismaz trīs gadu pilna laika studijas, no kurām vismaz pusotra gada ir veltīti galvenā priekšmeta apguvei, ieskaitot noslēguma darbu desmit zviedru kredītpunktu apjomā (viens punkts – viena nedēļa). *Kandidatexamen* var būt gan vispārīga akadēmiska rakstura, gan profesionāli orientēts. *Magisterexamen* prasa četrus gadus pilnslodzes studiju, ieskaitot vismaz divu gadu studijas galvenajā studiju priekšmetā un noslēguma darbu, kas parasti prasa pusgadu pilnslodzes darbu (divdesmit kredītpunkti).

Profesionālie grādi (medicīnas, skolotāju un inženierzinātņu grādi, u.c.) ir organizēti nedaudz atšķirīgi. Pastāv vairāk nekā piecdesmit dažādi profesionālie grādi, kam atbilst četri līdz piecpāris studiju gadi.

Doktorantūras programmas dažās jomās var ietvert *Licentiatexamen* pēc divu gadu studijām⁸³ *Doktorexamen* pēc četriem gadiem. Doktorantūras programmu galvenās sastāvdaļas ir studijas un disertācijas izstrādāšana un tās publiska aizstāvēšana. Uzņemšanai doktorantūrā pietiek ar *Kandidatexamen* vai tam līdzvērtīgu kvalifikāciju. Personām, kam ir *Magisterexamen*, līdz vienam gadam studiju var ieskaitīt *Doktorexamen* programmā.

Augstskolas piedāvā arvien vairāk *Master* programmu angļu valodā gan Zviedrijas, gan ārvalstu studentiem, dažas no tām ir vienkārši universitāšu normālo programmu tulkojumi, citas ir veidotas īpaši.

⁸¹ *polytechnics* - neuniversitātes tipa augstskolas, kas agrāk pastāvēja Anglijā. Neskatoties uz nosaukumu, tajās realizēja visdažādākās studiju programmas. Kopš deviņdesmito gadu sākuma Anglijā visas šā tipa iestādes pārveidoja par universitātēm – A.R.

⁸² T.i., visi trīs tālāk minētie grādi tiek uzskatīti par nobeigtām augstākās izglītības kvalifikācijām un neviens no tiem nav starpgrāds, ko piešķir tikai apliecinot zināma studiju posma noslēgšanos, kā piemēram, *kandidaats* Flandrijā – A.R.

⁸³ Tomēr *Licentiatexamen* nav obligāts etaps ceļā uz doktora grādu – A.R.

Lielbritānija: Augstākā izglītība līdz doktora līmenim atbilst *unitāram divslāņu modelim*. Doktora līmenī ir vairākas iespējas, no kurām tipiskākā ir *Ph.D.* Bijušie *polytechnics* 1992. gadā tika integrēti universitāšu sistēmā ar pilnu universitātes statusu un tiesībām piešķirt grādus. Nepastāv oficiāli noteikumi, kas regulētu studiju ilgumu universitātēs, tādēļ gan kvalifikāciju struktūra, gan to nosaukumi dažādu universitāšu starpā var atšķirties. Pastāv arī atšķirības starp Angliju, Skotiju un Velsu.

Atbilstoši britu nomenklatūrai, kvalifikācijas var grupēt divās daļās – pirmsdiploma (*undergraduate*) kvalifikācijās un pēcdiploma (*postgraduate*) kvalifikācijās.

Undergraduate līmenis ietver gan subgrāda kvalifikācijas, gan visus pirmos grādus, neatkarīgi no to ilguma. Subgrāda kvalifikācijas ietver *Higher National Diploma* (divi gadi) un *Higher National Certificate* (viens gads). *Bachelor* grādiem atbilstošās studiju programmas parasti ir trīs vai četrus gadus garas (taču programmas *bachelor* grāda iegūšanai medicīnā un veterinārijā ilgst piecus gadus).

Bachelor grādus iedala gan pēc programmas prasībām, gan pēc studentu sekmēm. Iedalījums ietver parastu *bachelor* grādu, trešās klases *honours*⁸⁴, otrās klases *honours* (ar divām apakšgrupām) un pirmās klases *honours*.

Par grādu klasifikācijas sistēmu notiek debātes.

Arvien vairāk programmu tiek piedāvātas moduļu un kredītpunktu uzkrāšanas veidā.

Mūsdienās daļa kvalifikāciju, kas pašas par sevi ir pirmsdiploma kvalifikācijas, var vest pie maģistra grāda piešķiršanas, ja tās nolūkā mainīt specializāciju iegūst students, kam jau ir bakalaura grāds.

Postgraduate līmenis ietver plašu klāstu dažādu programmu *Master* grāda iegūšanai, kuras parasti ir viena vai divu gadu garumā un kuras var ietvert sākot no tīrām studijām un beidzot ar tīru pētniecību. *Postgraduate* līmenim⁸⁵ tiek pieskaitītas arī doktorantūras programmas, kuru rezultātā parasti iegūst *PhD* grādu.

Viens no 1997. gadā publicētā Dīringa ziņojuma pamatsecinājumiem bija rekomendācija izveidot nacionālu kvalifikāciju shēmu. Šāda iespēja tiek apsvērtā un Kvalitātes Nodrošināšanas aģentūra ir nākusi klajā ar diskusiju dokumentu par iespējamo nacionālo kvalifikāciju shēmu, kā arī sistēmu piešķiramo kvalifikāciju standartu uzturēšanai.

Pēdējos gados ir vērojama milzīga britu universitāšu un koledžu ekspansija uz ārpusi, īpaši tādā veidā, ka britu kvalifikācijas tiek piedāvātas sadarbībā ar ārzemju iestādēm. Diezgan plaši izteiktas bažas par šīs sadarbības rezultātā iegūto kvalifikāciju standartiem un kvalitāti. Lai nodrošinātu kvalitāti, ir iedibinātas īpašas brīvprātīgas procedūras, lai nodrošinātu britu augstskolu ārzemju aktivitāšu atbilstību tiem pašiem standartiem, kādi ir studiju programmām pašā Lielbritānijā.

⁸⁴ Mūsdienās *honours* vairs nenozīmē vienkārši izcilību. Ir programmas, parasti četru gadu, kuras ir speciāli veidotas *honours* iegūšanai. Atšķirība starp parasto bakalauru un *honours* drīzāk ir atšķirība starp trīsgadīgu un četrgadīgu bakalauru, taču arī tas nav viennozīmīgi. - *A.R.*

⁸⁵ Šāds dalījums, kurā maģistra un doktora programmas ir vienā kategorijā, nozīmē, ka daudzās jomās pastāv alternatīva – pēc bakalaura grāda ieguves studēt īsākā programmā un iegūt maģistra grādu vai studēt garākā programmā un iegūt doktora grādu. Pēdējā no iespējām, savukārt, parasti prasa, lai iegūtais bakalaura grāds būtu *honours* – *A.R.*

1. tabula: Augstākās izglītības sistēmas un grādu struktūras

(Sal. ar unitāro un bināro sistēmu definīcijām pirmajā pielikumā)

Valsts	Augstākās izglītības sistēmas		Grādu struktūra universitātēs		Doktora grādu struktūra	
	Unitāra	Bināra	Vienslāņa	Divslāņu	Vienslāņa	Divslāņu
Austrija		x	x		x	
Beļģija (Fr)		x	x ¹		x	
Beļģija (NI)		x	x ¹		x	
Dānija		x		x		x
Francija		x		x	x ^{2,3}	
Grieķija		x	x		x ³	
Īrija		x		x	x	
Islande		x		x		x
Itālija		x ²	x		x	
Lielbritānija	x			x	x	
Lihtenšteina		x		x	x	
Luksemburga		x	Neeksistē	Neeksistē		
Nīderlande		x ⁴	x		x	
Norvēģija		x		x	x	
Portugāle		x		x	x	
Somija		x		x	x ³	
Spānija	x		x		x	
Vācija		x	x ⁵		x ⁶	
Zviedrija	x			x	x ³	

1 Grādu struktūras abās Beļģijas kopienās var uzskatīt gan par vienslāņa, gan par divslāņu sistēmām. Lielākajā daļā universitāšu studijas sastāv no 2 cikliem un pēc pirmā 2-3 gadu cikla tiek piešķirts Candidat/Kandidaat, kurš tiek galvenokārt uzskatīts par starpposma grādu, kam ir akadēmiska nozīme, bet nav tiesisku seku.

2 Augstākajā izglītībā ir divslāņu sistēma, taču neuniversitātes sektors ir samērā mazs.

3 Tiek piedāvāts starppgrāds ceļā uz doktora grādu. Somijā un Zviedrijā tas ir neobligāts, bet Francijā un Grieķijā tas ir obligāts starpposms ceļā uz doktora grādu.

4 Pašlaik tiek ieviesta iespēja iegūt bakalaura līmeņa starppgrādu Kandidaats.

5Pašlaik ievieš iespējas iegūt bakalaura un maģistra grādus.

6Bez doktora grāda pastāv arī iespēja iegūt Habilitation, kas gan nozīmē augstskolas mācībspēka tiesības, nevis jaunu zinātnisku grādu

2. tabula Augstākās izglītības kvalifikācijas ES/EEA valstīs*

Valsts/ augstskolas tips	Augstākās izglītības kvalifikācijas līdz PhD/doktora studijām atbilstoši augstākās izglītības gadu skaitam					Ph.D./doktora līmeņa grādi	
	1-2 gadi+	3 gadi+	4 gadi+	5 gadi+	6/7 gadi**	Starpgrādi (dokt. līm)	PhD/ doktora grādi
Austrija <i>Universität</i>			<i>Magister</i>	<i>Magister Diplom- ingenieur</i>	Profesionāli orientētas kvalif. (piem., medicīnā)		Doctor
<i>Fachhochschule</i>			<i>MAGISTER (FH) Diplom- Ingenieur(FH)</i>				
Beļģija (fr) Universitāte	<i>Candidat</i> ¹⁸⁶	Candidat1	Licencié	<i>Licencié Maître</i> vai profesionāli orientēts tituls <i>DEA/ DEC/ DES</i>	Profesionāli orientēts tituls (piem., medicīnā)		<i>Docteur</i>
Hautes Ecoles	<i>Candidat</i> ¹	Profesionāli orientēts tituls, piem., <i>Gradué</i>	<i>Licencié</i> vai profesionāli orientēts tituls, piem., <i>Gradué</i>	<i>Licencié</i> vai profesionāli orientēts tituls, piem., <i>architecte, ingenieur DESS</i>			
Beļģija (nl) Universitāte	<i>Kandidaat</i> ¹ <i>Baccalaureus</i> ¹	<i>Kandidaat</i> ¹	<i>Licentiaat</i>	<i>Licentiaator</i> vai profesionāli orientēts tituls, piem., <i>burgelijk ingenieur, zobārsts, farmaceits</i>	Profesionāli orientēts tituls (medicīnā un veterinārajās zinātnēs)	Apliecība, ko izsn. pēc dokto- rantūras kursu apgaves	<i>Doctor</i>
<i>Hogescholen</i>	<i>Kandidaat</i> ¹	Profesionāli orientēts tituls. <i>Gegradueerde</i> (norādot nozari)	<i>Licentiaat</i>	<i>Licentiaat</i> vai profesionāli orientēts tituls, piem., <i>Meester</i> (mākslā, arhitektūrā)			
Dānija Universitātes		<i>B.A., B.Sc</i>		Candidatus	Candidatus (medicīnā)		<i>PhD</i> ⁸⁷

* Šī tabula jāskata kopā ar papildinformāciju par katru valsti (I pielikumā). Tabulas mērķis ir parādīt dažas no būtiskākajām grādu iegūšanas iespējām katrā valstī. Jāņem vērā, ka studiju ilgums gados pats par sevi vēl neizsaka pārāk daudz attiecībā uz iegūstamo kvalifikāciju līmeni un saturu, turklāt tabula arī neparāda dažādās iespējas, kādas ir turpmākajam attīstības ceļam no konkrētā kvalifikāciju līmeņa uz nākošo. Piem., uzņemšanas prasības doktorantūras līmenim mainās no trim līdz pieciem iepriekšējās augstākās izglītības gadiem. Tāpat arī tabulā nebija iespējams atainot visas iespējamās grādu iegūšanas iespējas, it īpaši pēcdiploma līmenī.

** Visās valstīs ilgākie (6-7 gadu) grādi paredzēti arī augsta līmeņa profesijas apguvei.

⁸⁶ Šis grāds tiek uzskatīts par starpgrādu.

⁸⁷ Bez Ph.D. grāda Dānijā un Islandē vēl ir iespējams augstāks doktora grāds *Doctor* (nozārē), ko iegūst nevis doktorantūras studijās, bet gan vairākus gadus veicot neatkarīgus pētījumus un aizstāvot disertāciju. Arī Lielbritānijā pastāv vairākas augstāka doktora grāda iegūšanas iespējas.

Valsts/ augstskolas tips	Augstākās izglītības kvalifikācijas līdz PhD/doktora studijām atbilstoši augstākās izglītības gadu skaitam					Ph.D./doktora līmeņa grādi	
	1-2 gadi+	3 gadi+	4 gadi+	5 gadi+	6/7 gadi**	Starpgrādi (dokt. līm)	PhD/ doktora grādi
Neuniversitātes augstskolas	Profesionāli orientētas kvalifikācijas, piem., <i>tirgus ekonomists</i>	Profesionāli orientēts tituls, piem., <i>medicīnas māsa</i>	Profesionāli orientētas kvalifikācijas, piem., <i>skolotājs</i>				
Francija Universitātes	<i>DEUG, DEUST, DUT</i>	<i>Licence, Licence- professional³</i>	<i>Maîtrise</i>	<i>DESS, Titre d'ingénieur, MagistrèreMas taire³, DEA</i>	Profesionāli orientētas kvalifikācijas, piem., medicīnā, zobārstniecī- bā, arhitektūrā <i>DRT</i>		Docteur
Grandes Ecoles u.c. augstskolas			<i>Titre ingénieur; Diplôme des Ecoles de Management</i>	<i>Titre ingénieur</i>			
Neuniversitātes tipa augstskolas	<i>BTS</i>						
Grieķija Universitātes			<i>Diploma, Ptychio</i>	<i>Diploma Ptychio</i>	<i>Diploma Ptychio (in Medicine).</i>	<i>Meptyhiako Diploma Eidikefsis</i>	<i>Didaktoriko.</i>
Technogika Ekpaidefika Idrymata (TEI)		<i>Diploma Ptychio</i>	<i>Diploma Ptychio</i>				
Īrija Universitātes		<i>Bachelor (general vai honours)</i>	<i>Bachelor (honours) Master</i>	<i>Bachelor (piem., veterinārijā, zobārstniecībā un arhitektūrā) Master</i>	<i>Bachelor (medicīnā)</i>		<i>PhD</i>
Tehnoloģiskie institūti	<i>National Certificate</i>	<i>National Diploma, Bachelor</i>	<i>National Diploma, Master...</i>	<i>Master</i>			
Islande Universitāte		<i>Bachelor</i>	<i>Bachelor</i>	<i>Kandidatspróf</i>			<i>PhD²</i>
Neuniversitātes iestādes		Profesionāli orientētas kvalifikācijas	Profesionāli orientētas kvalifikācijas				
Itālija Universitātes	<i>Diploma Universitario (DU)</i>	<i>Diploma Universitario (DU)</i>	<i>Diploma di Laurea</i> Tituls: <i>Dottore</i>	<i>Diploma di Laurea</i> Tituls: <i>Dottore</i>	<i>Diploma di Laurea (medicīnā)</i> Tituls: <i>Dottore</i>		<i>Dottore di Ricerca</i>

³ Izglītības ministrija kā turpinājumu Sorbonnas deklarācijai ir ierosinājusi ieviest trīsgadīgu profesionālo *Licence* un 5 gadu *Mastaire* (tāds nosaukums agrāk neeksistēja – *A.R.*) ar trim veidiem – profesionālo, pētnieciski orientēto un vispārīgo.

Valsts/ augstskolas tips	Augstākās izglītības kvalifikācijas līdz PhD/doktora studijām atbilstoši augstākās izglītības gadu skaitam					Ph.D./doktora līmeņa grādi	
	1-2 gadi+	3 gadi+	4 gadi+	5 gadi+	6/7 gadi**	Starpgrādi (dokt. līm)	PhD/ doktora grādi
Neuniversitātes			<i>Diploma kādā mākslas jomā</i>				
Lielbritānija <i>Unitāra universitātes sistēma</i>	Dažādi universitātes sertifikāti un diplomi un <i>BTEC</i> Augstākais nacionālais sertifikāts (<i>HCD</i>) un diploms (<i>HND</i>)	<i>Bachelor</i> (parastais) <i>Bachelor</i> (<i>Honours</i>)	<i>Bachelor</i> (<i>Honours</i>) <i>Master</i> ("iemācītais")	<i>Bachelor</i> (medicīnā, zobārniecī- bā, veterinārijā) <i>Master</i> ("iemācītais" vai pētnieciskais)	Dažādas pēcdiploma kvalifikācijas profesionāliem nolūkiem	<i>MPhil</i> ⁴	<i>PhD</i> <i>DPhil</i> ²
Lihtenšteina Universitāte	<i>Baccalaure- ate</i>		<i>Master</i>				<i>Doctor</i>
Neuniversitātes iestādes			Kvalifikācijas inženierzināt- nēs, arhitektūrā, informātikā				
Luksemburga Universitāte	Viengadīga starp- kvalifikācija						
Neuniversitātes tipa augstskolas		Profesionāli orientētas kvalifikācijas	Profesionāli orientētas kvalifikācijas				
Nīderlande Universitātes		<i>Kandidaats</i>	<i>Doctoraal</i> diploms Tituli: <i>Doctorandus,</i> <i>Meester,</i> <i>Ingenieur,</i> <i>Master</i>	<i>Doctoraal</i> diploms Tituli: <i>Doctorandus,</i> <i>Ingenieur</i>	Profesionāli orientētas kvalifikācijas		Doctor
Hogescholen			Diploms par augst. prof. izgl. ⁵ Tituli: <i>Baccalaureus,</i> <i>ingeneur</i> <i>Bachelor</i>				
Norvēģija Universitātes			<i>Candidatus</i> <i>magisterii</i>	<i>Candidatus</i>	<i>Candidatus</i> (piem., medicīnā)		<i>Dr. Philos</i> <i>Doctor</i>

⁴ Pretendenti, kam ir pēcdiploma zinātniskā kvalifikācija, parasti vispirms tiek reģistrēti M.Phil. iegūšanai. Ja tie normāli progresē, tad tos pārskaita Ph.D. programmā.

⁵ Uzņemšana pēc cita tipa un 1 gadu īsākas vidusskolas nekā universitātēs (12 gadi 13 gadu vietā – A.R.)

Valsts/ augstskolas tips	Augstākās izglītības kvalifikācijas līdz PhD/doktora studijām atbilstoši augstākās izglītības gadu skaitam					Ph.D./doktora līmeņa grādi	
	1-2 gadi+	3 gadi+	4 gadi+	5 gadi+	6/7 gadi**	Starpgrādi (dokt. līm)	PhD/ doktora grādi
Statslige høghskoler	<i>Høghskolekan didat</i>	<i>Høghskolekandi dar - Profesionāli orientētas kvalifikācijas</i>	<i>Candidatus magisterii (valsts koledžas) Profesionāli orientētas kvalifikācijas</i>				
Portugāle Universitātes		<i>Bacharelato</i>	<i>Licenciatura</i>	<i>Licenciatura Mestrado</i>	<i>Licenciatura (medicīnā, zobārstniecībā un inženierzināt- nēs) Mestrado</i>		Doutor
<i>Instituto Politécnico</i>		<i>Bacharelato</i>	<i>Licenciatura</i>	<i>Licenciatura</i>			
Somija Universitātes		<i>Kandidaatti</i>		<i>Maisteri</i>	<i>Lisensiaatti (Medicīnā, zobārstniecī- bā, veterinārijā)</i>	<i>Lisensiaatti</i> ⁶	<i>Tohtori</i>
Ammattikorkea- Koulu		Profesionāli orientētas kvalifikācijas	Profesionāli orientētas kvalifikācijas				
Spānija Unitāra universitātes sistēma		<i>Diplomado</i>	<i>Diplomado Licenciatura</i>	<i>Licenciatura vai profesionāli orientēts tituls, piem., inženierzināt- nēs vai arhitektūrā</i>	<i>Licenciatura (medicīnā)</i>		<i>Doctorado</i>
Vācija Universitātes		<i>Bachelor</i> ⁷	<i>Diplom, Magister Artium, Staatsexamen Bachelor</i> ⁷ <i>Master</i> ⁷	<i>Diplom, Magister Artium Staatsexamen Master</i> ⁷	Staatsexamen		Doktor
Fachhochschul en		<i>Bachelor</i> ⁷	<i>Diplom (FH) Bachelor</i> ⁷ <i>Master</i> ⁷	<i>Diplom (FH) Master</i> ⁷			
Zviedrija Unitāra universitātes sistēma	<i>Høghskoleexa men - Profesionāli orientētas kvalifikācijas</i>	<i>Kandidat un profesionāli orientētas kvalifikācijas</i>	<i>Magister un profesionāli orientētas kvalifikācijas</i>	Profesionāli orientētas kvalifikācijas	Profesionāli orientēti tituli	Licentiate ⁶	<i>Doctor</i>

⁶ Šis grāds nav obligāts priekšnosacījums doktora grāda iegūšanai.

⁷ Atļauja ieviest bakalaura un maģistra grādus (izņemot *Mag.Art.*, kas pastāvēja dažās federālajās zemēs jau agrāk) Vācijā tika dota 1998. gada likumā.

3. tabula: Uzņemšana augstskolā

Valsts	Uzņemšana augstskolā ⁸⁸	Numerus Clausus ⁸⁹ /Uzņemšanas ierobežojumi
Austrija	Studentiem jāatbilst <i>vispārējiem uzņemšanas noteikumiem</i> (tiem jābūt atzītam vidusskolas diplomam vai tā ekvivalentam) un arī konkrētās programmas <i>speciālajiem uzņemšanas noteikumiem</i> .	Universitātēm nav <i>numerus clausus</i> . Uzņemšana <i>Fachhochschulen</i> ir ierobežota, pretendentiem jākāro eksāmeni
Beļģija (fr)	Visiem pretendentiem, kam ir atzīts vidusskolas diploms ir tiesības stāties augstskolā, izņemot atsevišķas disciplīnas, kurām ir speciāli nosacījumi.	Nav <i>numerus clausus</i> .
Beļģija (nl)	Visiem pretendentiem, kam ir atzīts vidusskolas diploms ir tiesības stāties augstskolā, izņemot atsevišķas disciplīnas, kurām ir speciāli nosacījumi. Iestājekāmeņi ir obligāti saviem un ārzemju studentiem, kas vēlas studēt universitātes tipa būvinženieru, būvinženieru arhitektu, zobārstniecības, medicīnas un jūrniecības programmās, kā arī neuniversitātes programmās mākslas nozarē ⁹⁰	Nav <i>numerus clausus</i> .
Dānija	Studentiem jāatbilst <i>vispārējiem uzņemšanas noteikumiem</i> (tiem jābūt atzītam vidusskolas diplomam vai tā ekvivalentam) un arī konkrētās programmas <i>speciālajiem uzņemšanas noteikumiem</i> .	Izņemot atsevišķas nozares (medicīna, dažas vidējā medicīnas personāla gatavošanas programmas u.c.) nav vispārēja <i>numerus clausus</i> . Augstskolām ir tiesības noteikt savus ierobežojumus, piem., ja tiek sasniegts maksimāli iespējamais studiju vietu skaits programmā.
Francija	Universitātēm vispārējais nosacījums ir atzīts vidējās izglītības diploms. Parasti citu uzņemšanas ierobežojumu nav. Citu tipu augstskolās ir visdažādākie papildnosacījumi uzņemšanai.	Universitātes neizmanto <i>numerus clausus</i> sistēmu. Citi augstskolu tipi (<i>IUT</i> un <i>Grandes Ecoles</i>) izmanto selektīvas vai augsti selektīvas atlases sistēmas
Griekija	Vispārējais nosacījums ir atzīts vidējās izglītības diploms un visas Grieķijas mēroga eksāmenu nokārtošana.	Līdz šim uzņemšana universitātēs ir augsti selektīva ar <i>numerus clausus</i> visās nozarēs. Tas mainīsies, ieviešot jauno reformu “Izglītība 2000”, kas atceļ Grieķijas mēroga eksāmenus un ieviešīs jaunu, elastīgāku uzņemšanas sistēmu.
Īrija	Vispārējais nosacījums ir atzīts vidējās izglītības diploms. Daudzos gadījumos studentiem izvirza īpašus uzņemšanas nosacījumus konkrētajām jomām.	Nav vispārēja <i>numerus clausus</i> , bet universitātēm ir tiesības veidot pašām savus atlases standartus.
Islande	Studentiem jāatbilst <i>vispārējiem uzņemšanas noteikumiem</i> (tiem jābūt atzītam vidusskolas diplomam vai tā ekvivalentam) un arī konkrētās programmas <i>speciālajiem uzņemšanas noteikumiem</i> .	Atsevišķās jomās ir <i>numerus clausus</i>

⁸⁸ - saskaņā ar Lisabonas konvenciju “tiesības stāties augstskolā” (*access*) un “uzņemšana augstskolā” (*admission*) ir saistīti, bet atšķirīgi jēdzieni. Tie apzīmē dažādas pakāpes tajā procesā, kurā pretendents uzsāk dalību augstākajā izglītībā. Atbilstība uzņemšanas noteikumiem dod tiesības stāties augstskolā, taču tā negarantē, ka pretendents patiešām tiek uzņemts konkrētajā programmā (t.i., negarantē studiju vietu).

- salīdzinot nosacījumus, lai pretendentiem būtu tiesības stāties augstskolā ar nosacījumiem reālai uzņemšanai, ir jāaplūko arī vidējās izglītības strukturējums, kurš dažas valstīs balstās uz izteiktu sadalījumu akadēmiskākos un mazāk akadēmiskos novirzienos. Šajā tabulā šāda tipa atšķirības ir tikai daļēji atspoguļotas.

⁸⁹ noslēgts skaits (latīniski) – *A.R.*

⁹⁰ Beļģijā un virknē citu Eiropas valstu, kurās ir bināra augstākās izglītības sistēma, mākslas studijas pieskaita neuniversitātes tipam. – *A.R.*

Valsts	Uzņemšana augstskolā ⁸⁸	Numerus Clausus ⁸⁹ /Uzņemšanas ierobežojumi
Itālija	Vispārējais uzņemšanas nosacījums ir atzīts diploms par vidējo izglītību vai ekvivalenta kvalifikācija.	<i>Diploma universitario</i> programmām un arī daļai universitātes programmu pastāv <i>numerus clausus</i>
Lielbritānija	Vispārējais uzņemšanas nosacījums ir divu vai vairāku priekšmetu nokārtošanu "A līmenī" ⁹¹ . Uzņemšana ir atkarīga gan no vispārīgo, gan speciālo prasību izpildes ⁹²	Noteiktās jomās ir <i>numerus clausus</i> , turklāt augstskolām ir tiesības noteikt pašām savas uzņemšanas robežas.
Lihtenšteina	Vispārējais uzņemšanas nosacījums ir atzīts diploms par vidējo izglītību vai ekvivalenta kvalifikācija.	Nav ziņu
Luksemburga	Vispārējais uzņemšanas nosacījums ir atzīts diploms par vidējo izglītību vai ekvivalenta kvalifikācija.	Nav <i>numerus clausus</i> .
Nīderlande	Vispārējais uzņemšanas nosacījums ir atzīts diploms par vidējo izglītību (VWO ⁹³ - 13 gadi). Vispārējais uzņemšanas nosacījums uzņemšanai <i>Hogeschoolen</i> ir atzīts cita tipa vidējās izglītības diploms (HAVO ⁹⁴ - 12 gadi). Uzņemšana konkrētajā programmā ir atkarīga no speciālo prasību izpildes.	Dažās jomās ir <i>numerus clausus</i>
Norvēģija	Studentiem jāatbilst <i>vispārējiem uzņemšanas noteikumiem</i> (tiem jābūt atzītam vidusskolas diplomam vai tā ekvivalentam) un arī konkrētās programmas <i>speciālajiem uzņemšanas noteikumiem</i> .	Gandrīz visās jomās ir <i>numerus clausus</i>
Portugāle	Vispārējais uzņemšanas nosacījums ir atzīts diploms par vidējo izglītību vai ekvivalenta kvalifikācija.	Gandrīz visās jomās ir <i>numerus clausus</i> . Studentiem ir tiesības uz studiju vietu, bet nav obligāti, ka tā ir studenta izvēlētajā nozarē.
Somija	Vispārējais uzņemšanas nosacījums ir atzīts diploms par vidējo izglītību vai ekvivalenta kvalifikācija un matrikulācijas eksāmens ⁹⁵ . Atlase parasti balstās uz matrikulācijas eksāmenu/skolas diplomu atzīmēm, un (ne visos gadījumos) iestājpārbaudījumiem.	Gandrīz visās jomās ir <i>numerus clausus</i>
Spānija	Vispārējais uzņemšanas nosacījums ir atzīts diploms par vidējo izglītību vai ekvivalenta kvalifikācija un viengadīgs sagatavošanās kurss (COU) vai <i>Bachillerato LOGSE</i> . Neskatoties uz to, vairumā programmu ir jākārt arī iestājek sāmeni.	Noteiktās jomās ir <i>numerus clausus</i>
Vācija	Uzņemšana universitātēs pieprasa <i>Abitur</i> (12 ⁹⁶ - 13 gadi) vai ekvivalentas kvalifikācijas. Uzņemšanai <i>Fachhochschule</i> nepieciešams <i>Fachhochschulreife</i> (12 gadu vidējās izglītības) vai ekvivalentas kvalifikācijas. Dažās programmās, it īpaši mūzikas un mākslas programmās,	Līdz šim universitātēm, izņemot dažas jomas, nav <i>numerus clausus</i> . Uzņemšana <i>Fachhochschulen</i> dažās jomās ir ierobežota

⁹¹ Britu vidējās izglītības sistēma ievērojami atšķiras no kontinentālās Eiropas. Pēc 11 gadiem iegūst "General Certificate of Education", kurā priekšmeti ir nokārtoti pamatlīmenī ("O" jeb "basic"). Lai iegūtu tiesības stāties augstskolā, jāmacās vēl divi gadi un jānokārto vēl vismaz divi priekšmeti (kas mūsu izpratnē drīzāk ir priekšmetu grupas, jo ir ļoti plaši) un šajos priekšmetos jāiegūst paaugstinātais ("A" jeb "advanced") līmenis. – A.R.

⁹² Speciālās prasības šīnā gadījumā parasti nozīmē to, ka "A" līmenī apgūtajiem priekšmetiem jāatbilst izvēlētas programmas profilam. – A.R.

⁹³ VWO – apzīmējums vidusskolas tipam Nīderlandē, kurš sagatavo studijām universitātēs. – A.R.

⁹⁴ HAVO tāpat kā VWO ir vispārējās izglītības diploms, taču to iegūst pēc 12 gadu mācībām. – A.R.

⁹⁵ Matrikulācijas eksāmenu kārtu, beidzot skolu, tādēļ Somijas vidusskolas beidzēji tiek simboliski uzņemti studentu kārtā, kaut arī daļa no tiem nemaz negatavojas stāties augstskolā. – A.R.

⁹⁶ Pareizāk būtu teikt, ka 13 gadu. Tikai dažās bijušās Austrumvācijas zemēs ir saglabāties 12 gadu *Abitur*, kuru, tāpat kā pārējās bijušajā Austrumvācijā piešķirtās kvalifikācijas, saskaņā ar likumu ir jāatzīst arī citās federālajās zemēs. – A.R.

Valsts	Uzņemšana augstskolā ⁸⁸	Numerus Clausus ⁸⁹ /Uzņemšanas ierobežojumi
	pastāv speciālie nosacījumi	
Zviedrija	Studentiem jāatbilst <i>vispārējiem uzņemšanas noteikumiem</i> (tiem jābūt atzītam vidusskolas diplomam vai tā ekvivalentam) un arī konkrētās programmas <i>speciālajiem uzņemšanas noteikumiem</i> .	Visās jomās pastāv <i>numerus clausus</i> . Katra augstskola var savām programmām noteikt studentu skaita ierobežojumus.

4. Tabula: Kredītpunktu pārnese sistēmas

Valsts	kredītpunktu sistēmas
Austrija	Nacionālās kredītpunktu pārnese sistēmas nav. Daļa augstskolu izmanto ECTS.
Beļģija (fr)	Nacionālās kredītpunktu pārnese sistēmas nav. Visas augstskolas izmanto ECTS starptautiskajā sadarbībā un dažās augstskolās to attiecina arī uz nacionālajiem studentiem
Beļģija (nl)	Tiek izmantota nacionālā kredītpunktu pārnese sistēma. To izmanto arī kredītpunktu uzkrāšanai . Daļa augstskolu izmanto ECTS.
Dānija	Līdz šim nav nekādas nacionālas kredītpunktu sistēmas. Liela daļa augstskolu tomēr izmanto pašu veidotas sistēmas vai ECTS. Ziņojumā parlamentam 1999. gadā izglītības ministrs rekomendē ieviest uz ECTS balstītu kredītpunktu pārnese sistēmu.
Francija	Nacionālās kredītpunktu pārnese sistēmas nav. Daudzas augstskolas izmanto ECTS
Griekija	Nacionālās kredītpunktu pārnese sistēmas nav. Daudzas augstskolas izmanto ECTS
Īrija	Nav vienotas kredītpunktu pārnese sistēmas universitātes sektorā. Daļa augstskolu izmanto ECTS. Neuniversitāšu sektorā kursi ir organizēti uz kredītpunktu bāzes, kas dod iespēju uzņemšanai tālākajos posmos un tālākai virzībai.
Islande	Nacionāla, ar ECTS savietojama sistēma. Vairums augstskolu starptautiskajā sadarbībā izmanto ECTS.
Itālija	Līdz šim nacionāla kredītpunktu sistēma, taču vairums augstskolu starptautiskajā sadarbībā izmanto ECTS. Jaunais likums ievieš augstskolās ECTS.
Lielbritānija	Skotijā SCOTCATS sistēma dod iespēju vieglai kredītpunktu pārnesei starp dažādām augstskolām. Anglijā un Velsā līdz šim nav nacionālas kredītpunktu sistēmas, taču vairums augstskolu izmanto pašu veidotas sistēmas. Paredzams, ka tiks pieņemti priekšlikumi Anglijā un Velsā ieviest nacionālu kredītpunktu pārnese un uzkrāšanas sistēmu, kas izteikti Izglītības un Nodarbinātības departamenta pasūtītajā ziņojumā <i>Kopēja mācīšanās shēma, 1998. gada septembris</i> ⁹⁷ Daudzas augstskolas izmanto ECTS
Lihtenšteina	Nav ziņu
Luksemburga	Nav ziņu
Nīderlande	Nacionāla, ar ECTS savietojama sistēma. Daudzas augstskolas izmanto ECTS
Norvēģija	Nacionāla, ar ECTS savietojama sistēma. Daudzas augstskolas starptautiskajā sadarbībā izmanto ECTS
Portugāle	Nacionālās kredītpunktu pārnese sistēmas nav. Daļa augstskolu izmanto ECTS

⁹⁷ Priekšlikumi jau ir pieņemti un tiek izstrādāta CATS shēma, kas nodrošinās kredītu pārnese un uzkrāšanu, ievērojot arī mūžizglītības vajadzības – A.R.

Valsts	kredītpunktu sistēmas
Somija	Tiek izmantota ar ECTS savietojama nacionālā kredītpunktu pārneses sistēma, ko izmanto arī kredītpunktu uzkrāšanai . Daudzas augstskolas izmanto arī ECTS.
Spānija	Visas augstskolas izmantoto kontaktstundās bāzētu nacionālo kredītpunktu pārneses sistēmu. Daļa augstskolu izmanto ECTS. Abas sistēmas ir daudz maz savietojamas, taču grūtības rada atšķirības starp kontaktstundās un studentu slodzē balstītām sistēmām.
Vācija	1998. gada Universitāšu likums atļauj kredītpunktu pārneses un uzkrāšanas sistēmu.. ECTS jau ieviesta daudzās augstskolās.
Zviedrija	Tiek izmantota nacionālā kredītpunktu pārneses un uzkrāšanas sistēma. Daudzas augstskolas paralēli lieto ECTS.

5. tabula: Akadēmiskā gada organizācija

Valsts	Akadēmiskā gada sākums	Akadēmiskā gada/ lekciju periodu organizācija
Austrija	oktobris	Akadēmiskais gads 2 semestros, pasniegšana tiek nodrošināta no 1. oktobra līdz janvāra beigām un no 1. marta līdz jūnija beigām.
Beļģija (fr)	septembris/oktobris	Universitātēm var būt atšķirīga mācību gada organizācija. a) mācību gada sistēma, kurā visi eksāmeni ir jūnijā. b) semestru sistēma ar eksāmeniem pēc katra semestra c) trimestru sistēma ar eksāmeniem pēc katra trimestra.
Beļģija (nl)	septembris/oktobris	Universitātēm var būt atšķirīga mācību gada organizācija. a) mācību gada sistēma, kurā visi eksāmeni ir jūnijā. b) semestru sistēma ar eksāmeniem pēc katra semestra c) trimestru sistēma ar eksāmeniem pēc katra trimestra.
Dānija	augusta vidus/ septembra pirmā nedēļa	Vairumam programmu akadēmiskais gads ir sadalīts 2 semestros: no septembra līdz janvāra beigām un no februāra līdz jūnija beigām. Janvāris un jūnijs ir galvenie eksāmenu periodi. Dažās neuniversitātes augstskolās ir mācību gada sistēma ar eksāmeniem gada beigās.
Francija	1. oktobris, mācību sākums var nedaudz atšķirties	Studijas var būt organizētas akadēmiskā gada veidā ar eksāmeniem jūnijā vai semestru veidā ar eksāmeniem pēc katra semestra – parasti janvārī un jūnijā.
Griekija	1. septembris, mācības sākas septembra vidū.	Akadēmiskais gads iedalās 2 semestros. Pirmais semestris sākas septembra vidū un beidzas ar eksāmeniem janvārī/februārī. Otrais semestris sākas februāra beigās un beidzas ar eksāmenu periodu jūnijā.
Īrija	parasti oktobrī, bet dažkārt septembrī	Tradicionāli gads ir organizēts trīs trimestros. Pēdējā laikā daudzas universitātes ir pārgājušas uz divu semestru sistēmu un pārējās universitātes aktīvi strādā pie šādas pārejas iespējas.
Islande	septembra sākumā	Akadēmiskais gads organizēts atbilstoši divu semestru sistēmai. Pirmais semestris ilgst no septembra līdz decembrim, otrais no janvāra līdz maijam. Decembris un maijs ir eksāmenu periodi.
Itālija	Līdz šim 1. novembrī. Pēdējā laikā daļa fakultāšu ir sadalījušas gadu semestros un sāk studijas ātrāk	pastāv šādi akadēmiskā gada organizācijas varianti: - kā mācību gads - kompakto semestru veidā ⁹⁸ - parasto semestru veidā Visplašāk izmantotais ir kompakto semestru variants.
Lielbritānija	septembra beigas/ oktobra sākums	Akadēmiskā gada organizācija dažādās augstskolās atšķiras, galvenie veidi ir semestru un trimestru organizācija. Dažās augstskolās mācību gads trimestru struktūras ietvaros tomēr ir organizēts semestros. Atšķirīga ir arī eksāmenu periodu organizācija, jo arī to nosaka katra augstskola. Ir paredzama arvien lielāka virzība uz semestru sistēmu.
Lihtenšteina	oktobra beigas	Akadēmiskais gads ir iedalīts 2 semestros. 1. semestris sākas ne vēlāk kā oktobra beigās, otrais aprīļa sākumā
Luksemburga	oktobra sākums	Studijas Luksemburgas Universitātes centrā ⁹⁹ ir organizētas 2 semestros
Nīderlande	augusts/ septembra sākums	Akadēmiskais gads ir organizēts pēc viena no sekojošiem modeļiem: a) divu semestru modelis, kurā pirmais ilgst no septembra līdz decembrim, otrais no janvāra/februāra līdz jūlijam. b) Modulārā sistēma, kas parasti sastāv no pieciem apmēram astoņas nedēļas gariem moduļiem (divi pirms Ziemassvētkiem un trīs pēc Ziemassvētkiem). Eksāmeni notiek pēc katra semestra vai bloka
Norvēģija	augusta vidus	Akadēmiskais gads parasti ir iedalīts 2 semestros. Pirmais semestris ir no augusta vidus līdz decembrim, bet otrais – no janvāra vidus līdz jūnija vidum, ieskaitot eksāmenu periodus.
Portugāle	oktobra sākums	Semestru sistēma ir kļuvusi par galveno. Eksāmenu periodi ir

⁹⁸ Kompaktais semestris atbilst mācību gadam, jo, kaut arī kursi ir koncentrēti semestrī, pēc kontaktstundu un pēc studiju slodzes lieluma tie atbilst gadam.

⁹⁹ Luksemburgā uz vietas nav pilnas universitātes izglītības. Studenti apgūst 1-2 gadu kursu un turpina studēt ārzemēs – A.R.

Valsts	Akadēmiskā gada sākums	Akadēmiskā gada/ lekciju periodu organizācija
		janvāris/februāris un jūnijs/jūlijs.
Somija	1. augusts. Mācības sākas augusta vidū vai septembra vidū.	Mācību gads iedalās divos semestros ar eksāmeniem pēc katra no tiem.
Spānija	oktobra pirmā/ otrā nedēļa	Akadēmiskais gads ir galvenokārt organizēts kā gada sistēma. Dažas augstskolas izmanto semestru sistēmu
Vācija	septembris/oktobris	Akadēmiskais kalendārs balstās uz divu semestru sistēmu. Pastāv atšķirības federālo zemju starpā, kā arī starp universitātes un neuniversitātes sektoriem. Parasti pirmais semestris ilgst no oktobra vidus līdz februāra vidum un otrais no aprīļa vidus līdz jūlija vidum. Eksāmenu periodi ir pēc katra semestra.
Zviedrija	augusta beigas	Valsts neregulē akadēmisko gadu. Vairums universitāšu izmanto divu semestru sistēmu. Kursi un programmas var uzsākties arī janvārī.

6. tabula. Mācību maksas un sistēmas studiju atbalstam ārzemēs

Valsts	Mācību maksa par parastajām studiju programmām ¹⁰⁰	Studiju atbalsta sistēmas studijām ārzemēs
Austrija	Savas valsts un EU/EEA studentiem, kā arī dažām citām grupām nav mācību maksas, šajās grupās neietilpstošo valstu studentiem var pieprasīt mācību maksu.	Studijas ārzemēs: Atzītiem studiju periodiem var tikt dots atbalsts
Beļģija (fr)	Reģistrācijas un mācību maksas, kas tiek piemērotas atkarībā no studenta rīcībā esošajiem līdzekļiem un dažādiem studiju līmeņiem, ir atšķirīgas. Pastāv arī neliela maksa par piedalīšanos eksāmenos. Pamatmaksa par mācību gadu ir ap 650 EUR.	Studijas ārzemēs: principā nav atbalsta studijām ārzemēs, ne pilnām studijām, ne studiju periodiem.
Beļģija (nl)	Reģistrācijas un mācību maksas, kas tiek piemērotas atkarībā no studenta rīcībā esošajiem līdzekļiem un dažādiem studiju līmeņiem, ir atšķirīgas. Pamatmaksa par mācību gadu ir ap 460 EUR.	Studijas ārzemēs: principā nav atbalsta studijām ārzemēs, ne pilnām studijām, ne studiju periodiem.
Dānija	Nav studiju maksas ne saviem, ne ES, ne ārzemju studentiem.	Studijas ārzemēs: atzītiem kursiem (studijām līdz grāda ieguvei un arī studiju periodiem) līdz četriem gadiem var tikt piešķirts atbalsts. Studijām ziemeļvalstīs robeža ir seši gadi.
Francija	Reģistrācijas maksa, kas tiek piemērota atkarībā no studenta rīcībā esošajiem līdzekļiem saviem un ārzemju studentiem. Maksa ir robežās no 100 līdz 230 EUR.	Studijas ārzemēs: atzītiem studiju periodiem līdz 1 gadam var tikt piešķirts atbalsts.
Grieķija	Saviem un ES studentiem nav mācību maksas. Pārējie studenti maksā par mācībām.	Nav ziņu
Īrija	Pirmā līmeņa grādiem studiju maksa 1996. gadā tika atcelta. Pēcdiploma studijas joprojām ir par maksu.	Studijas ārzemēs: atbalsts var tikt piešķirts studijām ar pilna grāda iegūšanu citās ES valstīs. Iespējams arī atbalsts studiju periodiem ārzemēs gan ES valstīs, gan ārpus ES.
Islande	Nav studiju maksas ne saviem, ne ES, ne ārzemju studentiem.	Nav ziņu
Itālija	Mācību maksa, kas tiek piemērota atkarībā no studenta rīcībā esošajiem līdzekļiem saviem/ ES un ārzemju studentiem. Lielums ir atkarīgs no studiju līmeņa.	Studijas ārzemēs: Nepastāv vispārēja nacionāla sistēma ārzemju studiju atbalstam.
Lielbritānija	Maksas saviem/ ES studentiem un studentiem ārpus ES ir atšķirīgas. Pilna mācību maksa par pilna laika pirmsdiploma studijām ir £ 1,025. Atkarībā no ienākumiem mācību maksa var būt pilnīgi vai daļēji segta. Mācību maksas par daļlaika studijām, pēcdiploma studijām un arī tās, ko iekasē no studentiem ārpus ES, var brīvi noteikt pašas augstskolas.	Studijas ārzemēs: atzītām studijām ārzemēs (gan studiju periodiem, gan studijām līdz grāda iegūšanai) var tikt piešķirts atbalsts.
Lihtenšteina	Nav ziņu	Nav ziņu
Luksemburga	Mācību maksas nav	nav ziņu

¹⁰⁰ Šī tabula ietver tikai reģistrācijas maksas un mācību maksas, bet ne obligātos maksājumus par līdzdalību studentu organizācijās, sociālās aprūpes sistēmās, utt.

Valsts	Mācību maksa par parastajām studiju programmām¹⁰⁰	Studiju atbalsta sistēmas studijām ārzemēs
Nīderlande	Apmēram EUR 1200 gada maksa, ko piemēro saviem un ES studentiem atkarībā no to rīcībā esošajiem līdzekļiem. Augstskolas var brīvi noteikt mācību maksas ārzemju studentiem.	Studijas ārzemēs: atzītām studijām ārzemēs (gan studiju periodiem, gan studijām līdz grāda iegūšanai) var tikt piešķirts atbalsts.
Norvēģija	Nav studiju maksas ne saviem, ne ES, ne ārzemju studentiem.	Studijas ārzemēs: atzītām studijām ārzemēs (gan studiju periodiem, gan studijām līdz grāda iegūšanai) var tikt piešķirts atbalsts.
Portugāle	Mācību maksas saviem/ ES studentiem. Pirmsdiploma studijām mācību gada maksa ir ap EUR 294.	Studijas ārzemēs: studentiem, kas studē ārzemēs, saglabājas stipendija.
Somija	Nav studiju maksas ne saviem, ne ES, ne ārzemju studentiem.	Studijas ārzemēs: atzītām studijām ārzemēs (gan studiju periodiem, gan studijām līdz grāda iegūšanai) var tikt piešķirts atbalsts.
Spānija	Mācību maksa, ko atkarībā no to rīcībā esošajiem līdzekļiem piemēro saviem un ES studentiem, mācību maksa arī ārzemju studentiem.	Studijas ārzemēs: Nepastāv vispārēja nacionāla sistēma ārzemju studiju atbalstam.
Vācija	Nav studiju maksas ne saviem, ne ES, ne ārzemju studentiem.	Studijas ārzemēs: var tikt piešķirts atbalsts studiju periodiem no viena līdz pusotram gadam.
Zviedrija	Nav studiju maksas ne saviem, ne ES, ne ārzemju studentiem.	Studijas ārzemēs: atzītām studijām ārzemēs (gan studiju periodiem, gan studijām līdz grāda iegūšanai) var tikt piešķirts atbalsts.

Literatūra

Bez tās informācijas, kas atrodama internetā, ko sniedza dažādu Eiropas valstu Rektoru konferences un nacionālie NARIC centri, tika izmantota šāda literatūra:

Academic Cooperation Association (ACA): Internationalisation in the sector of new higher education institutions in Europe. Country essays presented at a workshop in Bonn, May 1999.

CEPES: Studies on Higher Education: The Doctorate in the European Region compiled by Dr. Oleg Kouptsov, 1994.

Council of Europe: Evaluation of higher education diplomas in Europe. Information report prepared by the NEED Working Party set up under the auspices of the ENIC Network, 1995.

European Commission: A guide to higher education systems and qualification in the EU and EEA countries, 1998.

European Commission. Key data in the education in the European Union, 1997.

European Commission: Strategies and policies on research training in Europe, DGXII-G-6 November 1998.

Evalueringscenteret: Evaluation of European higher education - A status report, prepared for the European Commission DG XXII by the Centre for Quality Assurance and Evaluation of Higher Education, Denmark in cooperation with Comité National d'Evaluation, France, September 1998.

Deutsches Studentenwerk: Current developments in the educational assistance systems in Western Europe in connection with the family burden equalisation systems, Bonn 1999

International Association of Universities: Higher Education Policy - The Quarterly Journal of IAU: Vol 9 No 2. 1996: The changing nature of higher education in Western Europe by Ulrich Teichler.

Liaison committee of rectors conferences: Organisation of the academic year. A report and policy recommendations to the European Community, May 1993.

Norsk institutt for studier av forskning og utdanning: Doktorgrader og forskeropplæring: Internationales erfaringer og perspektiver. En sammenlikning av 9 OECD-land, Rapport 2/96.

Norwegian Council of Universities: Mastergrader ved norske universiteter og høyskoler- Statusrapport 1998/99.

OECD: Redefining Tertiary education, 1997.

Panteion University of Social and Political Sciences: Non-official higher education in the European Union. General report by Nikos Kokosalakis, Athens 1998.

The Text Consortium: International higher education – Journal of the Text Consortium. Third issue – September 1996: European CATS - An Overview by Fritz Dalichow.

The Quality Assurance Agency for Higher Education: A Consultation Paper on Qualification Frameworks: Postgraduate Qualifications. 1998